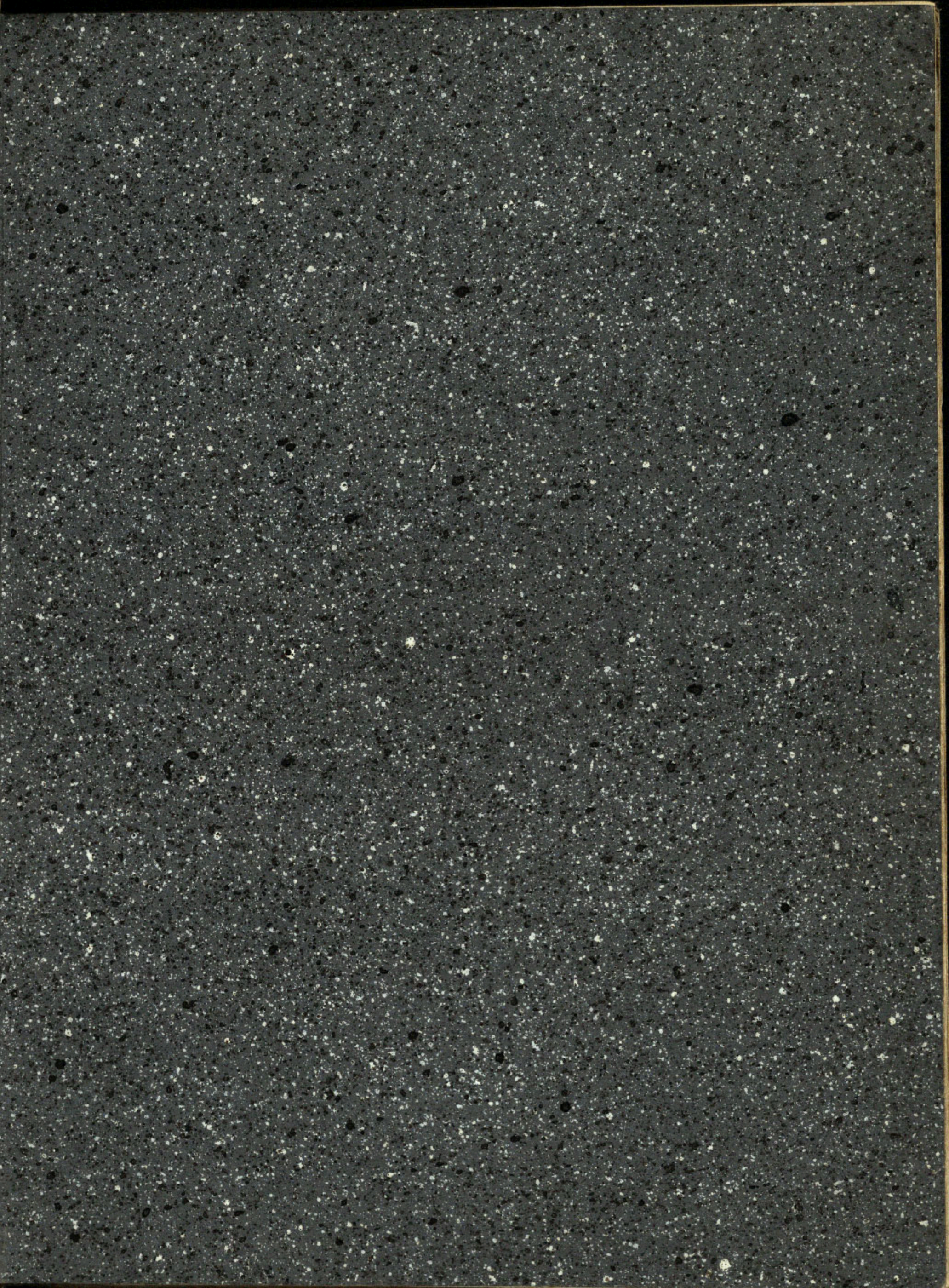

Библиотека Машинска

ФП/ 3048

2488

Рис. Сп. III 65. 1

8:03

Торговы

Наименованы

за жванс асаперов

и правленіи въ

г. 1863. 1 Января

рыб

Старшина

~~pg 3048~~

~~4988~~

~~21476~~

2488

ИЗЪ ЖИВОТА

ЕДНОГЪ

И. К. ОФИЦИРА

АУСТРІЙСКО-СРБСКОГЪ

ВОЕНОГЪ ХОРА У ГОДИНИ

1848. и 1849.

народногъ устанка србскогъ.

НАПИСАО

Јованъ Стефановићъ Вишевъ одъ Вилова,

ц. к. мајоръ линейне регименте брой 35.

У ЗЕМУНУ,

КНИГОПЕЧАТЊОМЪ Г. К. СОНРОНА.

1863.

У споменъ

Войводе Народа Србскогъ,

СТЕФАНА ШУПЉИКЦА ВИТЕЖКОГЪ

п. к. Ђенерала, Витеза п. аустр. првостепеногъ реда
Гвоздене круне и п. и п.

смерно посвећуе

Сачинитељ.

7 СТОЛБЦА

Второй Выходящий

СТЕФАНА ШУБЕРКА ВУКОВА

и в Венгрии. Выходящий в 1811 году.
Литва, 1811 г.

Литва, 1811 г.

Литва, 1811 г.

ПРЕДГОВОРЪ.

Велизаръ, войвода цара Юстиниана (Управде), najveћий юнакъ византиске државе, сынъ Трацие, борил се до края живота свога храбро и верно за право, честь и славу цара свога.

Године 529. после рођеня Христова победио е кодъ Дара *Мурана*, краля персискогъ; силомъ оружя свогъ освоио е за три године (533—535.) Африку, Сицилию и Неаполь; год. 536. ушао е крозь азиарску капию у вечитый градъ Римъ, да мало за тимъ крозь фламинску капию самъ и као единый победитель Гота, кои су градъ обсадили были, najlepший триумфъ слави, каквый римска повестница показати кадра ние.

Онъ е завладао целомъ Италиомъ, скучио е год. 542. поноситогъ Персиянца Озроя у долини Еуфратской тако, да се овай натрагъ повући мораде и претевши год. 547. Римъ одъ Тотиле, краля готскогъ, пошлъ ключеве града по другий путь Юстиниану цару своме, и у полоследной победи спасе Цариградъ одъ Забргана, краля бугарскогъ.

Велизаръ, когъ име нигда умрети неће, остаде

и онда цару своје веранъ, кадъ е злотворима нѣговимъ за рукомъ изпало, да га кодъ господара нѣгова као издаицу оцрне и окаляю.

Кадъ си Ты, мой милый Народе Србскій — кога се сыномъ и я съ поносомъ називамъ — овамо на леву обалу Дунава и Саве прешао био, заверио си се, да ћешъ владарскомъ дому *Хабсбургкомъ* непоколебимо веранъ бити и одржао си досада речъ свою поштено. Показао си у стотину прилика, юначтво и верность; Ты си правый *Велизаръ!*

Године 1242. потукао си съ браћомъ Хрватима сдружень, у користь *Беле IV.* татарске чете на полю гробничкомъ; стаяо си са войводомъ своимъ *Јованомъ Чарноѡвѣемъ* узъ *Фердинанда I.* противъ Заполъ; г. 1529. бранише синови твои подъ *Павломъ Бакићемъ* Каленбергъ противъ войске силнога Солимана; синови твои предвођени *Петромъ Бакићемъ* идоше 1546. у шмалкалдскій бой за *Карла V.*, о чему повестописаць *Иштванъ* овако пише: „Egregiae virtutis et fidei Thraeces“ (одлично врли и верни Срби). — Год. 1565. пркосио е 25 дана са стотиномъ свои храбри соколова *Машия Бакићъ* у Крупи, градићу на Уни, везиру Соколовићу и волио е заедно съ людма, женама и децомъ славно погинути, него допасти робства турскога. И целомъ е свету познато, да су Срби подъ витежкимъ *Јованомъ Огаровићемъ, Радованомъ, Вукомъ*

Папрашовићемъ и *Јованомъ Новаковићемъ* 1566. у Сигету затворени, са своимъ неумрлимъ поглавицомъ *Николомъ Зриновићемъ* безпримерно борећи се, јуначки изгинули.

Год. 1594. приликомъ јуриша на тврдињу Шопронъ, био е войвода твой *Радићъ* првй, кои е заставу своју на обкопъ града дигао и развио, а кадъ е 1605. цео Ердель Бочкая за господара свога избрао, остао е *Ђорђе Бранковићъ* са Србиа веранъ цару своме. Те исте године узео е твой *Милошъ Србинъ*, капетанъ у Папи, тврдинъ Вашонъ и Шимегъ на јуришъ.

У тридесетгодишнѣмъ рату војвали су синови твои на поляма Немачке за Фердинанда II., а шта ћу да ти казуемъ о подвойводи твоме *Јовану Манасширли*, кои е у Срему кодъ Михалѣваца са 6400 пешака и 3600 коњаника Турке тако страшно надбио и потукао, да су непријатељи заједно са великимъ везиромъ своимъ на бойноме пољу мртви остали; знай, да е тай истый јунакъ 1696. подъ Карломъ Лотринскимъ у битки кодъ Ченея близу Тамишвара Шарканъ-пашу и сву пратню нѣгову заробио.

Како су предци наши у време Ракоциево владали се, признае самъ царъ Јосифъ I. у својој одлуки одъ 29. Септембра 1706. овако: „Gens et populus Illyricus seu Rascianus, perduellium conatum avertendorum causa, cum immortalī laude, nec sanguini, nec substantiae

ререгсит . . .“ т. е. „Србскій народъ, да бы одклонио бунтовне покушае, съ безсмертномъ славомъ ниє штедио ни крви ни иманя свога.“

Кнезъ Павло, Змай Деспощъ Вукъ, Якшиќи и остали неброени, овде неспоменути юнаци наши, єсу имена, златнимъ словима у повестници уписана, вредна, да ѿ гусларъ србскій дивномъ песмомъ овечи и на најпоздниє потомство пренесе, достойна, да се по целоме свету оре, споминю и славе.

А шта смо год. 1848. и 1849. важили, нека ово дело мое, верно и савестио написано, осведочи.

И ты си, Народе Србскій, цару своме и онда јоштъ веранъ остао, кадъ су душмани твои упели се были, да преданость твою къ царско-аветрискомъ дому у сумню доведу.

Буди и одсадъ храбаръ и веранъ; храбрость и верность єсте најлепше цвеће у венцу прастаре, неувеле славе твоє!

А вама, браћо наша съ оне стране Дунава и Саве! на кои бы начинъ и како бы најболъ *Вама* захвалность нашу на помоћи и любви братской, кою сте намъ у одсудно доба указали, изразили, него ако юначка дела ваша овде на угледъ и оцену одъ века до века ставимо и лаворикомъ окитимо.

У ПАНЧЕВУ на Благовести 1861.

Ј. С. . . . В.

Изъ

Живота єдногъ ц. к. Офицера.

ПРВЫЙ ДЕО.

Народна скупштина аустриски Срба и Карловци 1. Мая 1848. — Митрополитъ Юсифъ Раячићъ. — Постанакъ воєны станова. — Сентомашъ.
— Ц. к. Подполковникъ Маерхоферъ. — Ђенералъ Шупликацъ.

У месецѣ 1848. у Бечу одемъ съ приятельмъ моимъ Г. З. на царско-дворекій балъ. Истомъ се играшка започела была, али ето ти едногъ Господина Н. у хрватско-народной одеѣи. Томе су се више чудили, него ли обрадовали. Колико се поступакъ тай Господина Н. чудновать и неуместанъ чиняше, ипакъ беше онъ предвестникъ и преодникъ оны 30,000 войника, кой су у подобной одеѣи одма после неколико месеца тай истый дворъ царскій одъ цареvy неприятели бранили.

Тко бы, сматраюћи на безбрижно веселѣ онога доба и помислити, а где ли премислити могао, да ће набрзо озбиљни и мутни догађаи наступи; тко бы веровао, да ће тай истый Бечъ цару своме съ оружаномъ рукомъ на сукобъ изићи и тымъ лакоумно самъ себи яму копати? Тко бы онда веровао, да ће тай раздраганный Бечъ приступачанъ или склонѣнъ быти на коварства одъ 6. Октобра?

*

Одъ запада дође тресавица. Италиа, Бечъ, Угарска, Златный Прагъ беху ньоме заражени. Мложина поедини желя учини, те се заборавило на дужности према престолу и целокупной отачбини аустриской. У то доба душевне болести неки се заиста разболеше, неке сами лекари направише болестнима, а неки духомъ клонуше и малаксаше. Повдини мужеви, поедине области и народи осташе при свемъ томе савршено здрави.

Државный животъ быо бы жалостанъ сведокъ людскогъ непостоянства, кадъ у време опасности — мужеви у верности као стена непомични, небы были подпора престола царскога. Маршалъ Радецкій, Кнезь Виндишгрець, Банъ Елацићъ, Графъ Латуръ и войска беху сињи камени стубови, о коє се таласи преврата разлупаше. Тиролска, Галиция и Югъ манархие опасаше кршномъ обаломъ узбуркано море.

Кадъ обшта забуна изпрекрштаны начела наступи, онда нека свакій делателный мужъ, свакій верный поданикъ царскій за времена тражи згодно место, докъ га таласи несустигну. И ако насъ сумня или нерешительность обузме, хоѣмо ли у овай или оцай таборъ... онда нека намъ врлине, некористолюблѣ и безстрастив войсковоѣа буду, емци поштены намера ньиовы.

Еда ли нама Аустриянцима тежакъ беше изборъ међу Радецкимъ, Виндишгрецомъ, Елацићемъ и Латуромъ съ едне, и поглавицама револуцие и ньиовымъ пристаицама съ друге стране?

Срби у Банату, Бачкой и Срему живећи наумише

народну Скупштину држати у Карловци 1. Мая. Молио самъ и добио самъ одъ свое више власти допуштень, да тамо ићи могу, како бы и я као царскій офицеръ и Србинъ кою речцу прословити и браћу свою побудити могао, да се чврсто држе цара и отачбине у наступившимъ тежкимъ и искушения пунимъ околностима. Но све то небеше нужно, еръ се Срби едногласно изяснише, да своеме цару постоянно верни остати желе, а заповести одъ мађарскогъ министарства ни пошто примати ни слушати неће. Известие мое, кое самъ у обзире томъ поднео, примљено бы у Бечу благовољно и съ великимъ задовољствомъ.

Срби избраше на скупштини майской Митрополита *Јосифа Раячића* за Патриарха, а ц. к. Полковника *Штефана Шуилыкца Вишежкогъ* за Войводу свога. Тай данъ празниоваше народъ србскій васкресение войводства србскога. Изъ тисућу и тисућу грла ориле се юначке песме и мило веселъ, праска изъ малы и велики пушака огласила е славу общте радости, коя е одекнула чакъ до тврдога града Варадина и далъ и далъ

Кадъ самъ у Бечъ вратио се (13. Мая) видио самъ прве барикаде, почетакъ жалостны догађая.

У исто време кадъ е Банъ *Елачићъ*, поднесе и србскій Патриархъ *Раячићъ* са депутациомъ Цару Фердинанду у Инсбруку желъ народа србскога. Међу тымъ Храбовскій, по налогу мађарскогъ министарства, дође изъ Варадина съ войскомъ на Карловце. Нѣгови војници упале 7—8 кућа и потуку ту неколико неоружаны людій. Али за часъ прикупи Ђорђе Страти-

мировићъ томе злу нападаюће се Србе у гомили, расположи њ како се у хитости могло, нападне готово голимъ рукама на нападаче и отера њ натрагъ у градъ!

Томъ приликомъ платише главома два витежка брата Пивничана, кои су на топъ непријатељскій юришили, што нико јоштъ и нигда — батинама. Црногорацъ *Вуле* борио се јуначки и неустрашимо и положио е славу на мегдану.

Тай данъ и догађај разпали срца народа србскога чудесно. Непрође ни осамъ дана, а Срби подигну станове према мађарској войсци.

Нестрпеливъ постадо, кадъ самъ о свему томе у Бечу читао. Мой драгій пријатељ Г. З већ е у Загребъ отишао био. Ја немого дуже спосити будалаштине бечке народне гарде. У домовини мојој већ е пукао топъ, букнуо е ратъ. Тамо ми ваљаше ићи. Добьемъ допустъ; доброты и наклоности Полковника Уфенберга захвалити имамъ, што ми ратный министаръ дозволи, да у народъ, у завичай мой ићи смемъ.

Поезја се претвори на еданпутъ у дѣйствительность . . . момакъ у мужа, теорія у дело.

22. Јуниа опростимъ се съ пријатељи На путу преко Осека наиђемъ кодъ Илока и Каменице на маѣ, кодъ Черевѣна на повећѣй србскѣй станъ. Вукајловићъ, бывшій народный депутирацъ у Инсбруку, мужъ неутрудимый, беше командантъ овогъ последнѣгъ стапа.

Јуниа 26. представимъ се привременомъ упра-

вителию народа, Патриарху Раячићу. Са мноѣмъ заедно прияви се и Евремъ Живановићъ, лейтнантъ кодъ жепій кора, питомецъ неумрлога Саве Текелие. — Овай младый офицеръ приставлѣнъ е быо у Варадину, али кадъ виде, куда су ствари потегле, замоли се, да га пуште ићи у Бродъ, но остане кодъ Срба.

На югу пакъ монархисе овако су ствари стаяле:

Банъ Ђлачићъ оружаше се. Генерал-команде, темишварска и варадинска, добыю одъ Кошутовогъ министарства налоге, и саобште ий ц. к. войници, нарочито официрима граничарски полкова: „да ће свакиј онай, кои бы узъ србскій покретъ пристао, шаржу свою изгубити.“ — Ту се нисе дуго промишлявати дало; овамо или онамо, одважити се морало. — Приближаваню мађарске войске подъ *Кишомъ* и Храбовскимъ Военной Границы ваяло е оружаномъ рукоѣмъ насупротъ стати, еръ бы иначе десный бокъ банове войске обнаженъ остао, припрема и оружанъ Ђлачићево бы се пореметило и дуготезало, а неприятель бы у Границы утврдио се, нити бы се одатле лако изтиснути дао. Дуже се дакле нисе одлагати смело Граничарске власти држаше се чврсто свой указа. Време е силно гонило, морало се радити нагло. Досадашњи органи противише се или нехтедоше извршивати уредбе и налоге србскога Патриарха. Шта е друго остало — морало се одказати покорность таквымъ властима. При овакой промени и прелазу станя стварий было е на жалость приличногъ нереда; кодъ толики различиты элемента нисе се томе нимало чудити. Многий е иначе врстный офицеръ и ваяный

чиновникъ томъ приликомъ неправду искусно, или съ са сръбске супротивности противной странки одтиснуть быо.

У Карловци саставише подь председничтвомъ Патриарха Юсифа *Главный Одборъ*, у штабалнымъ и већимъ местима *окружне одборе*, а по селима *пододборе*. Они се мораше старати о привременой управи войне, о набавляю ратны потреба и о препитаню войске.

Патриархъ съ са главнымъ одборомъ управляо народомъ и издавао наредбе и заповести командантима воены станова. Желъ и захтеваня народа сръбскогъ одъ 1. и 3. Мая позната су; на основу дакле овы корачаше Срби напредъ одважно и съ крепкимъ уверенѣмъ, да ће ньнова правична, ако и крвава борба успешно окончати се и свето право ньново признано, обезбеђено и на тврђемъ темелю назидано быти.

Полковникъ Шупљикацъ, Войвода сръбскій, беше у то доба у Италији, нити се јоштъ знало, хоће ли и кадъ ће у народъ доћи и кадъ ли управу надъ войскомъ примити; а тешко беше дуже у мучной неизвестности чекати — и безъ нѣга быти.

Одъ Панчевачке и Белоцркванске регименте налазаху се по два батальона, одъ Варадинаца батальонъ првый, а одъ Шайкаша трећий део батальона (дивизия) у Италији. Кодъ куће съ остала резерва, другий батальонъ Варадинаца и четири компание Шайкаша.

Съ истока одъ Дунава кодъ нове Молдаве преко Белецркве, Алибунара, Томашевца, Перлеза, Титела,

Чуруга, Фелдварца. Сентомаша, Каћа, Карловаца, Каменице и дужъ Дунава до Даля протезала се на 35 миля дугачка линия, на којой е Србима за рукомъ пошло, улазакъ мађарске войске у ове краеве предупредити. На той линии цела е Краина одъ нове Молдаве къ Перлезу, после одъ Сентомаша до Госпођинаца и одъ Карловаца преко Буковца до Каменице сасвимъ отворена, само се међу Сентомашемъ и Госпођинци пружа блатна пругаста низа една, коя у нечемъ приближай пречи. Одъ Титела до Фелдварца заштићуе Тиса, одатле до Сентомаша Францовъ каналъ, а одъ Каменице до Даля Дунавъ границе, кое Срби заузеше.

У слѣдству захтеваня Србаля и нападая Храбовсковогъ подигну неколико стотина Граничара кодъ Белоцркве станъ, а южно у теснацу на *Локви* скупе се 69 Србиянаца подъ храбримъ четобашомъ своимъ *Василиемъ Велићемъ* (кои е 1849. кодъ Новогъ Сада погинуо) и ту се утаборе.

Кодъ Перлеза сабере ц. к. пензионный лейтнантъ *Јованъ Дракулићъ* Граничаре и устрои већий станъ, а мањ чете оправи и разноложи кодъ Ярковца. Међу Перлезомъ и Белоцрквомъ постави негда грађанинъ панчевачкй *Димитрие Станимировићъ* и народный мајоръ *Коићъ* станъ кодъ Алибунара. У Панчеву беше депо. — Шайкаши подъ своимъ командиромъ *Зариомъ Јовановићемъ* (иначе *Чичомъ*) заузму *Яракъ*. Туринци и Сентомашани добыю допуштень, да своя места, коя су за обрану врло згодна была, утврдити, и да се према Мађарима улогорити могу. Узъ благословъ св.

Патриарха понесу Сентомашани съ узкликомъ неопи-
сане радости и еданъ фунташкїй топиѣ съ собомъ у Сен-
томашъ.

У Карловци беше полакъ батальона Варадинаца
и нешто народа, колико се на позивъ и прву запо-
вестъ скупити могло. Тако исто у Буковцу и у Каме-
ници и малене чете у Черевѣу, Илоку и Далю.

Унутарнимъ пословима граничарски полкова упра-
вляо е у Митровици капетанъ-аудиторъ *Теодоръ Ра-*
досавлѣвиѣ; у Тителу капетанъ *Сурдучкїй*; у Пан-
чеву пензионий капетанъ *Чавошкїй*.

Белацрква одма у почетку изразисе за маѣарско
министарство.

Граничаре имаше оружя, а што е недостајало, сла-
ла е кнежевина Србїя, тако исто и мунициѣ пушчане
и топовске. Ц. к. шайке дале су топове, кои су, ка-
ко се могло, лаветама и припрегомъ снабдевени были.
Войска е носила свою домаћу одећу; рану даваше об-
штине а узъ ню и потребный подвозъ. Само нїе за-
доста офицера било, ерѣ они, кои су дома остали бы-
ли, посташе жртве политичногъ преврата, па едни опра-
влѣни беху у Италию, а други одоше Бану; врло їй е
мало было, кои се одважише, да у завичаю своѣ о-
стану чекаюћи жельно, не бы ли се та замршена за-
гонетка брзо размирсила, да могу спокойно на едну или
другу странку преѣи.

Скуплѣной войсци валяло е дати предводителѣ. —
Патриархъ наименуе способна лица за народне офи-
цире. Кадъ су каснїе батальоне преустроявали, од-
личнїи *народни* офицери посташе *царскима*. Неки су

после вражали се у првашній или приватный сталежъ свой.

Кадъ су аустриски Срби устали, да право престола царскогъ, свою народность и цркву (кою е одъ неколико година мађарска, махъ преотевша оппозициона странка гвѣсти почела) брани и одржи, изясни се пародъ ербскій у кнежевине Србии, да удрученой браћи своіой, аустрискимъ Србима у помоћ притећи желе. И заиста, чимъ се нужда и опасность показа, пређу неколико стотина своеволяца овамо, и разделе се по разнымъ становима. Они донеше собомъ свое собственено оружъ: дугу вилаетску пушку, два пиштоля за поясомъ и ятаганъ. — Булюкбаше нѣнове имаше криве саблѣ и свакій свога коня.

Найвећу podporу даваше намъ правителство кнежевине у новцу, цебани и оружю, еръ како е боиште одъ Беча далеко было и како су руке ратнога министра графа Латура, — кои према заслужномъ бечкомъ министарству поданичкой дужности своіой на сву меру одговорити немогаше — везане были, те Србима при наибольой вољи па и зато у помоћ прискочити у станю не беше, будући су осимъ тога маршалъ Радецкій, опрема банова и войска у Ческой готово сва средства изцрпела была — да насъ ние Србия съ преко нуждима потребама свойски снабдевала, тко зна, какве бы последице изъ оскудице ратни потреба произтекле были.

Неприятель е одма у почетку имао и заузео бы све градове, савъ ратный приборъ; нѣгове е заповести слушала сва у Угарской гарнизона войска. Поб-

дини поместни немири Србаля у Кикинди, Ст. Бечею, Ади и Молу и догодивша се кривична изступлѣня, коя су истина са обштымъ у царевини, али никако и изключено са политичкимъ покретомъ остала южны Славена у саюзу стаяла, таманъ су добродошла была *Кочушу* и дадоше му повода, да заметне кавгу и бой. Онъ изашалъ царску войску противъ породивши се не реда, кое хотимице помеша са проглашенымъ опаснымъ намерама Србаля. Да богме, да в редовна царска войска похитала, да покрету томъ на путь стане!

У Вршцу, Бечкереку, у оба Бечея стане се главне неприятельске трупце: кодъ Влайковца, Неузине, Ечке, Фелдварца, Футога маня оделѣня: главный му в таборъ быо кодъ Врбаса, кодъ новогъ и старогъ Кера и предъ Яркомъ кодъ Темерина. Варадинъ и Осекъ имаше свою собствену посаду. Осекъ се колебао међу дужности и . . . издайствомъ.

За леђи и подъ обраномъ овы царски редовны батальона, могао в неприятель лако и у по муке како у Пешти тако и у другимъ већимъ варошима кралѣвине свое хонвиде сабирати и вежбати. Велика часть нама на супротъ утаборены полкова показа се склонѣна, да Граничарима приступи, еръ држаше за немогућно, да ће Граничари икада заклетву верности погазити и царску заставу изневерити. Но бадава су они у србской войсци тражили каквогъ вишегъ царскогъ офицера, кои бы имъ као командантъ емчио за поште-не намере устанка србскогъ.

Онай истый данъ, кадъ самъ у Карловце стигао, добыемъ управу надъ едномъ редовномъ компаньомъ

Варадинаца и налогъ . да се одма у перлезкій станъ кренемъ. У момъ млађаномъ одушевлѣню ословимъ войнике мое онимъ силнимъ и срца потресаюћимъ речма, коима е негда Ларош-Жакленъ свое Вандейце разпалити умео: „Юнаци!“ — рекнемъ имъ — „кадъ юришимъ, за мноми; ако ме видите, да узбежимъ, убите ме, ако ли погинемъ, а вы ме осветите!! —

Съ паробродомъ спустимъ се Дунавомъ доле а после Тисомъ горе подъ Тителъ. Было е около поноћи, кадъ самъ преко Перлеза у станъ стигао. Осимъ неколико стражара цео е станъ боравио дубокій и спокойный санакъ. Ведро небо и месечина као данъ, и лепо самъ видити могао, како на чистини непрегледне равнице войници на чопорице разштркани сладко спаваю. То беху общински контингенти, кои заедно и неразделно почиваху. — Са страхопоштованѣмъ и боязни приближимъ се полако маленой и единой кућици, коя неколико корака съ пута ечанскогъ лежаше. — Ту е быо главный квартиръ! — Мени на сусреть изиђе младъ човекъ еданъ, по имену Ђлачићъ, командантъ едногъ батальона. Я зауставимъ мою компанью, и уђемъ у главный квартиръ. Сви су ту тихо и безбрижно спавали; прво командантъ стана, ц. к. пенз. лейтнантъ и народный полковникъ *Јованъ Дракулићъ*, до нѣга управитель артилѣрие *Јанковићъ*, младъ и надежде пуиъ човекъ; мало далѣ командантъ сръбски канонира изъ Србие *Стефанъ Петровићъ*, поредъ нѣга командантъ Србиянаца по имену *Кацешанъ Јанча*, общте познатый. — Овай се юнакъ борио са Русима юштъ кодъ Варне противъ Турака. — Мало ниже, у

пристойной дальни лежаше валяно момче Павао Пutnikъ, народный лайтнантъ и побочникъ Дракулићевъ. По далъ стаяху и дремаху о дрва везани бойни коньци главара таборски.

Каква е разлика быти морала међу овимъ и према нѣму положенымъ главнымъ квартиромъ Киша генерала!! — Вратимъ се брзо моимъ Варадинцима и пустимъ ихъ, нека се и они воодморе. — И я се спустимъ одпочинути, али... то беше ратника *прва ноћ* на бойноме полю!... Ни трепуо, — ни ока свеописамъ! —

Моя млада, угриана фантазия блудила е тамо-амо, далеко — далеко! Месечиномъ обасяне чете войника чиняху ми се као лутке или кипови одъ камена стесани, нѣново безбрижно спаванѣ — ма да се поредъ нѣи оружѣ светлило; — дрзкость и последице нашегъ огромногъ предузетка а найвише сѣйне слике добивены битака, у којима самъ я предводећи и слободећи мое Варадинце юришао — и овде ранѣнику у помоћ притицао, онде пакъ невинне породице одъ грабежа, плячке, смрти и раздражены страстей партая закланяо и спасавао; — после любовь, поверенѣ и признаность оны, кои подъ моимъ командомъ стояху... благоволенѣ мой старешина, и найпоследне... чисто ме мрави прође не при преластномъ изгледу... и найпоследне милость цара и господара мога, усхитъ приятеля, кои бы се самномъ дичили и поносили... и — духъ се мой у тима санярияма изгуби у безконечности. — Али само срећни и ружични образи забавляше и оише душу мою! И кое бы чисто и не-

покварено срце у живота ведрой зори слутити могло на бурне и облачне дане!! — Найволио бы, да јуначки свршимъ — као Никола Зриновићъ; обколѣнъ одъ непријатеља са сви страна; своима све и сва быти; быти поузданъ и ослона домовине и да погледъ свию поштены на себе повучемъ, па да последњи на бойноме пољу паднемъ, . . . може ли што чаробниѣ и узвишениѣ животъ ратника дати?

У јутру прегледамъ станъ. Мени се све красно и богато снабдевано учинило. Да! све има свое дѣтиньско, мужко и старачко доба; зашто да и воеванъ тога нема?

Войске е было : 5000 Граничара и 300 Србианаца слободняка. Было е оружани и дечака и стараца. Другари отца мога јоштъ одъ боја на Лайпцигу, и мои вршњаци и саученици стаяху у едномъ реду. Еданъ одъ шесть и два трифунташа тона са припрегомъ у тай махъ одврегнута у пусто-прло полъ наперена зияху. Кадъ бы намъ годъ каквый ма и еднфунташь топићъ маленый брой топова наши приумложио, свагда бы га са ускликомъ и великомъ свечаности предсрели и примили.

Са овако маюшнымъ силама стао е Дракулићъ на путь *Кишу* и пречио му е улазакъ у Панчевачку регименту.

Али првый бой сутра ће се започети. — Патриархъ Раячићъ, грофъ Алберто Нужанъ и Ђорђе Стратимировићъ дођу и закажу военый советъ. Заклуче ударати на непријателскій станъ кодъ Ечке, ерѣ бојати се было, да ће одушевљаюћимъ позивима

скупленный народъ у неделю брзо оладнати и дома се
разићи.

Нападанѣмъ су смерали, да Бечкерекъ освои и
тымъ начиномъ присаюзе србско-кикиндскій Диштриктъ
и отворе пута далъ до Мориша.

БИТКА КОДЪ ЕЧКЕ.

У зору 28. Юния у 3 сата већъ бесло на путу
къ Ечки. Капетанъ Янча водио е Срблянце као пред-
ходнике; я самъ командирао еднимъ батальономъ аван-
гарде; Дракулићъ за мномъ ишао као подпора, а Стра-
тимировићъ управляше резервомъ. Лево се насланило
крило наше на Бегей.

На по сата предъ Ечкомъ саставляю се друмови
одъ Перлеза и Фаркажина; ту стои одъ камена крстъ,
а неколико корака у напредъ налази се каменитый
мостъ преко едне, у време наводненя водомъ прели-
вене, а сада сасвимъ пресушене низе, коя се у по-
лукругу около села южно савия. Десно престае низа
ова на 2000 корака и почию виногради, узъ кое во-
ди друмъ изъ Идвора у Ечку. Лево одъ крста 30—40
коракляя улази она низа у Бегей, кои е 4 стопе ду-
бокъ а 5—6 хватій широкъ. Предъ нама протезаше
се съ оне стране моста съ нашего гледишта нижа ве-
лика равница и село. Лево съ друмомъ равнопужно
къ селу види се Бегей а дужъ нѣгове онострание оба-

ле густе врбе, које изгледъ затвараю. Тамо са наше више обале, преко врбовы вршака, летила су наша прва трифунташка тапандъ на едно оделѣнѣ хусара. *Капешанъ Янча* устреми се — као да е крила добыо — тамо желанъ боя и окршая. Башъ кадъ е авангарда наша до крста стигла, развие се Кишъ у фронту.

На друму предъ селомъ опазимо едно оделѣнѣ пешака, мало десно съ друма иза едне линие заклонице три шестфунташа, затимъ укаже се фронтъ одъ три дивизие едне хусарске регименте, а чакъ на краю непријатељскогъ левогъ крила стојао е ескадронъ шварценберговы улана.

Стефанъ Петровићъ намести топъ свой на унки (брежуљку) и съ обе стране отвори се на еданпутъ жива ватра изъ топова. Я одма напредъ ступати почнемъ и у затвореной батальонской колони станимъ се у низи заштићенъ одъ огня непријатељске артиљрије, доклегодъ праска топова умукла ние, а међутимъ Србијанци пред-а-многъ развише се башъ на ушћу доляче у чаркаше. Груванѣ топова траяше 4 сата. Една дивизия хусара залети се на юришъ, али се опетъ заустави. Два нова топа намести непријатељ на средъ улаза у село. Пошлѣмъ побочника мога Павла Путника Дракулићу, да ми упутства донесе, но будући е нѣга Дракулићъ кодъ себе задржао а *Капешанъ Янча* готово на хитацъ изъ пиштоля предъ хусарскимъ фронтомъ самъ самцитъ горе доле яхаше — заповедимъ своје батальону да напредъ ступа и узмемъ за правацъ преко средине хусарскога фронта видиму ветреначу. — Десно се саюзе са многъ Србијанци ятомъ а

лево у истой линии ступала е редовна компаньия Варадинаца подъ командомъ свога наредника (Фелдвеебела) друмомъ къ Ечки напредъ.

Али наша войска ние довольно увежбана была, еръ су войници наши недавно свое польске послове пооставили. Юштъ у предмаршу поремети ми се моя затворена колона и претвори се у троугластый клинаць. Ништа ми друго остало ние, но тако, како е, далъ ступати. Близу фронта хусарскогъ започнемъ и проспемъ ватру. Хусари се живо на 500—600 корака натрагъ повуку, и нанове се уврсте. Мы смо већ толико напредовали, да су насъ заклоуѣни неприятельски топови башъ у ребарке доватити могли. Прво тачне прохуи поредъ коня мога и рани неколицину одъ црепайске компаньие, кои по найнапредъ стаяху. Међутымъ измешаше се све компаньие, напредъ су држали се найсрчании и найбільи момци одъ свию компаньия а натрагъ заосташе плашмивии и слабии пешци. — Одъ яука првы ранѣника презнуше се войници мои, али смо зато ипакъ незауоставно далъ на неприятеля ишли. На 200 корака предъ неприятельскимъ фронтомъ дадемъ добовати на юришь, и подвикнувши „урра“ грунемо на неприятеля. — Оперъ се хусари иза ветрепяча повуку. Уморени и задувани станемо, да мало оданемо. Обазремъ се, да видимъ, иде ли ми подпора. Лево самъ изгубио био савезъ са варадинскомъ компаньиомъ; пошла е друмомъ, па е у известной дальини натрагъ заостала.

Десно беше Яича у равной потези самномъ, али кадъ натрагъ погледамъ . . . каковъ призоръ! — Про-

страна равница застрта беше людма као мравима. Нигде свезе или затворене веће чете! У путољки оной виде се крозъ призракъ протегнути рови разштрканы войника. Мртви-жедни навалише на единый бунаръ оуде. На путу Идворскомъ отегла се читава поворка одъ кола. Идворци и Сакуляни понаглише, да своимъ црквенымъ праггяма неприятеля „поплаше.“ — Ние ни помислити, да се далъ напредъ ступа. Приберемъ батальонъ, или правие да кажемъ еданъ део тога и збиењъ у гомилу па се повучемъ натрагъ тврдо уверень, да ми ниеданъ момакъ одъ сабаля хусарски неће поштећенъ быти. Али хвала имъ, те велика хвала хусарской неодважности или великодушю, еле ми се срећно вратисмо и дођемо до каменитогъ крста.

Мои войници нагрнуше на бунаръ. Затечемъ ту Дракулића, где заоведа, да се мртви и ранѣници съ боишта однесу. На нашъ левый бокъ одъ врбака овамо пуцаше непрекидно и жестоко неприятельски чаркаши.

Боиште е изгледало — пусто . . . жалостиво! У станъ се враћаше поединце и у ређе гомилице здружени момци натрагъ. Было е 4 сата после подне.

Мы смо имали 17 мртви и 30 ранѣника. Пунонадеждногъ Янковића размрскало е оно исто таве, кое е оба припрежна коња и ньиовогъ кочияша утукло. Онъ напредоваше друмомъ са два своя трифунташа врло смело, и ту га згоди таве изъ противоположеногъ бришућегъ топа. Народномъ официру Протићу раздруска таве ногу.

Зашто е битка ова несрећно по насъ изпала, ви-

дио е наклонный читатель изъ овога описа. Али зашто хусари непотегоше сеѣи, кадъ смо имъ на згоди были, немогу никако да докучимъ.

Ескадронъ шварценбергове уланске регименте башъ хотимице нехтеде у бою учествовати, еръ држаше, да су Граничари „царски воиници.“

После краткогъ времена одважи се честитый офицерскій коръ исте регименте заедно са своимъ полковникомъ барономъ Бломбергомъ и пристане узъ правичну нашу страну, те тако имасмо прилику дивити се строгомъ запту ове регименте, кои се данасъ съ Маѣарима противъ Срба, а одма после 24 сата по заповести свога обрштара са Србима противъ Маѣара борила.

Као што се доцниѣ известисмо, *Кишъ* е тога дана тако духомъ клонуо быо, да е веѣъ заповестъ за повратакъ у Темишваръ издао. Али пошто се мы на трагъ повукосмо, обустави онъ налогъ свой и остане у своимъ положаима.

Мило ми е, што онда Ечку и Бечкерекъ неосвоисмо, еръ у воеваню бесмо јоштъ новаци, а мы офицери немасмо довольно снаге, да нередовну войску у слепой покорности и запту одржимо.

Србиянци по старой, среднѣга века навади — у борбама съ Турци научише се и држаше, да е воеванѣ, освоєнѣ и пляканѣ едно и исто. Небы дакле никако у станю были, да напредуюћу и побеђуюћу войску обуздамо, и тако бы Бечкерекъ зацело быо жертва опустошеня и грабежа наши момака.

У вече 28. Юния био самъ у Перлезу, а около 10 сатѣи ноћи вратимъ се патрагъ у стапъ. — Одъ команданта до найкрайнѣга стражара све е као поклано заспало. Само еданъ крепкій нападай, па бы устанапкъ Срба у Банату у почетку своје угушенъ био.

Была е страшна припека, а нигде ни ладовине ни воде. Баруштинама и мургастымъ Бегеіомъ гасисмо жеђь.

Трећій данъ после битке те одемъ у Карловце, а одатле у Шайкашкій батальонъ, да прегледамъ тамошнѣ заузете положае. Кодъ Каћа се састанемъ са врстнимъ Чичомъ. У нѣговомъ стану владаше редъ и заптъ.

Яракъ е около *шри* милѣ дуга линія, коя Тису одъ почетка источногъ тока нѣнога међу Фелдварцемъ и Каћомъ съ Дунавомъ између Каћа и Новогъ Сада саюжава. Яракъ е свой првашній видъ (форму) савршено задржао, само што му бочне стране небеху задоста стрмне но веђь одронѣне. Насипна е заседица (прсобранъ? Die Brustwehr) висока три а широка шесть хватій. Шайкаши су Яракъ изнутра и спољашну страну насипа врлетниє просекли. Кодъ Каћа, Ярка, Темерина и Чуруга іоштъ су у време Римляна збогъ лакшегъ саобрантая прокопе (капиє) отворили. Кодъ Госпођинаца идући къ Жаблю просеца кривудаюћа бара у правовисной линіи Яракъ.

За овомъ якомъ заседицомъ стаяше Шайкаши у маленымъ четама одъ 20—30 момака у равномъ одстояню разположени као страже, а далѣ одострагъ повећа оделѣня или управо *штанъ* служи као подпора

опасности изложенымъ точкама. Чича беше на левомъ а ц. к. капетанъ Сурдучкій на десноме крилу. Овога последнѣгъ затечемъ у Чуругу.

Пре неколико дана удари Сурдучкій смело на Мађаре у Фелдварцу, изгера ѿ одатле и заузме село. Неприятель нѣ знао, шта е са Фелдварцемъ изгубио. Село то лежи на утоку Францовогъ канала у Тису. Преко нѣга води найкраій путь и главный друлъ одъ Сегедина и Бечея у Варадинъ. Обе крайнѣ точке, коє е неприятель заузео, стратегично су одъ велике важности. Да е пакъ и у Фелдварцу одржао се и уконоа, висио бы и Сентомашъ и Турия о длаку а Яракъ бы одатле найлакше у шкрипу држао. — 8. Юлиа вратимъ се опеть у перлезкій станъ. Обрадуемъ се, кадъ ту затечемъ писмо одъ приятеля Гедеона Заставниковића изъ Загреба. Зове ме, да тамо идемъ; у бановой войсци, вели, има се шта радити.

Ако и беше позивъ тай за ме частанъ и ласкавъ, ипакъ — немого му следовати: премда е покретъ Срба и опасанъ и — готово безнадежанъ быо, али ми се изъ прве битке іоштъ тако осладио, да се одавде никуда и нипошто крочити нехтедо.

У отсутству момъ пошао е Дракулићъ на Уздинъ, да казни общину ову, коя одъ едногъ зломншлѣника натептана не само нѣ узъ насъ пристала, него е башъ душмански противъ насъ радила.

У окружию Панчевачке регименте има осимъ понайвише србски и неколико села помешане народности, два немачка, два словачка, Уздинъ ромаяско, и

Дебеляча мађарско село.*) Жители ови места гледали су у почетку прекииъ и неповерљивимъ окомъ на кретанъ народа србскога и дадоше се преварити, да имъ Срби ако не о глави а оно зацело о злу раде. Буденъ Срба будило е и њиово подозренъ; зато су и тайно и јавно нашу стваръ пречили. У почетку пустимо њ да оставу неутрални. Разви нама наклоно изпадши догађаи учине, те се неке досада непријатељске обштине обавестити дадоше, па се нама на брзо и зато приљубише, што су се у войсци нашој а подъ заставама и царскимъ и народнымъ свакиъ данъ царски офицери мложили, у чему су емства налазили, да су интереси народа србскога и царско-аустриски едни и исти. Само села Уздинъ, Ковачица и Падина осташе тврдоглава и нехтедоше съ нама пристати, а Дебеляча се дотле заборави, да е съ *Кишомъ* у потайне договоре ступила. Наше патроле ухвате едну депутацию Дебелячана, која е пошла, да одъ *Киша* два топа изиште. Дуже се то непријателство у срцу нашемъ иза леђи трпети немогаше.

Казненъ Уздина служило е за примеръ и опомену прочима, но при свемъ томъ я самъ се повудио, да у поменута села лично идемъ, посредуемъ и ступимъ у преговоре и погодбу са местнымъ старешинама, како бы њ навео, да и они съ нама држе и воюю. Съ четири пратиоца одемъ у Ковачицу. Кодъ

*) Изузима се О в ч а, чисто романско село, међу Панчевомъ и Земуномъ лежеће, кога су жители са Србима заедно и воевали и све терете одъ почетка па до последка радо носили. у чему е својој обштини узоръ бие честитый свештеникъ њиовъ Г. Симеонъ Дмитриевичъ.

тамошнѣгъ евангеличкогъ пастора скупе се сеоске поглавице и уговоръ за часъ начинисмо: „да засада войнике педаду, али да мораю лебъ, шићу за конѣ и подвозъ за доказъ свогъ приятельскогъ сношая съ нама — у станъ доносити. Но башъ кадъ смо уговоръ подписивали, дођоше 20 Дебелячана, люди врло шарене бое, познати неваљалци да гори быти немогу. Ови стану Ковачичанима претити, да ће имъ сего са све четири стране завалити, ако узъ Србе пристану. Я се на то подъ заштитомъ сеоски старешина уклонимъ.

29. Юния (на Петровданъ) было е несрећанъ данъ по нашъ станъ кодъ Вршца. Вође тога стана, кои нису прави войници были, осмелише се, те они први на неприятеля навадну. Подъ Вршцомъ наиђу ва хусаре. Нашъ командантъ *Србиянацъ Тадифъ* погибе одна покрай топа свога; — оба пакъ предводителя: Станимировићъ и Коићъ допадну робства, и буду одведена у Темишваръ, где и ѿ ондашнѣй мађарскѣй военный судъ на смръть осуди. Крвна пресуда бы извршена, и обоица, особито онай првый, юначки свршише на вешалама.

28. Юния нападоше неприятельи жестоко и са много већомъ силомъ на станъ Сентомашкѣй, кои е Теодоръ Босвићъ, бывшій наредникъ варадинске регименте као народный капетанъ витежки бранио и одбранио.

Одъ Яркодца стизала е често тужба за тужбомъ, да неприятельи тамошнѣ становнике у польской радњи непрестано узнемирую и задеваю. Мени Дракулићъ преда две компанѣе и два трифунташа съ тыш

налогомъ, да пазимъ на линию канала кодъ Яркоца и Маргитице. Текъ што самъ тамо приспео, али ето ти пове заповести, да се сутраданъ, будући су Уздинци на ново одметнули се, са источне стране кодъ Уздина нађемъ.

Оставимъ ту малене чете и пођемъ на коли са шесть сводова (Zug) момака и съ њеднымъ тономъ (еръ у свакоме стану стояху увекъ готови 80—100 подвоза, кое су общине бесплатно давале, и на којима смо по потреби, кадъ в опасностъ родила се са две, три компание будикомъ близкомъ стану за тилый часъ у помоћ притећи могли) — пођемъ на Уздинъ и заповедимъ, да мои момци изванъ села остану, како бы тымъ нередъ или плячканъ предупредио, и будући се уздински Романи дотле већ предадоше, седнемъ на коня и самъ самцить уяшемъ у село. Одатле невратимъ се више на трагъ, него преместимъ стаць мой у Самошъ, да тако противничкимъ селима ближе будемъ. — Наумимъ да опетъ покушамъ, не бы ли се како помирливимъ путемъ са противници наши у околини споразумео и позовемъ сеоске старешине изъ Падине къ себи. И заиста пође ми за рукомъ, те и ову и ковачичку общину приволимъ, да узъ насъ безъ узалудногъ проливаня крви, приятельски пристану.

Успехъ се овай найвише приписати мора у Падини живећемъ изслуженомъ фелбабу Петрасу, мужу поштену и негдашнѣмъ другару и приятелю покойнога родителя моего.

НАПАДАЙ НА НЕУЗИНУ

(24 Юля.)

Садъ упремъ погледъ на неприятельски станъ кодъ Неузине. Пошто Ярковацъ и Маргитицу валяно поседнемъ, узмемъ собомъ 30 момака одъ свое дивизие, 30 — 40 Србиянаца и 30 граничара на коньи (ове последнѣ ставимъ подъ команду Васе Чакована, некадашнѣгъ изслуженогъ капрала изъ Маргитице) и еданъ, топъ трифунташъ. Све пешаке одвеземъ на коли и поѣмъ на Неузину.

Было е подне. Чуемъ, да тамо 1500 неприятельски гардаша подъ управомъ спаие Карачонье имаде. Мои коняници поделѣни на мале патруле крстарише поляномъ путъ Неузине, а пешаци саставляше главну трупу. Трифунташъ беше предъ войскомъ. За тилый часъ беше прва неприятельска линия на еданъ сатъ одъ Неузине овамо бачена. Я се дрка лево, како бы ми повратакъ ка каналу дужъ Тамиша слободанъ быо. Предстражна резерва, око шатора на брою едне дивизие намештена, одъ неколико избачены танадѣй застрашена, нагне бегати. На узлазку у село одъ Ботошке стране хтеде неприятель, да се опетъ прикупи, но я му осуетимъ намеру. Брзо се наѣмъ на средъ села а моя авангарда већъ люто гоняше неприятеля. На то поставимъ чету свою у редъ и опоменемъ е, да не плячка; уеданпут ми позли и спопадне ме грозница, кадъ ето

стигне ми и вестъ, да е една неприятельска дивизия са своимъ командантомъ наумила се предати, само ми валяше на сусретъ іой поћи, да іой оружъ одуземъ. Несмело покушати, да са 50 — 60 момака свои триста зароблѣника примимъ и ескортуемъ. Причекамъ мало, добро знаюћи, да обострана стрпня дуго траяти не може. Као што самъ предвидио, неприятельска дивизия нагне изъ дворишта преко тамешкогъ моста бежати. Дошавши на обалу реке, избацимъ на непријателя неколико ђулета и станемъ далѣ наредбе чинити.

Позовемъ јоштъ едну компавију изъ Яркодца и јавимъ Дракулићу, да бы требало ову точку утврдити. Мы задобисмо две мађарске заставице и много пушака; киселе воде роичке, коју у едной коморици нађосмо, поимлѣмъ у главный станъ а лебацъ (таинъ) задржимъ за свое момке. Грозница ме обори съ коня и онако несвесногъ однесу ме у найближу кућу. Васа Чакованъ преузме садъ команду.

Сутонъ се поче хватати, кадъ се пренемъ изъ грозничне буне. Живе душе не беше кодъ мене. Укућани побегоше, а соба, у којой лежа, преливаше се одъ ирвени у пламену букнувшегъ села. Пуцканъ изъ пушака допираше све ближе и ближе; чарканъ самъ већ лено чути могао. Непријатель беше наново покушао, да Неузину освои, али валяный Васа Чакованъ свагда онде беше, где е опасность найвише грозила. Онъ се чврсто држаше. Мои војници при свой забрани моіой запалише пуге куће, и ноћ е у велико наступила была, али ево ти избавителя мога! Аца Живановићъ, логорскій улакъ (куриръ), за тай посао да

му пара нема, одважанъ, хитроуманъ и отврдао про-
 юрио в Сремомъ и южнымъ Банатомъ на све стране
 живо као муња. Што-по речъ, могао си га видети сву-
 да и нигде. Мени в одъ свагда оданъ быо, па ево и
 сада, дође ми башъ како валя у онай ма, кадъ самъ га
 највише требао и кадъ ми могаше одъ непреценѣне
 услуге быти. Тако беше у томе тренутку! Натовари
 ме на своя плећа, метне ме у своя кола и крозь сред-
 ереде горећегъ села еднимъ тркомъ стигосмо у Бо-
 тошъ. Међу тымъ и мой слуга съ конѣмъ ми яхажимъ
 изви се изъ онога метежа и дође овамо.

Свежи воздухъ окрепи ме мало и я се опоравимъ.
 Мени вазда мила породица Буковалица у Ботошу при-
 ми ме онако болна и дворила ме в и неговала свой-
 ски и срдчно. Нуны шесть дана проведо у постельи.

Међу тымъ пропутьова туда Дракулићъ у Неузи-
 ну; онъ изда наредбу, да се место то болѣ укрепи,
 и наименуе за то нарочитогъ команданта. Трећий данъ
 мое болести крене ме пуцаиъ топова изъ постелѣ. О-
 демъ у Неузину. Неприятель пуцаше одъ Сарчиє.

Одатле се одвеземъ у Боку и обезоружамъ та-
 мошнѣ становнике, но грозница ме на ново спопадне.

26. Юлия нападне неприятель живо на Неузину и
 при свемъ нашемъ юначкомъ опираиу изгубисмо то
 место, кое овомъ приликомъ сасвимъ изгори. Великий
 беше губитакъ нашъ. Младый трговаць, Папила Михай-
 ловићъ изъ Яркодца придружи се нама као своеволяць.
 Видевши, да намъ неприятель за леђи дође, упадне са
 в Србиянца у едиу кућу, коя згодно лежаше. и бра-
 няше в успешно и недопусти неприятелю, да напредъ

продире донде, докле наша войска изъ свогъ пред-
нѣгъ положая безопасно изишла и повратакъ нашъ о-
безбеђенъ небеше. Томъ пригодомъ буде Шапила у ко-
лено раиѣнъ.

Срцу ме е однако вукло у планине Карловачке,
не бы ли се како са свимъ опоравио, и одемъ тамо.

Праштаюћи се съ боиштемъ овимъ морамъ јошть
храброга Васу Милованова изъ Баваништа споменути.
У свакој битки првый на мегдану, тако е срчанъ и
смио быо да е, кадъ самъ годъ хтео, у ечанскій не-
приятельскій стапъ ишао и доносио ми найпоузданиа
извешћа о сили и положаю неприятеля. И увекъ ме
моляше, да га сама безъ икакве пратиѣ тамо иѣи пу-
стимъ.

Два ц. к. офицера решише се и пређоше къ нама.
Видео самъ иѣ првый путъ у Карловци, а то беху под-
полковникъ Фердинандъ одъ Маерхоферъ, ѣенералный
конзулъ у Београду и мајоръ Чориѣ одъ Варадинаца.
Е садъ могоше се и они офицери, кои се натрагъ по-
вукоше и у нашей ствари неучествоваше безъ боязни
склонити и къ нама приступити, те се почети са пре-
устрояванѣмъ войске, кое беше тада одъ преке нужде.
Будући самъ я пошто самъ се мало предигао, и у ло-
гору посла нашао, то ѣу овде обсаду Варадина у пр-
вой периоди воеваня нашегъ да опишемъ.

Карловци, варошица са 5000 становника леже ю-
жно одъ града на 6000 корака. Дунавъ сачинява сво-
имъ северно-источнимъ токомъ одъ Каменице, коя
на 3000 коракляя одстои изнадъ Варадина и Новога
Сада, па онда южнымъ токомъ до Карловца — ши-

лястый угао; а тако звана Евгениева ада теме е угла. Напоследнѣмъ северномъ каменитомъ излазу Фрушке горе лежи градъ Варадинъ и линия една коя право-висно дубоке Дунаву водеће долине и гудуре просеца, вуче се одъ Каменице па преко Буковца идући Карловцима опасуе градъ. Линию ову обележаваю како она три места, одъ коя су особито крайне точке за обрану згодне, тако и гребенъ Фрушке горе, што се овде подиже, и кобга е „Везираць“, најглавниа точка. Преко Каменице води главный друмъ непрекиднымъ кланцемъ северно Дунавомъ а южно Фрушкомъ и шумомъ омеђашецъ, управо у Осекъ. Преко Карловаца води другій друмъ такође проломомъ, али Дунавомъ и крайнимъ гребенима поменуте горе затворенъ, у Земунъ и Митровицу. Карловци се наслањаю овде на ушће одъ две гудуре. Висови, западно башъ на саму варошицу наслопѣни стоѣ таманъ како валя, и морали бы се најпре сви заузети, па да се после само место задобие. Но да се башъ и Карловци освое, опетъ остаѣ брдастый Банстолъ на 2000 корака южно, правовиено према непријателској напредуюћој войсци. Отуда съ Банстола лево иде се у Земунъ и Београдъ а десно у Руму, Митровицу и Осекъ.

Кадъ бы непријатељ те точке и силомъ заузео, опетъ зато у стратегичномъ обзиру много се користио небы, еръ е Сремъ Савомъ врло тесно опасанъ, и тамо къ западу вуче се та узана пруга чакъ до Осекѣ. Али бы моралный добитакъ био тай, што бы се еднимъ ударцемъ столица црквеногъ поглавице сломила и изворъ србскогъ устанка усануо. Неколико неприя-

тельски мали оделеня были бы довольни, да пазе на Дунавъ и Саву а езгро войске одъ 30.000 момака могао бы неприятель изъ Осека западно на Загребъ послати. Банъ Елачићъ и тако текъ у полу опремлѣнъ беше.

Одъ западне стране кодъ Карловаца пружене висине беху такле редутима како вала утврђене. Шанчеви кодъ Буковца и Каменице нису одъ никакве потребе были. Малене чете, 60—100 Србиянаца и Варадинаца одбияху свакиъ неприятельскій нападай храбро и юначки.

На обкопе кодъ Карловаца несмеде неприятель ни пошто ударати. У той линіи, међу тимъ полагаемъ и међу Каћомъ у Шайкашкомъ батальону близу Евђенивогъ острва беше одъ велики житарица (лађа) начинѣна барикада на води и читава една валяно опремлѣна флотила мотрила е на градъ съ воде.

Да безпосленъ небудемъ, оправе ме у станъ кодъ Белецркве.

Ц. к. поручникъ Петаръ Бобалићъ утаборио се беше кодъ Врачевгая и врло е вешто воене наредбе за обрану разположио. У саюзу и договору са кнежевско-србскимъ саветникомъ и „полковникомъ“ Стефаномъ П. Книћаниномъ, кои недавно команду надъ свима свободняцима изъ Србие прешавшима примио и южно одъ Белецркве на Черни кодъ Кусића улогорио се беше, удари Бобалићъ у почетку Августа на Белецркву. Ако и есу наши неустрашно напали и напредъ продрли, ипакъ морадоше на брзо све задобивене згодне положиае напустити. После неколико дана

састаше се да уговараю подполковникъ Маерхоферъ и ц. к. обрштаръ баронъ Бломбергъ, заповедникъ шварценбергове уланске регименте. Сведоци тога договора бету Бобалићъ и грофъ Алберто Нужанъ съ наше, а неколико Белоцрквана съ противничке стране. Ови Белоцркваици съ врло мало поштованя и јоштъ маиѣ пристойности дадоше нашимъ разумети, да се они о свему сумняю па и о томъ, да е то главомъ подполковникъ Маерхоферъ. И тако осташе као и пре непроменљиве пристаице Кошутове.

Книћанинъ и Бобалићъ спремише се да на ново и по другій путъ ударе на Белоцркву; и а се пожуримъ, да у той битки учествуемъ. Августа 14. доспемъ у Врачевгај. У стану нашемъ владаше примеранъ воинчкій поредакъ и велика живахность. Свою войску држаше командантъ непрестану на опрезу.

Врачевгај е село у равници, несходно за обрану, лежи $\frac{3}{4}$ сата западно одъ Белоцркве на друму Панчевачкомъ. Десно одъ Кусића овамо тече Черна, (где се станио Книћанинъ), доле у Дунавъ. Лево на 2000 корака лежи уздужъ сеоце Црвенацрква низъ вданъ лазъ, што се источно све покрај Белоцркве горе повлачи. Свудъ туда лоза е засађено. На самомъ лазу (Plateau) води друмъ у Вршацъ. Станъ Бобалићевъ беше дакле непосредно предъ Врачевгаемъ на оной страни према Белоцркви; истомъ почеше наши неколико редута градити. Крај лаза кодъ Црвенацркве стааше ц. к. поручникъ Тима Ђурићъ чувајући левый бокъ Бобалићевъ и у едно мотрећи на друмъ Вршачкій. Онъ имађаше уза се три компание. Белоцрква

стаяше са Оравицомъ у сасвимъ отвореномъ а съ Вршцомъ у условномъ саюзу. Капетанъ Мадерсбахъ беше варошкій заповедникъ у Белоцркви.

У край лаза, одкудъ се у Вршацъ иде, дакле на найглавной точки, направио е неприятель польскій ша-нацъ, и да се одъ сунчане препеке, а и одъ наши топова заклони, дигао е на нѣга и кровъ одъ дасака.

ДРУГИЙ НАПАДАЙ НА БЕЛУЦРКВУ.

16. Августа 1848. ударисмо по другій путъ. Бобалићъ се упути са 4 топа и 4 компание главнымъ друмомъ предъ Врачевъ гай, а я съ две компание, да га съ левогъ бока заклонимъ, одъ Црвенецркве, на-слонивши лево свое крило на одсекъ поменутогъ лаза. Ђурићъ пође съ три компание и 80 момака, кои са Нужаномъ изъ Хрватске дошли беху (понайвише ђаци и омладина одъ болѣгъ реда) на онай редутъ. А Книћанинъ одъ Кусића.

Я приспедо већ на 200 корака Белоцркви и грунемъ одъ прилике са 20 момака, ни пушке неопаливши у одну десно одъ улазка у варошь стоѣћу кућу. Улазакъ у кућу беше набаченомъ земљомъ препреченъ, а мало далѣ на 50—60 корака отегао се редъ кућа цигљомъ зиданы и црепомъ покривены десно на 200 хватій до главногъ друма, кои води у Врачевгай. Паралелно съ тымъ зданиама пружио се одъ те куће,

кою самъ заузео, дубокій шиблѣмъ и триѣмъ обрастао ендекъ те исте дужине. Лево на сто корака починѣ се висѣ онога лаза. Полѣ иза мои леѣи покривено беше кукурузомъ или виноградима. Кадъ се обазрехъ, а моя Дивизия безъ сваке тактичне свезе разпрште се по веѣъ високой кукурузовини, да се заштити одъ пушчаны танадій. Изъ куѣе заузете, пуцаше живо мой 20 момака, коима неприятельи изъ свой тврды зидина равнымъ начиномъ одговараше.*)

Садъ морато причекати, каквуй ѣе успехъ быти съ десне и съ леве стране, па да у равной висини напредъ поѣемъ. Чарканѣ траяше одъ прилике еданъ часъ. Бобалиѣеви топови груваше на варошь. Мени на супротъ появи се неприятель са еднымъ трифунташемъ и насрне съ едномъ компаньомъ одъ инфантерие. Моя маюшна посада, одъ коє юштъ пре четири ранѣника имадо и уклонити дадо, прсну за часъ, и я остадо у еданпуть у куѣи самъ са валянымъ еднымъ Србьянцомъ. Неприятель ме окупи съ левога бока и опали картачима у куѣне прозоре. — Садъ скочимъ крозь прозоръ са пратиоцемъ моимъ и нагнемъ южно къ Бобалиѣу, идуѣи све покрай ярка. Ишао самъ непрестано крозь жестоку ватру и танадъ, коя око мене унакрстъ звиждаше, и за мало коракляи, али мога Србьянца ранише у колено. Я га никако нехтедо оставити онде безъ помоѣи, веѣъ га упртимъ на раме и у име божие понесемъ га све полако напредъ ступаюѣи. На средъ

*) Немци белоцркванци заседоше по таванима, и подизаху црепове на куѣама и тако изъ потае таманише насъ.

те безкрайне линие завапи іоштъ єданъ у ярку леже-
ћій ранѣный граничаръ богорадећи, да и нѣга отуда
изнесемъ. То ми беше сасвимъ немогуће, но обречемъ
му, да љу му скоро доћи у помоћъ. Срећомъ приспемъ
Бобалићу на друмъ. И тай другій ранѣникъ одма за
тымъ избавлѣнъ буде.

За часъ престане бой и почину оружъ. Кадъ и
кадъ прекиде тишину по гдекои топъ. Подне беше и
яка препека. Бобалићъ стаяше самъ кодъ топа свога.
Войска му се разсула на све стране, нешто момака
закланияху се одъ танадій неприятельски а нешто ій
гасише жећъ сладкимъ грожѣемъ. О Книћанину нити
знасмо нити што чусмо.

Мало за тымъ стиже намъ вестъ, да в Ђурићъ
тежко ранѣнъ и да се нѣгови войници натрагъ пову-
коше. Ђурићъ, да свое охрабри, юриши на челу свога
батальона на неприятельске шанцове, истомъ в неко-
лико корачаи већъ предъ шанцомъ быо, али га тана
згоди у колено; опъ лупи о землю, а нѣгови обрну
леђа и кудъ кои! — Храбрый побочникъ нѣговъ То-
доръ Богдановићъ, народный лайтнантъ, удари смело
напредъ и іоштъ са два друга, два найсрчания момка
Ђурићева Васомъ Велићемъ и Тодоръ Максимовићомъ
изнесу осамлѣногъ команданта свога срећно изъ крва-
ве битке.

Међутымъ прикупимъ я свое войнике и поставимъ
ій дужъ єдногъ ярка у разредъ као чаркаше (тира-
лѣре). Непрятель отвори бой и групе съ висине на
нашъ левый бокъ. Страхъ, нередъ, бегство. Одъ сра-
моте, премда на боишту самъ остадо, нехтедо дати се

за бегунцима, већ пођем у коракъ натрагъ, а непријатељ за мношъ, и окупе ме управо онако као ловци са сви страна обколѣно еленче. Слуга мой дође ми на коњу у кобъ, и беше већ близу мене, но ние ме усмотрио, еръ тако жестока беше ватра непријатељска, па обрну плећа и у трку нестаете га. Уступајући крозъ винограде потакнемъ се о чокотъ и паднемъ, но у то чуемъ, где мои гонители, Немци Белоцркванци, пови-
каше: А! тога укебасмо! Мислио самъ, шта да радимъ, и брзо се одважимъ. Да паднемъ, жртва низке поруге и необуздане страсти? то бити неће! Потегнемъ сашокресъ, да се убиемъ; али одма на то приметимъ, да нисамъ ранѣнъ. Дигнемъ се опетъ и пођемъ, а они ме на ново потераше. Срећно стигнемъ до кукуруза и спасемъ се тако потере гонителя мои. За цело су они држали, да ме већ у руку имаю, зато су чешће застајали и пушке своје пунили.

Уморанъ и савъ малаксао приспемъ у станъ. Компанѣ се поготово прикупише; али тај данъ претрпесмо великѣ губитакъ.

Книћанинъ на првѣй ударъ беше већ у средъ вароши продръо; но да барикаде отме, то му бы немогуће. Тако се исто сбило и са Бобалићомъ.

Ако и неможемо непријатељу данашню храбростъ одрећи, али узъ то признанъ неможемо ни прећутити, да су мало затѣмъ Немци Белоцркванци на веки свое име и поштенъ окаляли, починивши Србима суграђанима своима црна зла и тогоре штете, кое се нигда накнадити па зато ни заборавити немогу. У интересу

човечности желили бы и желимо, да насъ Белоцрквани и сада о неистини тога недела свога увере.

Мы смо гледомъ на войску и топове, тако слаби были, да место то, барикадама и якимъ зградама утврђено нисмо заузети могли.

Сутра данъ крене се обрштаръ Бломбергъ изъ Белецркве съ еднимъ криломъ свое регименте подъ заклономъ инфантерие у Темишваръ натрагъ. Тай истый данъ одвео е онъ свою регименту у Темишваръ, у кои е юнакъ Рукавина изяснио се за стваръ царску и ставио градъ у обсадно станъ.

Августа 18. стани се Книћанинъ северно одъ вараши на вршачкомъ друму, а пакъ са 4 компание и два трифунташа зауземъ нѣгово досадашнѣ место кодъ Кусића. Но нисамъ ту дуго боравио, еръ ми стигне налогъ, да похитамъ у Сакуле на Тамишу, и да примимъ станъ Дракулићевъ, кои на Перлезу несрећно прође.

ПРВА БИТКА И ГУБИТАКЪ КОДЪ ПЕРЛЕЗА.

Августа 21. удари рано Кишъ, подпомогнутъ Фетеромъ, са 5 батальона регулярны пешака, са 6 ескадрона хусара и 16 топова, на Дракулића. То е было тако рећи нападанъ изненада. У тренутку букну главный квартиръ у пламенъ и нашъ станъ разбише. Падe главный редутъ и на нѣму 30 найхрабрии бранилаца по-

гибоше юначки, и међу њима стричевићъ мой, отаць четворо деце.

Ту изгубисмо мы сасвимъ 80 моака, и онога капетана Янчу, юнака, у свему равногъ вайкадашњимъ витезима, какве рађаше старо доба, што песмомъ прославише гуслари наши са дивоте и храбрости прадедова наши. Ранѣнъ Янча и на земљи лежећи мољаше и преклињаше оне, кои јоштъ ту беху, да убию „Препелицу“ конѣница нѣгова, да непадне добаръ конѣницъ у непријатељске шаке живъ, али то не беше нужно, еръ судбина пређе испуни желю циглога Янче, и Препелица сагоре заедно са главњимъ квартиромъ.

Има юначина, кои су са витежтва свога на гласу кодъ свога народа, такви неокрећу нигда леђа непријатељу, нити знаду бегати. Такви юнаци боре се и падаю а неуступаю. Такавъ беше и Капетанъ Янча! Богъ да га прости! Слава му!

По перлезкомъ ритѹ у шевару и трски разсуше се наши војници. Нађемъ Дракулића, поражена, утучена. Онъ е паново станъ саставио, и са шпартанскомъ послушности крену се поедини војници у Сакуле. Опакъ гласъ пуче о Дракулићу: „да е издаю учинио,“ јавно се говораше. Будаласто клопузанѣ, што просуше по народу неразумне главе!! Издаица бы одма у почетку боя пребегао непријатељу, а не бы чекао, да овај нанъ дуго пуца и бие га. У рату, у коме народъ непосредно учествуе и самъ за себе и свое светиѣ теглити мора, ту обично издайствомъ називаю несрећу, кою носи ма еданпутъ изгублѣна битка. То се десило „Карлу Алберту“ у Милану, и „Вилизну“ у

Холштайну. — Дракулића позову у Земунъ, да се одговара и оправда, где е за свое родолюбљъ, за оскудицу у тактичномъ образованю и запту свое войске и найпосле за дрзость свою платио више месеца траућомъ строгомъ истрагомъ.

И Книћанинъ се овамо повукао беше, да подпомогне лево крило банатске одбранителне линије, којој е опасность грозила. Бобалићъ заузме съ ове стране Караша дефензивный положай и пошлѣ ц. к. обр-лайтнанта Вићентию Бесарабића съ две три компаније узъ Карашъ къ стражи, да мотри на друмъ Вршачкій.

Дебеляча и Ябука, села у Панчевачкој regimentи нехтедоше приступити узъ нашъ устанакъ. У првомъ селу становници су Мађари, а у другомъ Немци и неколико фамилија Романа. Дебелячани шуроваше тайно съ неприятелѣмъ, зато Книћанину бы наложено, да узпутъ укроти и заплаши ове odporнике. Ябучани одкупише се повцемъ, а Дебелячани одупреше се. Чимъ е наша войска показала се, а ови стадоше на браникъ, и ни два часа непрођоше, а село Дебеляча букну у пламену. Книћанина мушкій и племенитый значай ямчи намъ, да бы све на миру прошло, нити бы се те страшне мере противъ дебелячки тврдоглаваца предузеле были, да е икако могуће было доћи до споразумлѣня и изравнаня са окорнымъ граничарима Мађарима. Многи са оружѣмъ у руци беше зароблѣни, а найвише ий побегоше правце у логоръ мађарскій, мложина ий пакъ нађоше уточишта кодъ Срба, Немаца и Словака по обличнымъ селима. Пуца срце у свакомъ човеколюбцу, кадъ види, како, горко страдаю толике ва-

ляне и невинне душе, коє сурваше у пропасть неко-
 лико іогуница, као што то учини Кошутъ са Маѣарима
 своима.

Неприятель стааше кодъ Ечке, мутио є и под-
 крадао се подъ самъ Перлезъ, ватао є наше улаке
 (курире) и пречио є савезъ нашъ съ Тителомъ. У
 Перлезу остао є єданъ део становника кодъ куће.
 Єдне ноћи поѣмъ я са десетину одабраны момака на
 коли у патрулу. Тамо се іоштъ налазаше ц. к. лайт-
 нантъ одъ управительства Ђурковићъ и мой некадаш-
 ный врло поштованный учитель Математике, наредникъ
 Фисингеръ. Знаюћи, да су нашей закономъ ствари одани,
 потражимъ їй, да преко нѣи оне ц. к. официре, кои
 приморани беша Маѣарима служити, обавестимъ, како
 ствари стоє и каквый духъ у Бечу веє, и тымъ да їй
 позовемъ, да се у наше ято врате. Чимъ у село сту-
 пимъ, опазимъ патрулу селяна заоставши, кои се онде
 извалише и на тенани хркаше. Єднога одъ нѣи ода-
 беремъ и собомъ поведемъ као таоца и поѣмъ у
 село — до страже — тако зване обштинске куће.
 Близу страже прикриємъ я єданъ део момака у заседу,
 и оставивши кола своя натрагъ на єдно 300 коракляя,
 пошлѣмъ наредника Андрию Глувакова (изъ Црепає)
 са іоштъ два момка напредъ до ѣуприе къ Тителу као
 стражу, а самъ главомъ, узевши собомъ само два
 момка уѣмъ у отворену обштинску кућу. Ту є жижакъ
 тиняо, али беша већъ на измаку. Єданъ капраль одъ
 управительства (економіє) спаваше у велико. Пробу-
 димъ га и испитамъ о много коєчему и после напи-
 шемъ лайтнанту Ђурковићу писмо следећегъ садржая:

„Жалостна су времена наступила, да другови и браћа исте армаде, која една почастна знамена и једну униформу носе, као непријатељи на супротъ стоје...“ Неималоше кадъ писмо завршити, ерѣ два моя предъ врати стражарећа момка повикну: „Стој! ко си?“ три страна патролице запиташе насъ: „Ко смо?“ „Царскій офицеръ.“ одговоримъ я, и пођемъ имъ на еусреть. Бацаше погледъ на пусатъ мой и познаше ко самъ и одкуда идемъ. Заповедимъ имъ, да положе оружѣ — но они се у почетку заустезаше, а чимъ се мои момци, који у заседи беше изъ помрчине промолише, предадоше они пушке своје и осташе обезоружани. Моя стража яви ми на то, да су чули гласове одъ ђупрје у првомъ сокаку до страже; наредникъ се јоштъ вратио не беше — я одемъ своимъ колима. — Мои заробљѣници молаху за милость и наеданпутъ падоше на колена; мы се попесмо већъ на кола, а у истый тренутакъ появи се изъ попречне улице читава поворка людій — али мы већъ одкаланирисмо.

У јутру стигосмо у Сакуле. Учитель, стакларъ и дечко едно, синъ крчмара перлезкогъ, то беху заробљѣници мои. Клечећки ме молише, да ѿ кући пустимъ, и почемъ су они мои заробљѣници были, одпустимъ ѿ слободне али се свечано завешташе, да противъ насъ нигда вобвати неће. Што ми пре тога непаде у очи, остаде ми одъ те троице шесть пушака, што имъ јоштъ у Перлезу одузосмо. Кадъ се после едногъ часа вратио и Глуваковъ са своя два друга на трагъ, зачуђено повикаше: „А где наши пушака!“ Срећа ньмова, што ѿ одпустихъ, пре него се повратима патрола моя, а

не бы заиста на лако и съ читавомъ кожомъ прошли были. — Кадъ е мой наредникъ близу Ђуприе оне дошао быо, удари на патрулу едну одъ 20 — 30 перлезки становника, кои у гласъ продераше се: „А где е вашъ предводитель, да га ухватимо и Кишу предамо?“ Онај мой перлезкій таоць међу тымъ умакао беше и издаде ме и тако обезоружаше ми патрулу, а она три заробљѣника моя послаше напредъ да на стражу однесу и вребаю ме, а остали хтедоше баяги съ лева обићи ме и водећи собомъ заробљѣногъ Глувака и нѣгова два друга мене живогъ уватити. Али моя патрола, чимъ стигоше до Бегея, скочише унѣ и почемъ е овај плитакъ быо, пређоше га, я међу тымъ дочепамъ и заробимъ ону троицу, — чисту стоку. —

Као што самъ после чуо, бацило е оно незавршено писмо мое лейтнанта Ђурковића и учителя мога Фисингера у велику неприлику, и обоица беше подъ присмотромъ у Темишварѣ оправљѣна, али срећа по нѣи, ерѣ мало за тымъ бы градъ у обсадно стаиѣ постављѣнъ. После две неделѣ дана стаяше мой любљѣный учитель Математике као ц. к. лейтнантъ у батальону моме а подъ мојомъ командомъ.

Августа 28. 1848. смести се Книћанинъ у Томашевцу. У то доба нападну наши съ Ярка на Темеринъ и село Яракъ, попале и оплячкаю оба та лепа села, ма да становници нѣиови у бою неучествоваше.

ДРУГА БИТКА НА ПЕРЛЕЗУ.

Августа 28. после подне кренемъ се изъ Сакула у Перлезъ и утаборимъ се кодъ ветреняче и виноградій, недалеко где е пређе нашъ станъ быо. Ц. к. лейтнантъ Живановићъ одъ женикора беше мени приданъ. Истомъ е онъ редуте у пола већъ подигао быо, и текъ што е Фетеръ за мой долазакъ чуо быо, пошто е тай истый данъ на Книћанина кодъ Томашевца безуспешно напао, удари одма сутра данъ око подне съ топови и коняништвомъ тако силно на ме, да е войска моя на махъ патрагъ се повлачити почела. Угледъ на мою, на батальонскогъ побочника Косте Јовановића и храброгъ Живановића неустрашимость непомаже ништа. На унки кодъ ветреняче остаде ми еданъ укваренъ трифунташъ, коимъ управляше свеєднако храбрый и верный комендантъ артилѣрие Панта Чарапићъ, изъ Кнежевине Србие. У повратку (ретиради) прикупляше капетани помало свое раштркане компанье. Мой касиръ, сликаръ валяный а сада доброволяць Јованъ Поповићъ, чувао е брижљиво поверену му касу и предаде е подпуно окружномъ одбору панчевачкомъ.

Мене е гонехій неприятель одъ мое войске пресекао па тако морадо поћи, преко Бечея у Тителъ. У риту нађемъ се са Ђ. Стратимировићемъ; съ ньиме заедно иђаше еданъ незнакко, нѣговъ брадатый саветникъ.*)

*) Овай новый делия умакао е после са извесномъ свотомъ новаца па ни данасъ нема му ни трага ни гласа.

Шайкаши се развише у чаркаше и чекаху на непријатеља, кои за мноми у стопце следоваше. Али овај се заустави кодъ прве ђуприе насипне. Перлезъ е већ у велико горно. Непријатељ е јоштъ неколико топова избацио на опушћено село, да се тиме оправда, што га е запалио био; а можда то беше мило за драго за Темеринъ и Яракъ?

У рату се свако зликовство и коварство противъ војне порабе учинио тако напашуе и враћа. О, кадъ би подобна наплата само коварнике а нигда невинне люде стизала!

Ђорђе Стратимировић спремаше се исте ноћи за нападањ на Арадацъ, што му е сутра данъ онако несретно за рукомъ испало. Ц. к. обрлајтнантъ Агићъ съ две компаније Барадинаца учествоваше у томе боју.

Ј се кренемъ преко Опава у Сакуле. Ту се већ све компаније прибале беше; съ њима и тако оснаженъ пођемъ у станъ Книћанину.

Обрштаръ Маерхоферъ организоваше војску нашу. Панчевачка (немачко-банатска) регимента поставила беше 3. и 4. батальонъ и посла њ у томашевачкѣ станъ. Ј добиемъ команду надъ трећимъ батальономъ и постанемъ уедно Обрлајтнантъ, а четврти батальонъ прими Ђвта Баранѣ, ондашній бригаде ађутантъ у Панчеву.

(*)

на не танѣр мѣрѣ (у) на трѣтѣ ни тѣвѣр.

СТАНЪ ТОМАШЕВАЧКІЙ

Положай Томашевца врло в згоданъ и таманъ (за улогоренъ, ту се валяло одма у почетку станиги. Преко Томашевца води главный друмъ изъ Бечкерека у Панчево, Вршацъ и Белуцркву. Докле мы у стану перлезкомъ бесмо и лежасмо, могао в неприятель у свако доба и безъ муке преко Томашевца на Панчево поћи и мала наша оделѣня дужъ канала заедно са логоритемъ алибунарскимъ махомъ разнудити. Али в неприятель безъ свакогъ основа и сувинше одъ перлезкогъ стана, кои коняништва неимаѣаше, презао, а могаше га съ мало снаге у шкрипу држати. А да я тако Панчево, где се депо налазаше, узео беше, и пала бышу била у шаке цела регимента и Дракулићъ бы морао съ воне стране Тисе повући се и спасти се. По свой прилици беше неприятель боязливъ и неодважанъ, кадъ в сво ово чинити промашио, а да в на то ишао, да Србе покори, види се изъ напада вѣговогъ на Перлезъ.

Томашевацъ в едно одъ найвећи и најлепши села у панчевачкой регименти и лежи на левой обали Тамиша, около 800 корака далъ одъ реке. — Тамишь тече одъ Неузине и Ботоша, што в одавде едно по сата удалѣнъ, прима одъ прилике у средъ среду у се каналъ Вршачкій и опасаюћи Томашевацъ полукружно, кривуда у млогимъ окукама доле къ Орловату, што оцетъ по сата одатле одстои. Ово село каои Ботошь лежи на десной обали, коя в виша него лева и чини одсекъ реке. Неграѣенимъ друмомъ одъ Бечкерека у

Томашевацъ прелази се Тамишъ преко дрвеногъ моста насипомъ до ушћа у село. Северно одъ тогъ насипа лежи средораста шумица растова, четвороугляста 400 корака, а јужно е посађенъ тополикъ. Съ чела къ Бечкереку идући, кадъ се мостъ пређе, узлази се се просеченымъ путемъ до 100 корака дугачкимъ, на краю кога друмъ одъ Орловата у Ботошъ, одъ југозапада къ североистоку друмъ къ Бечкереку водећи правопружно пресеца. На десномъ стрмену кланца на самой обали подигнутъ е на брежуљку скромный споменикъ; ту почиваю кости ц. к. капетана Радивоевића, кои е са свои стрелци 1788. мостъ тай противъ Турака бранио и јуначки погинуо. — На той унки, освещеной крвлю витезова србски, после су и многи наши ратници, што падоше за време овога покрета, сахрањени.

Съ обе стране друма на 300 — 400 корака починаю виногради, кои се пружаю чакъ у околицу оближњи села. Друмъ тай управо води у Сигмундфалфу. До средине посађена дрва (алей). Туда е сама равница у то доба кукурузомъ покривена. То земљиште съ обе стране моста избра врло мудро Книћанинъ, и подигну станъ. И у едной и у другой шумици стаяше наша резерва а у новомъ тополику Книћаниновъ шаторъ и главный квартиръ. Съ ове стране моста у три ограђена затворена обкопа, што њ подиже вредный народный мајоръ Миливой Петровићъ, ађутантъ Книћаниновъ и командантъ артиљерије, беше смештенъ станъ или мостобранъ, а яркови са обе стране попречногъ друма служаху за прву линию, коя ће ватру отворити

и где ће се поставити изъ редута послани чаркаши; најпосле на 1000 корака у полукругу стаяше предстража. —

Бивуакъ (станованѣ у полю) посаде редутске и резервне свуда є єднакѣ. Некѣ ми буде допушћено, да поведемъ говоръ о сасвимъ особенной логорской удобности Србијанаца, кои лежаше у ярковима на попреченомъ друму. У извесной дальини ту одређени добиє свакій момакѣ на крайнѣмъ струму мѣстанце, за кое добарѣ стаяти мораде доклегодѣ битка узтрає. Помоћу ятагана свогѣ ископао бы свакій у бусу толику яругу, колику є таманѣ доста, да се само згрчити може. Мало посуте сламе беше сво постолѣ и постеля нѣгова. Пиштолѣ и ятаганѣ невађаше онѣ ни даню ни ноћу изъ пусата, пушка му беше савѣ накитѣ а одѣ дрвета оделяный ражанѣ сва нѣгова опрема кућевна. Огнѣиште му башѣ толико быя, да є на нѣму єдва свой оброкѣ мяса изпећи могао а да свое згрчено станѣ нимало непоремети. Ко є те людине и юначине гледао, како на тенани после мршавагѣ обеда покрай ватрице чибукѣ свой пале и сладко пуше, зацело бы рекао, да подѣ сунцемѣ сретнѣи люди нема одѣ нѣи. Са снизођенѣмъ и сажалѣнѣмъ некимѣ погледали бы изъ свое диогенске рупчаге на оне другове свое, кои су незаклонѣни и што одѣ влаги и кише зубма цокоћу, а найвише бы у томѣ своемѣ блаженомѣ благованю жалѣли граничаре у редутыма, кои навикнути на угоднѣи и больи начинѣ живота, но войничкимѣ заптомѣ притегнути ипакѣ те и сваке друге ратне злопатне безѣ роптани теглити свикоше.

Та у првой ватри стоећа линия извршилаше обично патролску службу. Обданъ пакъ могеше момци одмарати се и спавати.

СТАНЪ СЕНТОМАШКІЙ И ПЕТАРЪ БИГГА.

Септембра 9. одъ зоре до мрклого мрака пуцаше непрестано тобови. Ту страшну пуцнаву чусмо и мы. Маѣарскій ратный министаръ *Месарошъ* почаствова коменданта Сентомашкогъ, ц. к. капетана Петра Биггу, ударивши на тогъ смерногъ, юнацима изъ прастарогъ витешкогъ доба подобногъ воина, предводећи главомъ силену войску свою. То беше на брою трећій великій нападай на Сентомашъ, а другій на Биггу, као на командира стапа тога. Првый путь удари неприятель 28. Юния. Неутрудный, отважный и храбрый Тодоръ Боснићъ, ц. к. стражмештаръ и офицеръ народный, са 400 граничара Варадинаца и Сентомашки становници одбише насртъ неприятельскій снажно. Ире но што почнемо нацртати следеће нападае, некъ намъ се допусти, да местный положай те хисторично знамените точке, а после и неколико црте о Варадинской регименти, која е за траяня устанка нашегъ найвише момака опремила и на бойно полъ послала (од 70.000 душа 7 подпуна батальона), опишемо и приповедем о другомъ батальону Варадинаца, кои езгро носадѣ Сентомашке

и Турійске сачиняваше, узъ кои придружише се сви мешћани сентомашки, те се заеднички и сложки борише за свету стварь свою и славно побеђиваше.

Сентомашъ є велико место, има около 1600 домова и до 10.000 становника и лежи четири милъ западно одъ Феудварца на левой обали Францовогъ канала. Северно одъ вароши одъ Хеђеша тече и кривуда на велике окуке *Кривая* са дубкимъ глибомъ и 4' водомъ, у ширину 10 — 12 хватій, коя природну пречагу чини, да се олако ни са севера ни съ истока вароши приближити неда. — Кривая утиче кодъ Турие у Каналъ. Съ три стране водомъ и блатнымъ глибомъ окруженъ може се Сентомашъ удесно и лако бранити.

Западна четврта страна, међу Каналомъ и Криваюмъ равна є и отворена а широка около 1000 корака. Туда води путъ у Врбаєъ. Одъ угнутогъ угла Криває на до уставе (die Schleusse) канала подигоше Срби у Юнию 1848. у правој линији прсобранъ одъ земљъ, али не онако, као што є то по правилима утврђена прописано. Та линија беше овде и онде пробисна и малени испалци (Vorgprung) набачени беху место пречногъ насипа (бастионъ). На улазку такође попереко беше подигнутъ набой и у самомъ шанцу поставише малене насипе за обрану противъ кумбара и хаубичны ђулета, ако бы се разпрскале. Узъ прсобранъ стаяше барутане. У простору логорскомъ 80 корака дубокомъ, међу шанцемъ и вароши, беху дашчаре (Bretterhütten) за войску една одъ друге подалъ начинѣне, да бы се тако друге сачувале одъ пожара, ако бы се една по несрећа запалила была. На кровове ты дашчара наба-

цаше землю. Южно, куда преко єдногъ дрвеногъ моста на Каналу саграђеногъ друмъ иде у Варадинъ, старый Керъ и Турню, коимъ єдино стаясмо у савезу са деповима Шайканскогъ батальона и онимъ у Карловци, пречю є улазъ онакавъ истый мостобранъ. Десно са запада на томъ улазку беше една шумица и кућа, у којој становаше надзорникъ уставе каналске. Северо-источно идући у Бечей, у єдној угнутој окуки Криває саградише Србиянци помоћу єдногъ вештака свога (што до те вештине по преданю долазе) малу али врло майсторски удешену тврђаву. Ко дело ово видео ние, тешко ће га себи представити. Беше то 200 корака великій четвороугольникъ, испупчени углови округло сравнани, прсобранъ високъ и 2^о широкъ. Дубокъ шанацъ спреда и около те опетъ прсобранъ са шанцемъ, али првый беше дубльїй и ужїй тако, да съ иѣга преко све чистине изванъ шанца, којомъ бы се неприятель появио, безпрепетно бы се топовима и пушкама гађати могло. Улазакъ у виду S јоштъ осимъ тога заклонїиъ беше попреченимъ насипомъ. У той малой тврдиньї держасмо муницию, провианатъ и све што потребно беше за обсаду вишедневну. Вештакъ, кои посломъ управляше беше задоволянъ са тврдиньомъ, еръ му є како валя за рукомъ испало, а остали дивїше се и чудише и майстору и радньї. Съ десна и лева саставляше шанацъ са Криваїомъ єданъ право повученый прсобранъ.

Чудесну творевину ту прозваше „Србобраномъ,“ но цео оваї нацртъ мой сенка є само према оной вальности, што јої и браниоци и нападачи придаваше и у томъ, меру претериваше.

У дохвату са тако ограђенимъ Сентомашемъ лежи одъ истока $\frac{3}{4}$ милѣ далеко на десной обали Канала село Турия, кое са южне стране, с кое се напасти може, чуваю и заклавию незнатни зидови баштански и поманьи набои одъ землѣ. И у троуглу на той истой страни одъ юга усредъ жарке пустаре на брегу едне низко раскуте баруштинне (кою зову Алмашкомъ баромъ) съ лица према Керу и Темерину заузму оштроумни браниоци Сентомашки военый али врло опасный положай, направе редуть, обседну га са 200 момака и два трифунташа и даду му име: „На Сиригу!“ —

Обрнимо се садъ на Варадинску граничарску регименту и на нѣнъ другій батальонъ. Као што горе речено бы, првый батальонъ ове регименте лежаше у Итали. И другій се батальонъ кренуо беше изъ завичая свога опетъ у Италию Априла 1848. Но банъ Елацићъ га подуже у Загребу задржи. На маршу морраде узпутъ Туропольце обезоружати и укротити, да не срляю за мађарскимъ тежняма.

У то време цела граица ставлѣна буде подъ управу мађарскогъ ратногъ министарства. Сви офицери тога батальона са своимъ обрштаромъ Растићемъ едногласно изясне се, да никою другу власть непризнаю осимъ ц. к. аустрійскогъ ратногъ попечительства, одъ кога ће едино налоге и заповести примати и слушати. Овакву и тимъ духомъ задануту изяву писмено сачинѣну и одъ свію офицера подписану оправе у Бечъ царскомъ военномъ министару грофу Латуру. Али одма за тимъ стигне вестъ, да е Храбовскій ударіо на Карловце и да е мађарска войска намерила посести гра-

ницу. Єдна депутация србска изъ Срема моляше бана хрватскогъ, да у овако опасномъ времену пошлѣ кући другій варадинскій батальонъ, да завичай свой одъ навале душманске брани. Банъ Єлачићъ испуни іой молбу, и одпусти батальонъ, пошто у крешкой беседи предъ Варадинцима изрично исповеди, да се томъ и-зазиваню одъ мађарскогъ министарства надао и зато є тай батальонъ у Загребу задржао.

Обриштаръ Растићъ стигне съ батальономъ у Ми-тровицу, али іоштѣ у путу прими заповестъ одъ Хра-бовскогъ, коіомъ му налаже, да одма у Италию иде. Али на ту заповестъ нѣгову нико се и необзираше. Да є овакій догађай међу војницима незадовольство и побуну покренуо, само се по себи разуме, па іоштѣ у толико више, што мађарске војсковође сву силу употребише, да продру у границу.

Дневномъ заповести бановомъ, што є издаде у Карловци 8. Юля 1848. наложено бы Варадинской ре-гименти, да другій польскій и трекій резервный батальонъ у Карловци концентрує, одкудъ ће по потреби употреб-лявани быти, али управительство (Verwaltung) нека по-стои и дела као и пре што є.

Августа 6. 1848. стигне обрлайтнантъ Петаръ Биг-га, комендантъ другога Варадинскогъ батальона са овимъ у Сентомашъ и преузме управу тогъ утврђеногъ ме-ста одъ досадашнѣгъ коменданта ц. к. наредника и на-родногъ капетана Тодора Боснића, кои са 400 момака тогъ истогъ батальона іоштѣ пређе похитао беше и у згоданъ часъ дође, да 28. Юния, као што већъ знамо првый неприятельскій нападай храбро сузбие.

Обноћъ 6. у очи 7. Августа стигне изъ Бечей Србинъ еданъ и одкрие Бигги, да е неприятель, чимъ засвити, на Сентомашъ и Турию ударити намерио.

Бигга пошлѣ одма обрлайтнанта Перу Јовановића са компаниомъ Варадинаца и еднимъ трифунташемъ као подкрепљивъ у Турию и овако войску распореди:

У Варадинскомъ мостобрану:

1 компанию Варадинаца,		Комендантъ:
250 Сентомашана		Гавра Живановићъ.
2 топа.		

Главный шанецъ къ Врбасу:

2½ компание Варадинаца,		Комендантъ:
400 Сентомашана подъ управомъ свога		Капетанъ
суграђана Голубскогъ,		Петаръ Бигга.
5 топова.		

На десномъ боку тогъ положая на мосту Фекетехе- ђешкомъ:

½ компание Варадинаца,		Комендантъ:
150 Сентомашана,		Народный капетанъ
5 топова.		Новакъ Дунђерскій.

У србианскомъ шанцу (Србобрану) къ Бечею:

500 Србианаца,		Коменданти:
300 Мольчана и Бечейца,		Тома и Станко, буљукбаше.
2 топа.		

На Туку (источной страни Сентомаша):

300 Сентомашана,		Комендантъ:
2 топа.		Хацићъ старин.

У Турин:

200 Варадинаца,
30 Србианаца,
600 Туринанаца,
4 трифунташа,

Комендантъ :
Обрлайгнацтъ Пера Јовановићъ

Артилѣриомъ управљаше Шайкаши ; коменданти пакъ њиови беху : Теофанъ Живковићъ, Станојевићъ, Маринковићъ, Радонићъ ; на изложеномъ ставку „на Сиригу“ беше народный офицеръ Марко Николићъ.

Око сванућа 7. Августа даду предстраже знакъ, да се непријатељ приближуе и мало за тымъ загремѣ њѣгови топови. У станю смо овде саобштити распоредъ непријатељске войске одъ тога дана а тако исто разложѣнѣ нападаня, по њивъ намъ известно познато, ко іой е „главно командујућий“ быо. По свой прилици беше Храбовскій главомъ, пошто е онъ дошао съ много другихъ ауторитета изъ Варадина и Новога Сада, да сведоци буду пада Сентомаша и да у славу победе сянѣ обедъ држе у средъ Сентомаша.

I. Бригада Баконьичева:

$\frac{1}{2}$	6-фунташке	} пешачке батерие.
$\frac{1}{2}$	12-фунташке	
2	батальона Александрове регименте	
2	„ Пештански слободняка.	

II. Бригада Воленхоферова:

$\frac{1}{2}$	6-фунташке	} пешачке батерие.
$1\frac{1}{2}$	12-фунташке	
1	30-фунташки кумбарскій авантопъ.	
1	батальонъ одъ Александрове регименте	
1	„ Секлераца (Сикула)	
1	„ Веспримски гардаша.	
1	„ Хевешки гардаша.	
1	„ Пештански слободняка.	

III. Бригада Коловратова:

- 2 коняничке батеріє,
- 1 Обрштарска дивизія хусара, одъ рег. надвойводе Фердинанда.
- 1 батальонъ Шварценберговъ пешака,
- 1 " хонвида
- 1 " пештански слободняка.

IV. Подъ командомъ пенз. обрштара Фака:

- 2 батальона кумански гардаша,
- 1 " бачки "
- 3 ескадрона кумански "

Прва є бригада на врбашкій главный шанаць друга и четврта на варадинській мостобранъ, а трећа на Турию ударати имала.

Одъ ове последнѣ ставио се еданъ батальонъ хонвида и пештанскій батальонъ слободняка одъ севера Туриє, а обе нѣиове батеріє полукружно намештене пуцаше на южну страну села.

Све бригаде поставише одма у почетку боя све свое топове у првой линіи, и отворише ватру.

Неприятельске юришне колоне покушаше више пута, да до шанчева продру, али бадава имъ бы напрега. Само єдномъ батальону одъ Александрове регименте, што стая на крайнѣмъ неприятельскомъ левомъ крилу, и на Криваю наслонѣнъ беше, испаде за рукою, те се пробиє до шанца и єдно 20 найхабриі момака пропну се већ и на прсобранъ, где сви листомъ изгибоше. Колона се садъ повуче натрагъ. Кадъ се не-

приятель увери, да му е юришенъ залудно, просу ватру изъ свію топова на варошъ, што траяше до едногъ сата по подне и врати се у свое положав безъ успеха.

Тако се исто наши и на Туріи юначки борише и опреше.

У данашньої битки (9. Септембра) имаѣаше ратный министаръ Месарошъ 10.000 редовне войске, 15.000 хонвида и гардаша, 30 топова и 4 авантопа 30-фунташа.

Биггина пакъ воєна снага беше она иста, као што е была и 7. Августа; и сада као и онда заповедаше у Туріи капетанъ Цера Јовановићъ; само е у Чуругу — у Шайкашкомъ батальону, стаяо капетанъ Михаило (Михлъ) Јовановићъ са 3. и 4. батальономъ Варадинаца и 6 топова у резерви, да у нужди притече у помоћъ Сентомашу и Туріи и да чува Яракъ (римскій шанаць).

Ноћу 9. Септембра у 2 сата крене се већъ неприятель и око сванућа густа магла ведаде намъ, да му положай сазнамо. Овомъ приликомъ наумио беше свомъ снагомъ ударити найпре на врбашкій главный шанаць нашъ. Ту мы и войскомъ и топовима найячи бесмо. Видесмо Месароша предъ войскомъ; кажу, да се зато на чело войске бацио, да пре погине, еръ е у свомъ положаяю врло несрећанъ находио се.

До 9 сатій у ютру нагну неколико колона една за другомъ юришати, али чимъ наши на нѣи изъ пушка препуцаю, повуку се натрагъ. У тай часъ пребаци Месарошъ и топове и пешаке свое преко Канада мостомъ, стоѣнимъ изванъ домашая топова наши и

понови нападай силніе него игда ударивши на варадинскій мостобранъ. Да богме да е Бигга морао следовати неприятельскоу кретаню и обрати противъ южне стране на неприятеля све топове и войску, што имаѣаше, да опасность одклони.

Али истомъ се овде битка найстрашніе развила и беснити почела, а и одъ источне стране одъ друма турійскогъ зачусе тутнява топова, десно крило неприятельско поче уступати и промена фронта десно-награгъ настаяти. Михлъ Јовановићъ, дрзкій юнакъ овай, стиже на коли са батальономъ Варадинаца, и 6 топова своіой притеснѣной браћи у помоћ и реши сретно битку по насъ. Неприятель затече се у накретной ватри и у место да напада, мораве се бранити. — Победа беше наша. Шайпре и найпре да захвалямо Богу на помоћи и окрилю, на онда честь и слава Бигги, Михлу и свима юнацима нашимъ, кои у той битки хабро учествоваше. — У бою пре подне покуша Мелетие Будимировићъ срећу, да са „Сирига“ потегне у помоћ Сентомашу. Као комендантъ овогъ изгубљеногъ ставка, оставивши овде нешто посаде и са оделѣнѣмъ однимъ и трифунташемъ своимъ дигне се на путь. Хоће мишъ да лавове замке прогризе. Али се већъ срећомъ и у добрый часъ Михлъ укаже и спасе ту до лудила одважну чету одъ пропасти или робства, а већъ е беше неприятель обколео и заробио.

И тако Сентомашъ, ово мало и незнатно место са своимъ слабымъ и лако набаченымъ землянимъ обкопима, кое наши ни по правиламъ польскогъ утврѣненя не саградише, неимаюћи више него 5784 момка и

24 топа, изиђе на гласъ и доби у очима непријатеља вредностъ тврдогъ Гибралтара, кои се педа узети. То беше заслуга Биггина. Непријатељ држаше, да е савъ Сентомашъ подкопанъ и да има кияметъ топова, троструке шапцеве, подземне ходнике и многе друге бойне свойштине и као овлашъ приписиване и нешто храбрости браниоцима Сентомашкимъ, кои и себи и народу своме осветлаше образъ предъ целимъ светомъ и најкасниимъ потомцима. —

Сентомашъ и Турня — или болъ рећи — Бигга и Петра Јовановићъ са маленомъ али ваяномъ дружиномъ својомъ држаше у шкрипу 18 редовнѣ пешачки батальона, 18 ескадрона хусара и 42 топа на јужномъ боишту и башъ у оно време, кадъ е непријатељ могао ту войску своју или на Загребъ послати или употребити е противъ Едлачића бана, кои се већ' повлачио беше столноме Београду.

Ц. к. капетанъ Бигга стекао е себи неумрлу славу. Својомъ любазношћу задобио е онъ пријатељство ратны другова а правичношћу слепо поверенѣ свое подручне войске. У войеваню толико е великодушанъ према поединимъ непријатељима быо, да е то и нисмено и при едномъ састанку свомъ са войсковођомъ непријатељскимъ јасно означио.

Као што Бигга беше примеръ войнички врлина, тако и становништво Сентомашко остае као узоръ юначкогъ пожртвованя за цара и народъ свой. Докле се люди, кои оружѣ носити могаху, у стану налазише и воеваше, дотле жене у време битке готовише обеду или свагда у приправности стојимъ влажнимъ ћилимима гасише запаљне куће, у чему имъ и гдекои люди по-

магаше. — Деца вребаше на долетајуће лубарде, које бычимъ оладне, у цркву уносила. Сутра данъ враћаше они лубарде непријателѣма патрагъ, ерѣ мы неимадосмо ништа обилато. Одъ цркве начинише магазинъ за муницию. Кадъ се битка свршила, беху у свакој кући постављени столови и на њима ела за доста. Ко е годъ дошао и хтео, ео е и одлазио бы одма опеть у станъ. А кадъ е битка непрекидно до поћи и касније трајала онда жене ношаху ело юнацима, необзирући се нимало, што око њи танадъ звркташе.

У србској войсци ние было жена преобучены у мушко руво войничко. ерѣ Срби држе да е срамота, да жене воюю, кадъ доста има мушки глава, које су кадре клипка вући се и мегданъ делити съ помашнимъ непријателѣмъ. Жене дакле не бише се, него неговаше и дворише ранѣнике и градише фишеке.

Оволико, читателю наклоный, о Бигги юнаку и нашемъ дивномъ Сентомашу.

Септембра 16. стигне ми заповестъ одъ обрштара Маерхофера, да одлазимъ у Сентомашъ са трећимъ своимъ батальономъ. Наумише наши, да ударе на Врбасъ. Кренемъ се дакле преко Титела. Самоволя и детиньско честолюблѣ едного занешеника окупил момке мое, наговараюћи ий, да се побуне, и да ми покорность одкажу. У следству тогъ зауставимъ се у Тителу, предамъ управу надъ батальономъ најстариѣмъ народномъ капетану Пекићу и одемъ у Карловце. Ту се састанемъ са обрлайтнантомъ Михломъ Јовановићемъ, коме се то исто десило у Чуругу, па и горе, ерѣ е иъга поменутий бундия лично обезоружао быо.

Ц. к. Ђенералъ, одъ народа избраный войвода, *Стефанъ Шупликацъ Вишешкиа*, на когъ давно изгледа-
смо, стиже едва едапутъ у средину нашу. Маршалъ
Радецкiй околностима времена принуђенъ заповеди Ђе-
нералу Шупликцу, да съ места изъ Италиѣ иде и да
прими управу надъ сръско-народномъ войскомъ.

Дотле в водио воене послове часни старина, па-
триархъ Раячићъ са редкомъ мудрости и пожртвова-
нѣмъ, и у свако доба, даню и поћу, примаше извешћа
и шилаше налоге комендантима всены станова наши.

Одважацъ и лично неустрашљиви, остаде патри-
архъ веранъ светомъ позиву свомъ, еръ као свеште-
никъ нити в онъ, нити в после подъ управомъ Ђенерала
Шупликаца и Тодоровића икадъ смртна пресуда надъ
тако названымъ Мађаронима или съ оружѣмъ уважен лмъ
неприятельима изречена и извршена, па ни онда, кадъ
противници наши Србе на стотине вешаше и правич-
ногъ повода на освету дадоше. Јоштъ нешто : Кадъ в
Шупликацъ команду преузео, прво му племенито дело
беше, да в све грађанске заточенике, што у Карловци
затворени беху, затвора опростио и кући одпустио.

Войвода Шупликацъ, кадъ бы га ко запитао, за-
што невраћа жао за срамоту? обично в одговорио :
„Лако в крвлю се попрскати, али в тежко крвь са себе
сапрати.“

ДРУГИЙ ДЕО.

Ц. к. аустрискій военный коръ. — Книћанинъ. — Залудный папонъ
неприятеля да Србе покори. — Войвода Шупликацъ и иѣгова сиртъ.

Генералъ Шупликацъ прибере целу народну вой-
ску и састави коръ подъ именовъ: „Аустриско-срб-
ска Армада.“ Распоредъ те войске овай бешо;

СТАНЪ НА КАРАШУ.

Коменданшъ: ц. к. капешанъ Пешаръ Бобалићъ.

Одъ србско-банатске граничарске регименте	
и панчевачки грађански бранилаца	2400 момака
Србиянца	27 момака
Артилѣрие	8 топова.
<hr/>	
Свега	2427 момака.
	8 топова.

СТАНЪ НА СТРАЖИ.

Коменданшъ: ц. к. обрлайшнаншъ Виѣншиѣ Бесарабићъ.

Одъ србско-банатски граничара	1186 момака
	8 топова
међу овима 4 еднофунташа	

СТАНЪ КОДЪ АЛИБУНАРА

(текъ у месецу Новембра подигнутъ.)

Коменданшъ: Михлъ Јовановићъ.

Варадинаца	3 батальона
Одъ панчевачке регименте граничарске	1 батальонъ
	<hr/>
	Свега 4 батальона
	8 топова.

СТАНЪ НА ТОМАШЕВЦУ.

Коменданшъ: србско-кнежевскій полковникъ Книћанинъ.

Одъ граничарске панчевачке рег. 3. и 4 батальонъ	2472 момка
Србијанаца слободняка	1610 „
	12 топова
	међу којима 10 3-фунташа
	<hr/>
	Свега 4082 момка.

ДЕПОВНО МЕСТО У ПАНЧЕВУ.

*Коменданшъ: грађански бранилаца капетанъ Ђ. Ми-
лушиновићъ.*

Варошко-грађански браниоци	6 компанија
(2 компаније на Карашу.)	

СТАНЪ КОДЪ ЧУРУГА, ДОЦИНЕ КОДЪ АЛИБУНАРА.

Коменданшъ: Михлъ Јовановићъ.

Варадинаца 2 батальона	1404 момка
	6 топова

СТАНЪ НА СЕПТОМАШУ (СРБОБРАНУ), ТУРИИ П НА СИРИГУ.

Коменданшъ: ц. к. капетанъ Пешаръ Бигга.

Варадинаца 1 батальонъ	1520 момка
------------------------	------------

Србиѡнаца слободњака	264 момка
Сентошашана, Ађана и Мольчана	4000 момка

Свега 5784 момка.

Артиљериѡ: 1 18фунташкѡй; 1 12фунт.; 4 6фунт.; 16 3фунт.; 2 еднофунт.

Свега 24 топа.

СТАНЪ НА ЯРКУ.

Комендантѡ: ц. к. обрлаишнаншѡ Димишриѡ Стеинѡ.

Шайкаша на сувомѡ	1788 момка
Артиљериѡ: 9 3фунташка; 6 еднофунташка =	15 топова.

ДЕПОВНО МЕСТО У ТИТЕЛУ.

Комендантѡ: ц. к. лайшнаншѡ Ђорђе Вулићѡ.

Шайкаша	156 момка
Артиљериѡ: 4 3фунташа, 2 еднофунташа =	6 топова.

СТАНЪ КОДЪ КАРЛОВАЦА, БУКОВЦА И КАМЕНИЦЕ.

(Одкуда ће се мотрити на Варадинѡ.)

Комендантѡ: ц. к. кааешанѡ Јованѡ Милекићѡ.

Варадинаца	750 момка
Слободњака Сремаца	235 "
Србиѡнаца слободњака	100 "
Неоружани	807 "

Свега 1892 момка

Артиљериѡ: 1 18фунташкѡй; 1 6фунт.; 3 3фунт.; 1 1фунт. = 6 топова.

СТАНЪ КОДЪ ДАЛЯ.

(Мотри на Осекѡ.)

Комендантѡ: ц. к. мајорѡ Чоричѡ.

Варадинаца	149 ² момка
Артиљериѡ	7 топова.

ПОСМОТРА ДУНАВСКА КОДЪ КАРЛОВАЦА

Комендантъ : *ц. к. кашанъ Давидовацъ.*

Една цела шайкашка флотила	173 момка.
Артилѣрие	12 топова.

СВЕ СКУПА ЧИНИ.

На Карашу	2427	момака	8	топова
кодъ Страже	1186	»	8	»
кодъ Томашевца	4082	»	12	»
кода Панчева	700	»	—	»
на Чуругу	1404	»	6	»
на Сентомашу	5784	»	24	»
на Ярку	1788	»	15	»
у Тителу	156	»	6	»
кодъ Карловаца	1892	»	6	»
кодъ Дала	1492	»	7	»
на Дунаву	173	»	12	»

Свега 21084 момка и 104 тона.

Одъ овы безъ оружи	1057	момака
са косама и копљама	2419	»
съ ловачкимъ пушкама	901	момакъ

Топова имадосмо на брою :

18фунташа	4	комада
12фунташа	4	»
10фунт. хаубица	2	»
7фунт. хаубица	3	»
6фунт. топова	10	»
3фунт.	63	»
1фунт.	18	»

Свега 104 тона.

Стража, Алибунаръ, Буковацъ, Каменица и Даль небеху утврђена места.

Нама на супротъ стааше мађарска бачко-банатска армада *), која беше езгро непријатељске войске. Ево е :

I. БАНАТСКІЙ ВОЕННЫЙ КОРЪ.

Коменданшъ : генералъ Кишъ.

(Главный квартиръ : Бечкерскъ.)

1. дивизия : обрштара Фетера (у Бечкереку).

6 батальона, 9 ескадрона, 30 топова.

2. дивизия : обрштара Даманића (у Вршцу).

5 батальона, 3 ескадрона, 30 топова.

Свега 11 батальона, 12 ескадрона, 60 топова.

II. БАЧКІЙ ВОЕННЫЙ КОРЪ.

Коменданшъ : генералъ Баконъ (доцниѣ Естерхазия).

(Главный квартиръ : Ст. Врбасъ.)

1. дивизия : обрштаръ Ленкеи (у оба Бечея).

4 батальона, 4 ескадрона, 12 топова.

2. дивизия : обрштаръ Естерхазия (у Врбасу и мал. Керу).

5 батальона, 6 ескадрона, 18 топова.

*) По Клапки.

3. дивизия : обрштаръ Сабо (у ст. Керу).

5 батальона, 8 ескадрона, 12 топова.

4 батальона народны гардаша.

Свега : 18 батальона, 18 ескадрона, 42 топа.

У ГРАДУ ВАРАДИНУ.*Коменданшъ : Ф. М. Л. Благоевичъ.*

4 батальона, 2 ескадрона.

У ГРАДУ ОСЕКУ.*Коменданшъ : генералъ Јовичъ.*

3 батальона, 1 ескадронъ.

Главна сума цело непријатељске войске износи :

Инфантериѣ (пешака)	.	.	.	36 батальона,
Коняника	.	.	.	33 ескадрона,
Артиљриѣ	.	.	.	102 топа.

Скупа најманъ 40.000 момака.

Войвода Шупљикацъ увери се одма, како ѣ дошао, да наша аустриско-србска войска нема, што ѣ најнужниѣ; нема коняника, оружја, редовне трупе, топова съ припрегомъ, па ни виши официра, а о заодећи (монтуру) и опреми ни говора! —

Читателъи мои за цело ће се чудити, кадъ имъ се каже, да ѣ кодъ насъ текъ ц. к. капетанъ Михлъ Јовановићъ имао подъ својомъ командомъ три вара-

динска, а на Алибунару и 4 батальона; да е на примеръ Петаръ Бигга као капетанъ бранио утврђеный станъ на Сентомашу и ту заповедао са успехомъ надъ едно 6000 момака, и да обрлайтцапти батальонима управляше.

Комендантъ кора нашегъ, Ѓенералъ Шупликаць брижљиво е настојао, да се колико е могуће онолико набави, што войсци одъ преке потребе беше. Найпре оснуе одну регименту улана. Ц. к. ритмајсторъ уланскій Цимеръ дође изъ Темишвара, да овај почасный задатакъ уделотвори. Али да се читава една коняничка регимента у средъ ратованя усостави — ту се треба са големымъ мукама и непреодољивымъ невољама борити. Съ великимъ напрезаньмъ и едва едвице склопи ритмајсторъ Цимеръ текъ одну дивизию, на опетъ добро, ерь намъ сада баръ нерамаше предстражна и патролска служба. Ѓенералъ Шупликаць обрати се на маршала кнеза Виндингреца и моляше га, да му пошлѣ оружя и офицера. Ратника и войника имадосмо хвала Богу задоста у Банату одъ Темишвара къ Тиси, у Бачкой и у Срему; и мало и велико скочило бы на оружѣ, али башъ тога немасмо — а ни офицера.

Молба за молбомъ, и еданъ весникъ за другимъ долазаше Ѓенералу Шуплицицу, да што пре у Кикинду пошлѣ неколико батальона войске съ топовима, ерь народъ хоће листомъ да се дигне и нама придружи. Ако и беше Ѓенералъ сасвимъ уверенъ, да се наши становн досада ваљано држаше и бранише, али е и то знао, да наша войска јоште није за нападањѣ. Да у тимъ непрегледнимъ равнинама безъ коняника уда-

римо на непријатеља и нѣгови 38 ескадрона, било бы сасма смело ако не будаласто.

У почетку Октобра пође генералъ Шупљикацъ на Яракъ, да прегледа тамошнѣ положае. Ако и чуваше наши Яракъ као што треба, али намъ валяше овде имати баръ 5—6000 момака яку резерву, съ коіомъ бы у станю были притицати у помоћь онамо, где е найвећа опасностъ. Хиляду корака одъ почетка ярка кодъ Чуруга узъ Тису ушће е Францовогъ канала, где му на десной обали лежи Фелдваръ. Како беззлобно Срби ратовати почеше, види се отуда, што су станови на Сентомашу и Туріи већь утврђени были и непријатељи више пута людски одбисни, а за леђи имъ Фелдваръ беше у рукама Мађара. Као што горе рекосмо, капетанъ Сурдучкій заuze га съ по муке. Срећомъ нашимъ, те непријатељ у почетку беше као и мы, ако не іоштъ и недотупавшіи.

Станъ на Карашу имаѣаше пред-а-се речицу која се такође зове Карашъ съ лева и за леђи отегла се раванъ безъ путова, покривена живимъ пескомъ. Десно на речици той и на утоку нѣномъ у Дунавъ лежаше Нова Паланка. На тако названой ѣаволской ѣупріи сагради Бобалићъ съ великомъ мукомъ еданъ затворецъ шанацъ. Земля и воздухъ у той околини пуни су песка.

Срби Диштрикѣани моляху непрестано войводу Шупљикца, да имъ войске и оружа пошлѣ и онъ се наипосле готово безъ волѣ склони и нареди, да се пође на Кикинду, съ томъ намеромъ, да подигнемо и наоружамо све Србе у Банату па да се саединимо са

Темишваромъ, одъ куда се надасмо, да ћемо доста
оружа и муниције добити.

БАРАИЊЪ У В. КИКИНДИ.

Наредба: Обрлайтнантъ Евта Барайѣ кренуће се
са еднимъ граничарскимъ батальономъ панчевачке ре-
гименте и са три трифунгаша изъ стана томашевачкогъ
преко Ботоша, Сенђурђа, преко повогъ и старогъ
Бегея и после преко Башахида на Кикинду, оставиће
неприятельскій логоръ кодъ Бечкерека и Сигмундфалве
на лево, и избегаваће, да се са неприятельмъ никако не-
сукоби. Капетанъ Михль Јовановић прећиће са два
своја батальона и 12 топова Тису на Чуругу, юри-
шиће на новыи Бечей, посешће га и настояће, да се
одма сѣдини съ Барайѣомъ, а тимъ и са Темишваромъ.
А у осталомъ како буде и како околности допусте.
А да обе ове колове бокове неприятельске лакше обиђу,
напашће Книћанинъ на неприятеля кодъ Сигмундфалве
и задржаће га са резервомъ, да не бы своима у по-
моћ притекао. Изъ Сентомаша чиниће наши демон-
страције на србскій Бечей. 30. Септембра поћиће Ба-
райѣ, а 1. Октобра удари ће Михль и Книћанинъ.
Валяный Барайѣ свршио е задатакъ свой као на крили,
и у стаю самъ односно извешће пѣгово овде одъ речи
до речи обелоданити.

БИТКА КОДЪ КИКИНДЕ.

Изъ самога оригинала исписуемо верно, шта Баранѣ о своѣмъ походу на Кикинду Ѣнералу Шупльику явля:

Ваше Высокородие!

По добивеной високой заповести одъ 28. Септембра 1848. Нго 2., пошао самъ я покорно подписанный 30. Септембра т. г. у 11 сатѣй ноћу (срѣ пре нису наређена кола изъ Ботоша изтерана быти могла) са моимъ батальономъ у Кикинду, кудъ преко Катриненфелда, Сенђурђа, Торде и Башахида у $\frac{1}{2}$ 6 сатѣй после подне сретно стигнемъ.

Кодъ Торде были су тамошњи селяни на оружѣ скочили съ намеромъ, да ми путъ пресеку, но кадъ самъ имъ казао, да ћу я себи пута съ тонови и баионети отворити, онда су ме пустили крозъ село.

Дошавши кодъ Башахида станемъ съ батальономъ у полю, уђемъ съ нѣи неколико у село и поздравимъ у име ваше браћу нашу, да се дигну на оружѣ и да сложнѣ мађарскій ярамъ збаце а мојой войсци да допусте да се кодъ села поодмори. Но господа башахидска затезаше се одобрити, да ми момци два сата на одморъ остану, боѣни се, да ће ий Мађари зато яко казнити, али кадъ ий известимъ, да су ме и Торђани, где се самъ солгабировъ находи и юштъ се самномъ разговарао,

безбедно пропустили, онда и они своимъ людма рекоше, да мојој войсци потребну рату на полѣ изнесу. Я њи нетужимъ, да су зато Маџарони, ерѣ они едѡа чекаю, да се маџарскогъ ярма курталишу, али су здраво заплашени. Кадѣ стигнемъ кодѣ Кикинде, ту одма чиновници са много народа пред-а-многъ изиђу, поздраве ме добродошљицомъ и я имъ опетѣ у име ваше одпоздравѣ вратимъ и позовемъ иѣ, да скоче на оружѣ. На то ми еданѣ њинѣ сенаторѣ одговори, да бы то по народѣ врло опасно было, ерѣ су Маџари подигли куку и мотику (ландштурмѣ); — а я му на ту приметбу кажемъ, да се ништа небое, ерѣ ћемо и мы позвати и дѣти и мало и велико на обра-ну наше светинѣ, па ћемо ячи быти одѣ Маџара. — Кикинѣани, кои се нашемъ долазку врло обрадоваше, повичу изѣ гласа, да су њиова господа све сами Маџарони, да иѣ дакле све повезати треба, а особито поменутогъ сенатора Маргетића, ерѣ онѣ е, кои народѣ одвраћа и забранюе, да люди на оружѣ скоче, на кое я — пошто самѣ се осведочио, да е истыѣ господинѣ непрекидно противѣ нашегъ общтегъ устан-ка радио, узмемъ га подѣ присмотру и доведемъ га овамо у Ботошѣ и послаћу га на испитѣ окружномъ одбору панчевачкомъ. Ти чиновници кикиндски и г. Маргетићѣ позову ме на квартирѣ у варошѣ, али я одбиемъ понуду њиову и останемъ у полю изнадѣ Кикинде са своимъ батальономъ свееднако на опрезу. Сутраданѣ, т. е. 2. Октобра, чимѣ е свануло, укаже се неприятель на путу одѣ Башахида; я таки войску у редѣ поставимъ и спремимъ се за битку. — Нае-

данпутъ опали неприятель хаубицу и ђуле падне предъ мою резерву: моя се трупа поремети, а я брже болъ по овде приложеномъ плану съ войскомъ у шанацъ заседнемъ и садъ се текъ битка са страшномъ пуцнявомъ заочне. У еданъ махъ зачуе се добошъ у Кикинди и изъ едногъ сокака укаже се трупа една, одъ прилике изъ 500 людій састоѣћа се, коя према мени у фронтъ се постави. Помислимъ, да то нико други быти немогу, него Кикинѣани, кои ми у помоћ иду, зато сяшемъ съ коня и вођемъ къ нѣма, по кадъ имъ се већ на 150 корака приближимъ, чуемъ да тѣ люди мађараю и уверимъ се, да су наши противници а мађарски саюзници, кои намераваю, да ме съ леђа нападну, те се таки натрагъ вратимъ, и дадемъ на нѣ топомъ опалити. На првый топъ дође цела, за леђи ми стоѣћа неприятельска войска у нередъ, а на другій поче бежати и посукта у Кикинду, да се баяги ту спасе; али бодри Кикинѣани дочекаю и на доватъ и стану и млатити и тући. Кадъ е она гардашка чета изъ Кикинде появила се, онда е спреда престала пуцнява неприятельска, но како они загребоше, почеше ови на ново пуцати и десно се повлачити, у намери, да ме надиђу. Приметивши то, повучемъ войску свою шанцемъ на лево и осуѣтимъ тако неприятельску намеру па почнемъ живо пуцати изъ топова и изъ пушакъ и тымъ га принудимъ, да е уступати почео и наипосле повукао се сасвимъ съ боишта. — Битка е пуна 4 сата трајла. — Неприятельска сила састојла се изъ едногъ 6фунташа, едногъ 3фунташа и едне 10фунташке и едне 7фунташке хаубице;

узъ то имаѣаше ескадронъ катана и дивизию пешака. Да ли е ово редовна войска была или не, немогу известно казати, еръ су врло мешовито изгледали; едни ношаху обично солдачко япунце, а други беху цивилно одевени. Одъ нашихъ пао е само еданъ момакъ одъ ковиначке компание, и то одъ кумбаре, а шесторица су ранѣни; юштъ изгубисмо едногъ кочияша, кои се у Кикинди затекао; нѣга утукоше гардаши. Одъ неприятеля пало їй е много више; гледао самъ своимъ очима, како Кикинѣани гардаше туку, нѣи е найманъ 50 погинути морало. Войска се моя по околностима храбро и добро држала, само се еданъ народный лейтнантъ Маромила своје чину непристойно владао, еръ е целу ноѣ у Кикинди пробавио, и није се у битки ни видити дао. Будући е овай поступакъ пунъ поруге за войника, а као што се осведочило, да се онъ кадъ е годъ битка тако понаша, то налазимъ за упутно, да му се офицерски чинъ одузме. После битке одемъ онетъ у Кикинду, где ме много народа кодъ варошке куѣ дочека, а їй на ново позовемъ, да сви на оружъ устану, на да самномъ у саюзу противъ неприятеля воюю, на кое скупльный народъ у гласъ повиче: Да живи нашъ преузвишени войвода! Овако су клицали више пута. Сви ми на то обеаю, да ће све и сва чинити, да се отресу ярма душманскога, на кое я одма издамъ наредбе нуждне войсци и у сва окружна села пишемъ, да се народъ на оружъ купи и къ мени упути. Истина, да су люди устаяли и къ мени долазили, али нису у маси и гомилама, како бы довольно укрепльнъ неприятелю одпоръ дати могао.

Кадъ предъ вече тога дана, а я добьемъ са свию страна извешћа, да се неприятель дигао, и подигао и мало и велико, да одъ Сегедина гардаши долазе а кодъ Торде стои већъ войска са 11 толова, и тако в сутра у ютру намерио са целомъ силомъ својомъ са свию страна на мене ударити; далъ стигне ми јоштъ врло поуздана вестъ, да в неприятель кодъ Враиѣва народногъ мајора Михла Јовановића сасвимъ разбио и зато се овај преко Тисе превезао и натрагъ повукао. На оваке гласове, кои ми коначномъ пронашћу: грозише, сазовемъ све свое подчинѣне офицере на договоръ и у военомъ савету нашемъ заключимо, да се, ако се немислимо сви жртвовати и залудъ целу войску нашу упропастити, натрагъ у станъ Томаневачкїй вратимо тимъ пре, што већъ више немамо него 200 топовски фишека и само 100 фитиля. Тако смо и чинили. Я се ноћу око 11 сатїй кренемъ на путъ, па преко Оросламоша, Цриѣ и Итебея, не наишавши нигде на какву опасностъ, приснемъ данасъ 3. Октобра около 5 сатїй у вече срећно у Ботошъ. У осталомъ непропуштамъ јоштъ јавити, да в конь мой под-а-многъ у битки двапутъ ранѣнъ, и съ тога нивъ више ни за какву послугу.

У Ботошу 3. Октобра 1848. у вече.

Євта Баранѣъ, с. р.

ц. в. поручикъ.

Као што походъ овај врстиога Баранѣа сјино испадэ, тако напротивъ несрећанъ беше прелазакъ

Михловъ у Банатъ и види се, да в Баранъ во томе
добро извештенъ быо.

НАПАДАЙ НА НОВЫЙ БЕЧЕЙ.

Изюгра 1. Октября пређе Михль Ювановићъ Тису,
и већъ у 10 сатй избади на Бечей првый топъ, и
удари на варошицу ту, кова су улице на улазу зе-
млянимъ заклономъ затворене быле. Михль беше и
свою и свое войске моралну снагу преценио; еръ са
првымъ нападаньмъ дођоше Варадинци до онога за-
клона, но далъ немогоше. Међу тимъ стигне непри-
телю изъ сръбскога Бечей Даминићъ са еднымъ бата-
льономъ и топовима у помоћь.

Генераль Шупликаць налазаше се у то време
у Карловци и брижно очекиваше на успехъ тако сме-
логъ предузетка; и башъ одъ новогъ Бечей зависше
цео тай успехъ. Мене одреди Шупликаць, да идемъ
на боинте и да видимъ, на што ће све испасты.

У подне приспелъ у Чуругъ и кодъ Борђошъ
превеземъ се преко Тисе. Битка беше све слабия и
слабия и два раньника нађемъ ту, кои ми о битки
замршено приповедаше. Изъ свега видимъ, да се пред-
маршъ зло за рукомъ изпао. Уступанъ преко Тисе,
ако неприятель наше узгони, врло бы опасно было.
Мы имадосмо само три скеле за превозъ. Држао самъ

да ће едно оделѣнѣ неприятельске войске одъ Кумана, коє село сатъ далеко беше, напасти на нашъ десный бокъ и са великомъ штетомъ превозъ нашъ отешчати, и зачудимъ се, да се неприятель јошгъ видити недає. Наумимъ овде остати, да приправимъ, како ће се войска наша на ону страну безбедно превести. На левой вишой обали лежаше Борѣошъ, т. е. неколико кућа, што у овоме рату разорише. Одатле поѣмъ у неколико нашима на сусретъ; и занста повлачише се већъ натрагъ али безъ свакога тактичнога поредка и за чудо, нисе їй неприятель гонио, а да є, половина бы гробъ у Тиси нашла. Михлѣ нашъ храбрый беше и теломъ и душомъ малаксао тако, да већъ далѣ службе вршити немогаше. Я му рекнемъ, да се за данасъ баръ одмори, докъ силе опетъ прибере, и онъ пристане узъ приятелскїй предлогъ мой, оде у Чуругъ, а мени преда команду, да войску на другу страну Тисе пребацимъ. Међутимъ почне се сутонъ хватати и на обали зачу се на еданпутъ пушкаранѣ. Єдна неприятельска дивизия пешачка и єдно крило хусара дође — као што се убояхъ, изъ Кумана и нападне на насъ. Но ваљани Шайкаши, кои подъ командомъ обрлайтнанта Стейна и народногъ офицера Косте Боришева поставлѣни беху, да превозъ войске наше закланяю и бране, съ по муке одбию ове немиле госте. Моимъ и мои офицера настоянѣмъ а на властито трудомъ обрлайтнанта Агића пође за рукомъ, те одржасмо се юначки у развалинама борѣошкимъ, докъ намъ войска сва около сата после поноћи Тису непређе.

Ето тако зло прођосмо — а да намъ е овде планъ сретно за рукомъ испао, бысмо цео Банатъ заузели были и саюзили бы се за цело са посадомъ Темишварскомъ.

Тай данъ ц. к. обрлайтнантъ Ф. Волфрамъ пође са единомъ дивизијомъ Варадинаца изъ Сентомаша, Турне и Фелдварца на сръбскій Бечей, да узнемируе тамошній станъ непријатељскій. Нѣму у помоћъ придалоше лйтнанта Петра Андрића.

И комендантъ и нѣгови момци држаше се храбро. Али кадъ непријатељски коняници на нѣга ударише, разбише му компанью, пресекоше одъ нѣ обрлайтнанта Волфрама и јоштъ 6 момака, обколише њ и позваше на предаю. Неколико нѣи падоше, сабляма равѣни и нагрѣени. Волфрамъ са осталимъ друговима скочи у ритъ и у трску, и текъ после 12 сатѣй едва се у мраку изъ густога глиба спасе и умакне се изъ вигова непријатељски, те се сретно поврати своима, кои га већъ за покойна држаше.

Ђенералъ Шупљикацъ заповеди, да се више не напада, но да само узнемируемо непријатеља и почне уређивати, оружати и тактично дотеривати своју невештбану войску.

Око края месеца Октобра улогори се Михљъ Јовановићъ са три батальона Варадинаца и са 12 топова кодъ Алибунара, а обрлайтнантъ Баранѣ, нѣму подчинѣнъ са единомъ батальономъ панчевачке регименте и са 2 трифунташа кодъ Карлсдорфа.

На место другога батальона Варадинаца, кои се подъ командомъ Петра Бигге као лавови борише, дође

еданъ батальонъ Шайкаша; подъ управу Михлову буде дакле онай ставлѣнъ, ерѣ га неприятельска бугаста и болештине (у Сентомашу е яко холера бевнула) здраво сманѣше, зато е добро ураѣено, што га у Алибунарѣ преместише. Ц. к. капетанъ Давидовацъ постане комендантъ у Сентомашу а Бигга юначкѣй прими управу у Карловци и надъ обсадномъ войскомъ кодъ Варадина. Кадъ е доцниѣ обрштарѣ Мамула са западне стране обсадомъ Варадина руковао, сачинявао е Бигга са своима десно крило тако поставлѣне войске.

СТАНЪ КОДЪ АЛИБУНАРА.

Алибунарѣ е велико и пространо село на южно западномъ краю вршачкогъ блата и лежи у низи. Стрменитѣ одсекѣ еданъ, на кои се само по гдекои стреляцѣ узпузати може, протеже се одъ истока къ западу и съ висине одъ 10 хватѣй држи дужомъ цело то село. Поединымъ просеченымъ путовима иде се колма узбрегъ, горня страна е равна и за еданъ сатѣ починѣ тако названый делиблатскѣй живыи песакъ према юго-истоку. На темену тогъ одсека леже неколико зиданы куѣа, гроблѣ и неколико вртова и винограда. Та стрмень трав према истоку све еднако до Карлсдорфа а према западу преко Селеуша све до И-

ланце. — Такавъ потезъ тамашъ е згоданъ за утврѣнѣ. Калдрисаный друмъ вршачкѣй и друмъ одъ Зичидорфа пресеца одсекъ тай право-висно. Кадъ бы дакле горе три затворена шанца-брацка, саставлѣна са ловачкимъ ярковима начинили, могли бы се неприятелю лако опирати. Генералъ заповеди, да ту станъ добро утврѣдимо, а да се посао тай изведе, пошлѣ жени-официра Живановѣа. Али Михлъ мало се граѣня шанцева, мисляше юнакъ, да може и безъ нѣи воевати. Али оне и овакове погрешке свое свагда бы Михлъ у првоме бою поправио и загладио, па ко бы се на нѣга срдно? онъ бы са свои Варадинци и неколико ескадрона катана пробити се и чакъ до велике царске армаде кодъ Беча продрти могао, тако одважанъ и дрзакъ беше онъ, али да чаме у ладовани логора, за то створенъ не беше; него да удара и напада, то му се милило — Дотле стаяше онъ на северномъ краю Ярка кодъ Чуруга. Кадъ е годъ неприятель на Септомашъ, Турію Фелдварацъ или лево на Каѣъ нападао, искренуо бы онъ као иста муња, спопао бы и ударио изненада на неприятеля, па чимъ бы опасностъ прешла, нестало бы га онако исто брзо, као што е и дошао. Онъ е у найвећой нужди као съ неба у помоћ намъ долазно, и войска му се наша у найдаљимъ краєвима, у становима банатскимъ и сремскимъ свакиъ часъ падала, да ће стићи, кадъ е найвећа запара; ушло е већъ у речъ, и текло е одъ уста до уста: „Небоимо се, ето Микла!“ Овако се войска наша у часу опасности хабрила! Овако ми и еданъ Варадинацъ, момакъ нѣговъ описа га: „Миклъ удара, али насъ и троши!“

Оваке дивотнике има свака војска. Али где е већи изборъ и где су богатја средства, онде се таквимъ юнацима и веће роле деле; у нашој аустриско-србској армији то немогаше бити!

Съ оне стране Карлсдорфа закони Барайѣ фронтъ свой ловачкимъ вѣкомъ.

У то време премести Генералъ Шупликаѣ главни стани свой у Панчево, да десномъ, опасности изложеномъ крилу војске, што яко опружена беше, буде ближе, не бы ли одавде пре се съ Темишваромъ и Ерделомъ саединио. Вредный обрштаръ Маерхоферъ часъ е у србскомъ главномъ квартири, часъ у Ерделю и у Темишвару био. Онъ е скопчаво тако сва три главна квартира.

Патриархъ Рајачиѣ водио е политичке, а главни одборъ у Карловци подъ њиме економске послове. Ја самъ се тада у Карловци налазио.

На шанцевима Карловачкимъ забруе топови и огласе радостъ нашу граду Варадину, што е царска војска Бечъ узела.

Лицемъ на Митровданъ нападне Дамјаниѣ у друштву са Рожа-Шацдоромъ (познатимъ арамбашомъ) обрлайтнанта Бесарабиѣ кодъ села Страже, да се овай съ грднимъ губиткомъ натрагъ повући мораде. Октобра 30. (на св. Милутина краја србскогъ) заузмемо помоћу носаче темишварске и Пухнеровогъ кора Липово а 1. Новембра Нови Арадъ.

БАТАЛЬОНЪ ЗАНИНИЕВЪ.

У Новомсаду лежаше еданъ батальонъ одъ регименте Заниния подъ управомъ града Варадина. Ђенералъ Шупликацъ добывао е чешће безимена писма, у коимъ се позиваше, да пошлѣ у Новосадъ у струци фортификацие искусногъ офицера на важне договоре. Я се понудимъ и тенералъ ми допусти, да тай големый посао извршимъ. У подие 18. Новембра кренемъ се на талыгашу едномъ изъ Каменице, (Каменичане пушташе у градъ) крозь предстраже, где мой кочияшъ допустицу покаже, крозь Осечку капию и градъ у Новосадъ. Одъ Сентомаша чула се непрекидно одъ зоре до подне страшна пуцнява топова. На мосту сретнемъ еданъ батальонъ Донмигуелаца, кои у тай ма изъ шуме пирошке у градъ се враћаше. Тамо бы онъ посланъ, да чека, како ће се бой на каналу окончати.

Са лозингомъ „Алберт-Иванъ“ брзо наиђемъ на човека, што на ме изгледаше. У подруму новосађанина Киряковића, што нашої ствари оданъ беше, састадо-смо се. То быше ц. к. наредникъ батальона Заниниевогъ (сада е ритмайсторъ жандармерие) Венцеславъ Менхардъ. Онъ ми одкрие свою дрзку намеру, т. е. аустриско-србека армада нека ноћу съ Ярка оправи три поуздана батальона къ Новомсаду у очи оногъ дана, у кои ће Заниниевъ батальонъ предстраже заузети. У саюзу са ова три наша батальона напашћемо изненада на шанацъ кодъ моста и поюрићемо у градъ око сва-

пућа, у кое се доба обично страже на капи перу и кадъ су у правомъ нереду. Тако продревши заузећемо каписе и об-
коне, где су ц. в. тошце, а они се съ нама већиномъ спора
зумевлю. Шестъ батальона стреляца од десете — или ки-
скиеве, цареве или Франц Карла регименте, и мы бы смели
покушати, ерь за такавъ великій предузетакъ захтева се
осимъ осведочене храбрости и необычній заптъ вой-
ничкій. На кое приметимъ я Менхарду, да бы ми на
тай начинъ најболю снагу нашу на коцку метнули, у
чему бы могли све изгубити а врло мало добыти, ерь
е створъ града уметанъ, а горный градъ онако по
насъ стои и цела е посада спремна на опрезу, па
се тако огромный планъ тешко извести дае; најпосле
пустимъ се съ њиме у договоръ, како бы се могао нај-
лакше батальонъ Заниниевъ повратити царской войсци.
Дивно самъ се дрзости Менхардовой, кои у средъ не-
приятеля готовъ беше, да све подофицире тога батальона,
а да нико неprimети, у србску цркву сазове, и да имъ
налоге изда, шта имъ чинити валя.

У вече око 8 сатій, было се у велико смркло, вра-
тимъ се натрагъ у Каменицу. Само беградска капися
отворена беше. На капи ни стража нити ико другій
стаяше. Пушке беху на преграду наслонѣне; якій ве-
таръ дуваше. Одатле, па све до оногъ офицерскогъ
става (Posten) на каменичкой страни, око целогъ про-
стора ни живе душе невидо. Ту стаяше стража офи-
церска, и кадъ до нѣ доћемъ, закуца ми срце поаче;
ей како бы се стража заедно съ офицеромъ сбрисати
могла. Може ли игде бити више неатости и небриге у
градской служби.

У средини Децембра 1848. крене се батальонъ Заниниевъ подъ командомъ капитана Масбурга са летећомъ заставомъ (Менхардъ, кои међутимъ постаде офицромъ, донесе ѿ) и свирањемъ банде, изъ Новогасада около подне на предстражу къ Ярку, и ту га наши Шайкаши братски дочекаю.

Часть и поштењъ томе батальону, слава и хвала свима официрма и подофицирма нѣговымъ, а найвећа дика буди честитомъ Менхарду, кои ѿ толико и изврстно дело успешно свршио на поносъ воене заставе свое.

БИТКЕ НА СВИМА ТОЧКАМА.

Тогъ истогъ дана (18. Новембра 1848.) удари непријатељ на све наше заузете положае у Бачкой и у Банату,

Фетеръ ѿ нападай тај овако разположио :

Положай Книћаниновъ као најважни притесниће се главномъ колономъ подъ управомъ самога Фетера, а друге колоне одъ Вршца подъ Дамянићемъ и у исто време одъ Белецркве удариће на станъ кодъ Алибунаја, Карлсдорфа и на Карашкѣи и упутиће се управо на Панчево. И тога дана напашће бачка армада на Сентоманъ и на остале станове.

То беше она пуцњива коју чухъ, кадъ оно быа у Новомесаду. Богъ насъ ѿ сачувао и наша хра-

брость. Книћанинъ, Давидовацъ, Михлъ и Баранъ одбию неприятеля, само Карашкій станъ пропаде. Командантъ Петаръ Бобалинъ чинио е и самъ и са некимъ своимъ официрима (међу којима се Стеванъ Вранѣшевић похвално одликовао) све, што се чинити могло, али ко бы разпрштене бегунце сабрао? Залудъ беше сва напрега.

Бобалинъ се повуче натрагъ и тогъ истога дана улогори се кодъ Делиблата.

Новембра 20. дођемъ у Панчево, где затечемъ два офицера, обрлайтнанте: Барона Фирта и Оренштайна у главномъ квартиру; њи е послао Ф.М.Д. Рукавина на разположенъ ђенералу Шупљикцу.

ДРУГО НАПАДАЊЕ НА НАШЕ СТАНОВЕ.

Новембра 23. удари неприятель наново на насъ. Сада е смерао, да насъ са свимъ уништи и да ухвати Книћанина. Сва сила неприятельска слегла се јоштъ у вече 22. Новембра у Ечку, Сигмундфалву и Лазарфелдъ и овако бы расположена:

Главна колона: 5 батальона и 3 ескадрона са 18 топова поћиће ноћу изъ Ечке у Орловатъ, прећиће ту Тамишъ преко понгонске ђуприе, која ће међутимъ готова бити, окренуће се на лево, и око сва-

пућа носешће за леђи Книћанину село Томашевацъ. У то доба напашће съ фронта одъ Сигмундфалве съ два батальона, 4 ескадрона и 6 топова и съ тако исто якомъ колономъ десный бокъ нашъ одъ Лазарфелда.

У свему имаѣше неприятель : 9 батальона, 11 ескадрона и 32 топа, на брою дакле 12.000 момака осимъ гардаша.

Подъ Книћаниномъ стаяху : трећий батальонъ панчевачке регименте, съ коимъ управляше ц. к. обрлайтантъ Тодоръ Лазихъ, и сви иѣгови Србиянци, свега 2816 момака и 12 топова. Окромъ ове у редутима настаѣне войске постављена беше у Ковачици мамена резерва — две компанье честиты грађана панчевачки, подъ командомъ Ђорѣа Милутиновића, коє ѣенералъ Шупликацъ, предвидивши да ће битке бити, тамо опремио беше.

ТРЕЋА БИТКА НА ТОМАШЕВЦУ.

Новембра 23., чимъ е свитати почело, преѣе авангарда главне неприятельске колоне ѣуприю на Орловату — спустила се быяше густа маглуштина. Една хусарска дивизия постави се съ десна, са стране и унапредъ према Ковачици, да прелазакъ брани. Она резервна дивизия Панчеваца имала е заповестъ

да пази на прелазакъ. Неустранимо се устреми она на хусаре, и чарканъ постаде врло жестоко. Еданъ батальонъ неприятельске главне колоне са ескадрономъ катана беше већъ на по пута къ Томашевцу. Главниъ део те колоне уступанѣмъ хусара застрашена презне се, и будући е у исто време нападаѣ съ фронта већъ почело было, скрене леѣа мислеѣи, да ту много веѣа резерва бити мора, коя му при уступаню шкодити може и окупи Книѣанина съ левогъ бока дужъ десне обале таминке све узъ реку ступаюћи. Страшанъ то беше бой, юришъ за юришемъ, али све те нападае одбияше наши храбро. Найпоследне кавалѣрия у колони у ескадронской ширини на юришъ. По доспе текъ до шанца, далъ немогоше; и ту е извесна смрът чекаше.

Юришенѣмъ изнемогао беше неприятель, и одпочину мало, само юшть топови грмише изъ полукруга нѣгова на редуте наше. Садъ текъ опази Книѣанинъ са унке свое, да му е еданъ батальонъ и ескадронъ катана съ леѣа у Томашевацъ ушао. Народный каветанъ Некиѣ съ едномъ дивизиомъ панчевачке регименте и 200 найодабрани Србиянца буде тамо посланъ; неприятель се већъ дотле кодъ цркве поставио беше. Као разярени лавови ударе наши на неприятелѣ. Србиянци знадоше, да ий Книѣанинъ гледа и то узвиси и храбрость и смелость ньову. Неприятель почне уступати, нагне бежати а наши га окупе ввати до Ђуприе. Овде ий се мложина утопи. Наши освое Ђуприю, неприятель остави Орловать, и око 3 сата уталожил се битка на свима точкама.

То беше најсјајнија победа, коју доби Кићанинъ за време целогъ рата овога. Доцније ње онъ съ већомъ войскомъ и противъ веће силе непријатељске бојкъ био, и воеваше и побеђаше за чудо успешно, али никада славније и сјајније као сада.

Време ње, да се мало осврнемо и на ону скромну и малену резерву. Успехъ нападая њиова на непријатеља беше много већий, него што она и данасъ јоштъ помислити може. Кићанинъ бы за цело пронао быо, да су га одъ Томашевца 5 батальона са 18 топова иза леђа напала. Ко ѡ дакле поцепао добро удешеный планъ непријатељскій? Ко ѡ прогризао мрежу лавову? Јуначка ова чета цару и народу верны Панчевца! Овде намъ и пехотице на паметь падаю ове Шилерове речи:

„И што разумъ разумногъ не види
Кадро ѡ учинити у својой простоти млађано срце!“

У својемъ извешћу баца непријатељ кривицу, што ѡ главна колона уступила и плећа окренула — на густу маглуштини.

Два грађанина Панчевца погибоше јуначки у тој по насъ славной битки: Ђорђе П. Јовановићъ, отаць шесторо нејакѡ деце, и Јованъ Транта, кои такође фамилије имађаше. Богъ да ѡй прости! —

Овде морамо нешто рећи и о најкрајњемъ левомъ крилу войске наше кодъ Осека.

Банъ Ђлачићъ у фронту Дунавомъ заклоњивъ а съ деснога бока одъ непријатеља не узнемириванъ, беше се већъ спремно, у колико се дало, и пређе Драву съ намеромъ, да Будиму пође и офензиву одпочне.

Како е онъ смело до Веленца продрѣо, каква е судбина и несрѣћа онаѣ военной коръ ђенерала Рота еустигла, и у колико е Банъ околностъ тадашнѣгъ времена мудро схватио и разумео — а не манѣ и нѣговъ долазакъ водъ Бечъ — све е то довольно познато.

Хрватска и Славония дадоше готово све свое за оружѣ дораетле сынове у бапову войску; цео тай вилаетъ беше опушћенъ и одъ Осека сасвимъ отворенъ, да е неприятель лако доћи могао, кадъ му воля беше.

На молбу бродске регименте подкрепи ђенералъ Шупљикацъ станъ нашъ кодъ Дала. Мајоръ Чорнѣ и капетани Радосавлѣвићъ и Раячићъ (обоица пензионирци) управляше трупама. Изъ Осека нападаше на нѣи чешће Казимиръ Баћанић, да тимъ нешто ратне славе задобие. Али много неделя прође и онъ стая на истоме месту, ерѣ наша войска, данасъ разбиена, сутра бы се опетъ сакупила и где е и была — утаборила.

Ђенералъ Тодоровићъ дошавши изъ Беча са десетъ хиљада коекако оружаны момака, и надъ онимъ мотрећимъ коромъ, што стаяше подъ Осекомъ, преузме команду.

Ц. к. главна армада започе свое операцие.

У Новембру (1848.) заповеди Кошутъ по другіи путъ войсци бачко-банатской, да одвои 10.000 момака и да иѣи ношлѣ у помоћ Гергею.

Неприятельски коменданты држаше, да несмеду южногъ боишта оставити, докле Србе непокорє или

баръ станове банатске нераспуде. На другу дакле коштуову заповестъ удари неприятель на све наше положае. Садъ или никадъ науми онъ победу одржати. На првозваногъ Андрию (30. Новембра) имало се ово извршити.

1. Дамянићъ ће съ два батальона, три ескадрона и осамъ топова ударити на наше кодъ Карлсдорфа и саюзиће се јоштъ тай данъ са мађарскимъ вођомъ Гергелѡмъ, кои ће такође у исто време капетана Михла Јовановића напасти и одъ Зичидорфа Дамянићу поћи. И на тай начинъ са 4 батальона, 5 ескадрона и 12 топова умложиће се войска Дамянића, кои неће терати узбиеногъ Михла къ Панчеву, него ће наслонѣти на каналъ ићи преко Иланце, Добрице и Ярковца, узъ путъ ће све мањ станове наше разбити, и повући ће къ себи подкреплѣнѣ изъ Неузине па ће се кодъ Томашевца поставити за леђи Книћанину.

2. Главна войска подъ командомъ Фетера, т. е. 5 батальона, 8 ескадрона и 26 топова кренуће се изъ Бечкерека 30. Новембра и ступаће у две колоне, една преко Естерхаза, а друга преко Сигмундфалве на Томашевацъ и поставиће се полукружио ванъ топомета, докъ се Дамянићъ неукáže одъ Ярковца. Затимъ ће се ударати на Книћанина, и кадъ овај потученъ буде, одма ће се полазити на Панчево. Пораженъ овога имъ беше опетъ желя и намера. Ако и беше планъ тай добро угођенъ, ипакъ е у томе погрешено, што се Дамянићъ одма, чимъ е Алибунаръ

узео ние управо у Панчево упутио, ерѣ отуда в ближе Панчево него одѣ Томашевца, па истомѣ онда, кадѣ бы Дамянићѣ већѣ до Новогсела дошао быо, чуо бы Книћанинѣ, да в пао Алибунарѣ.

БИТКА И ГУБИТАКЪ НА АЛИБУНАРУ.

Новембра 30. башѣ у подне довезоше намѣ у Панчево прве ранѣнике, а малочасѣ указа намѣ се одѣ Алибунара грданѣ облакѣ одѣ дима, кои се до неба узвијаше. Непријатељ удари прво на Баранѣ, кои се бранио быо очайно. Три сата трајаше битка; Баранѣ поче уступати али коракѣ по коракѣ. Онѣ главомѣ беше, кои са жени-официромѣ Живановићемѣ и съ валянимѣ дечакомѣ, лйтнантомѣ Раячићемѣ и јоштѣ са 20 — 30 момака закланјаше войску своју, што се на трагѣ повући мораде. Видећи непријатељ толико јунаштво те неколицине Срба, повикне гласно и јасно: „Илѣнѣ а Баранѣ!“ (Живио Баранѣ!) Међутимѣ удари непријатељ и на Михла, кои на северной страни села, на ледини, стаяше. Овај се горе повуче и резерва наша, што на брегу поствлѣна беше заустави истина непријатеља, али бадава кадѣ наше већѣ са свию страна обколише нити се моглоше у шанцу оружати, те поедине компаније и самѣ Михлѣ мораше бајонетима

пути крчати, да се до Новогсела повуку. Као што смо предвидили непријатељ најпре опљачка, па онда запали велико село то, те се и друга браћа изъ оближњи села а и изъ далека стекосе на тако вѣтний грабежъ.

Губитакъ нашъ великъ беше. Ту намъ погибоше лейтнантъ Живановићъ одъ жени-кора и лейтнантъ Раячићъ; њи хусари изсекоше. Вечита штета за два ова млада и ваљана Србина. Юначке кости њинове као што кажу, леже десно одъ друма алибунарскогъ идући Карлсдорфу башъ на ономъ месту, где се савија друмъ на узлазу на утоку друмскогъ шанца; на гробу њиновомъ ни крста ни ти икаквогъ другогъ обележа нема!

Будући е Дамянићъ тай походъ свой, убијанимъ небројни людѣи и палезомъ села гадно жигосанимъ, пошавши 1. Децембра путъ Иланце наставио, провиди ђенералъ Шулѣикацъ цео планъ непријатељскѣи и намери га прехитрити. Заповеди, да се сва армада наша сбере у Новомселу, одакле ће потражити Дамянића, напашће га, было даню или ноћомъ и бациће га натрагъ. Ово бы задржало непријатеља, да се мане Панчева. —

2. Децембра у 3 сата после подне прикупи се у Новомселу войска наша, Книћанинъ остави у томашевачкимъ редутима само 100 момака подъ командомъ буљукбаше Цукића, да на непријатеља мотри, а у 4 сата дигне се армада наша и пође преко Падине и Самоша, да на каналу непријатеља потражи. Као што држасмо, тако е и было. Около поноћи известисмо се, да се Дамянићъ у Ярковцу сместио, и

стои у савезу преко Неузине са главномъ силомъ, а неколико батальона гардаша утаборило се беше съ оне стране канала као подкрепљивъ нѣгово.

НОЋНА БИТКА КОДЪ ЯРКОВЦА.

У Самошу начини ђенералъ Шупљикацъ планъ и настане око тога, да се одма и изврши. Капетанъ Пера Јовановићъ са две компаније Варадинаца и народный лайтнантъ Пая Путникъ са пола компаније Ярковчана ићиће крозъ винограде до шумице, која башъ на каналу лежи међу Маргитицомъ и точке, где ће се нападати; ту ће посести шумицу, а една ће се половина те трупе покренути дужъ канала на лево и ставиће се поредъ села крадомъ. Известанъ брой стреляца подъ Пајомъ Путникомъ вућиће се низъ село узъ обалу до дрвене ћуприје, која одъ прилике лежи на среди дужине сеоске и ту ће место заузети. Обрлайтнантъ Лазићъ дигнуће се такође на лево съ едномъ дивизиомъ граничара одъ панчевачке регименте око деснога бока непријатељскогъ све до канала и посешће као и оно прво оделѣић потезъ села и ћуприю. Цель в та была: придржати обе стране и недопустити, да непријатељ непренесе ни еднога топа преко моста.

У фронту беше 3. и 4. батальонъ панчевачке регименте и Србиянци као тиралфри подъ командомъ Книћанина првый, и два сръбско-банатска батальона другій оделакъ, а као резерва стаяше три батальона Варадинаца подъ Михломъ Јовановићемъ. Ова резерва бы наменена на узвисю иза друма, што води у Томашевацъ.

Око 3 сата после поноћи почесмо мы први удари. Книћанинови момци устреме се на предстраже и за њима нагну у улице и у куће. Поплашени и тако изненађени, беху кое у собама а кое на прагу и у часъ, кадъ коньма потекоше — потучени. Неприятельски топови у бежаню заглаве се на Ћуприу, наши стигну на средъ села а неприятель гинуше или бегаше преко канала. Двадесетъ хусарски копя безъ свой яхача-господара нагну онако поплашени на другій оделакъ войске наше и у то довуку Книћанинови Србиянци са ускликомъ радости и веселя два шестофунташа неприятельска. Међутымъ сабраше се неприятельи съ оне стране канала, али га опетъ прегазе међу шумицомъ и окрайкомъ села и стану юришити. Нашъ другій оделакъ войске збуни се. У зору видесмо неприятеля, где у најболѣмъ реду на насъ иде. Другій оделакъ войске наше (изузимаюћи онай батальонъ, коимъ управляше обрлайтнантъ Вићентие Безарабићъ и кои стално остаде у своје ставу и на истоме месту) окрене бежати. Ђенералъ Шупљикацъ доезди у средъ кише одъ танади и на нѣгову речъ поврати се опетъ поредакъ. Но пошто су остали за-каснили се и пропустише за Книћаниномъ поћи, нађе

се и онъ принуђенъ, да се съ еднимъ оделѣнѣмъ свое трупѣ натрагъ повуче, другій пакъ део трупѣ нѣгове, што беше найсрчаніи, вукоше мучно задобивеный топъ и падоше у руке неприятелю, кои се између насъ и села у велико већъ развио беше. У то ѣ было и свануло. Ѓенералъ Шупликацъ заповеди, да резерва напредъ ступа и да прихвати и одмени оне, кои се натрагъ враћаше. За неприятельски леђи зачу се яка пуцнява едногъ оделѣня, то беху наши, коѣ у селу обколише. На ото навали десно изъ села гомила една, кою катане потераше. Мале-а ѣ чета — алъ ѣ храбра, па неочасва, него се бие и брани докле се недокопа края неприятельскогъ левогъ крила. Ободемъ коня — кадъ тамо, а оно млађаный юнакъ Пая Путникъ са 50—60 друга! Кадъ ѣ већъ видио, да ѣ обколѣнъ, прибере найближе око себе Варадинце и Панчевце, (немачко-банатске регименте) па науми да се пробие или да погине, а одъ предаѣ нема ни говора. Една дивизия одъ ваза-регименте препречи му путъ и комендантъ неприятельскій позва Путника на предаю. „Шта! да се предамо? Никадъ! Борићемо се и изгинућемо!“ — Крозь ту дивизию и еданъ ескадронъ хусара, кои яросно на чету нашу нападоше, протуче се Путникъ. Съ веселимъ узвицима дочека га цела войска наша, коя се сада сакупи и постави у бойный редъ. Обе странке стаяше една другой на супротъ а ни корака напредъ не пођоше. Мађарски гардаши међутымъ палише Ярковацъ одъ куће до куће.

У еданпутъ заѣчи одъ Томашевца тутанъ топова, па мало часъ и то село у пламенъ букне. Присне

већъ и капетанъ Пера Јовановићъ са своима изъ Маргите; то беше она малена резерва наша у шумици, коју е напредуюћий непријатељ сузбио био. Одъ обр-
лайтнанта Лазића — ни трага ни гласа! Непријатељ се стапе за каналомъ натрагъ повлачити, а ђенералъ Шупљикацъ уступаше къ Самошу и Падини, кадъ ево ти за време одмора нашегъ, дође намъ и хра-
брый Лазићъ, когъ већъ ожалили бесмо. Сви му се обрадовасмо!

Дамянићъ, кои у своме беснилу све становнике ярковачке, што утећи немогоше, безъ разлике поля и старости немилостиво потући даде — крене се къ Неузини. Мы у битки овой изгубисмо 200 момака, и међу овима народногъ капетана Пекића, кои узъ Лазића воеваше.

Истина, великій губитакъ беше то, али е наша победа была! Непријатељ е задатакъ свой текъ у поле решио. Дамянићъ е већъ изнемогао и за далъ операцие неспособанъ быо.

Ђенералъ Шупљикацъ одби тако мачъ, кои непријатељ на Панчево потегао беше.

И тымъ спасосмо и одржасмо южный део Баната.

ГУБИТАКЪ НАШЪ КОДЪ ТОМАШЕВЦА.

Главна трупа неприятельска, која е по наредби 2. Децембра у вече кодъ Томашевца положай свой у полукругу узела, пође одма сутраданъ, ни издалека незнаюћи шта се збыло, и залудъ на Дамянића изгледаюћи — да на насъ удари. Али е Цукићъ врло мудро урадио (а тако исто и Томашевчани), што е положай свой оставио и ноћу измакао. Неприятель е за цело држао (3. Децембра) да е посада наша у шанцевима хотимично одъ нѣга крила се. Зато намести топове, и отвори пуцняву, која чакъ до насъ допираше. Но чимъ види, да се преварио, пређе листомъ преко Тамиша, и у место, да се на Ярковаць крене, закачи се у Томашевцу.

Бесомучный Дамянићъ хтеде свой грозный поступакъ да забашури, и разгласи, да га е ноћу войска наша ненадно напала у договору са Ярковчанима, а нити е ђенералъ Шупљикаць, нити ико одъ насъ знао, где ћемо се сукубити съ неприятелѣмъ. Какавъ е дакле договоръ ту быти могао? И тако — паде Ярковаць ни кривъ ни дужанъ, жртва више цели.

Наша войска добие строгій налогъ, да на живу главу непали ни да ватру подмеће.

Кадъ е битка та прошла, окриве неки кратко-видци — слепци — Шупљикца, што пре село запалио

ние, а то беху они, кои успехъ на тренутке мере и битку, што по насъ победоносно испаде, за изгублѣну држаше. Овакве потворе нећемо опровргавати; — на што речи просипати, кадъ знамо, да се таква робѣрска дела чине само у часу очаяня или — у лудилу.

Данасъ предвођаше први — и последни путъ люблѣни войвода войску свою. Нѣгове наредбе воене као и лична храбрость беху најлепшимъ успехомъ увенчане. Али немогу пропустити да овде не напоменемъ јоштъ неке црте красногъ значая нѣговогъ: онъ бия човеколюбанъ, благъ до излиха и умео се свагда тако обуздати, да му е у томъ мало равни было. Кадъ е на примеръ дотле већъ дошло было, да се левостовѣи батальонъ другогъ военогъ оделка разсути хтеде и ђенералъ Шупљикацъ похита, да поредакъ поврати, нагну у бегъ двоица, коя валяда у целой войсци највеће страшљивице беху. Венералъ потера за њима, заиште одъ мене пиштоль и опали њиме — у ветаръ! Бегунци стану и дркѣући чекаше на смртиу пресуду. На то ђенералъ осмене се и ове благе речи изустити: „Видите! могао самъ васъ убити!“ Онъ е знао, као што е и теби читателю безъ сумѣ познато, да ти сви батальони нѣгови ни знађаше, шта е заптъ и войничка строгость, нити быяху валяно увештбани, а готово никако опремни. Беше то народный устанакъ, люди, кои съ одушевљѣнѣмъ дигоше се на неприятеля престола и отачбине, али и најватрение одушевљѣнѣ најпосле оладни докле заптъ и войничка часть за свагда стално трае, нити пита за опасность, нити мари за неволѣ. Али ипакъ врло е

мало таквы случаева. Што єдни по крви и нежниємъ, мекушнїємъ ли начину живота или изъ други наравны причина манѣ храбри беху и манѣ издржати могаху, то су други богато накнадили. Међу ове последнѣ брoиmъ: трећий граничарскій батальонъ Панчевачке регименте, Шайкаше, Варадинце, Сентомашане. Виде-смо Варадинце у Банату, кодъ Сентомаша и Варадина у єдно време — у толикимъ биткама. Ни Шпартанци не бы се више за отачбину свою жртовали. — Шта є и колико є действовала ова наша аустриско-србска войска, нека се пресуди достойно по потоньимъ успесима своимъ.

СПОМАГАТЕЛНА ВОЙСКА ИЗЪ СРБИЄ.

(Слободняци-Србианци.)

Ако и есте неприятель одустао и Панчева се окануо, па свое доякошиѣ положає опетъ заузео бы, то се ипакъ надасмо и очекивасмо, да ће згодномъ приликомъ на ново на насъ ударити. Войвода Шупликацъ замоли кнеза Александра Карађорђевића, да намъ пошлѣ подпоре у войсци. Кнезь допусти, да свакій, кои волѣ има, на ову страну прећи може и слободняци потеку изъ свою окружя Србие гомилама

и са ваљанима вођама одзваше се позиву Войводиномъ. Ови сачиняваше ѓзгру спомагателне войске србске кнежевине. Одрѣда беху то домаћи люди и газде поштене, кои оставише кућу и кућиште, жену и децу, да рођеной и ѣдностраной браћи своіой у помоћь притеку, сѣћаюћи се ваљада и оны времена, кадъ ѣ после пада Карађорђевогъ онострана Србадія изподъ ятагана крвожѣдны Турака милошћу ћесара на аустриской земљи нашла обране, крова, лебца и хришћанске любви.

Спомагателна войска србска подъ командомъ славногъ и незаборављивогъ Книћанина нарасте у толико, да ѣ броила 10.000 момака. Томе се радоваше и велико и мало, али іой се найвише обрадова войвода Шупљикацъ, ѣръ се сада онъ могаше опрети свакомъ нападаю неприятельскомъ, шта више, могао ѣ и самъ већь нападати.

Али то небеше воля божия! Све ѣ се другчие изменило!

Децембра 15. стиже намъ улакъ у јутру и донесе радостну вѣсть, да ѣ Нѣгово Величаство царъ нашъ ѣенерала Шупљикца за войводу потврдити и нѣму орденъ гвоздене круне првога реда дати благоизволено. Я самъ срећанъ быо, те самъ првый ту милу вѣсть войводи донео. Велика беше радость нѣгова, али се упиняше, да ѣ одъ насъ сакрие. Цело пре подне провео ѣ онъ у писаћой соби своіой, где се налазисмо я и нѣговъ секретаръ Александаръ Стоячковићъ, или беше у друштву ѣенерала Лужетића, съ

коимъ в последнѣ дане живота свога врло приятельски провео.

Тога дана после подне явлѣно буде, да ће намъ преко Ковина јоште доста спомагателне войске изъ Србије доћи подъ вођомъ Милутиномъ, братомъ силнога делие и јунака србскога Айдук-Велька.

Войвода Стефанъ узя коня и поредъ воене болнице изиђе на баванишкѣй друмъ, да прихвати и добродошлицомъ поздрави браћу србску, која се иза ђерма на ледини већ у редъ поставила беху. У пратњи пѣговой нахођаше се: Капетанъ Евѣение Яношъ, корскѣй побочникъ, а, обрлайтнантъ Оренштайнъ и много нѣи млађи офицера. Данъ е био ладанъ по сунчанъ. У три сата после подне већ е войвода предъ фронтомъ упарађене войске стаяо, кою овако ослови: „Добро намъ дошли јунаци и браћо! Цио свиетъ нека види, да смо по майци, — да смо по крви и млеку браћа рођена, некъ види, како браћа браћи својој у помоћ стижу — “ Текъ што оволико изустиио беше, али га якѣй, сувѣй кашаль спопадне. Окренемо патрагъ, а кашаль се понови. Я скочимъ съ коня, и замолимъ войводу да се сиђе и у најближу кућицу уђе. Мени се нѣ то допало, еръ та иста болестъ десила се ђенералу јоштъ едномъ у Земуну. Већ му и горе позлило было. Капетанъ Яношъ помогне ми, те га скинемо съ коня и уведемо га у предпоследню кућицу на краю вароши, подъ бровмъ 1634. — Почнемо га одма трти по прсима и око врата, еръ га е ту здраво гушило. Несрећомъ не бы намъ при руци никакавъ лекаръ . . .

После 10 минута издаву ђенералъ, изгубисмо войводу нашега!

Страшанъ губитакъ за народъ сръбскій, кои у средъ рата безъ главе, безъ войводе свога!! Ние ваяди ока было, кое се незаплака, кадъ гласъ пуче, да намъ нема више доброга войводе. Садъ е текъ народъ увидио величину несреће свое.

А ко беше, што сузе твое убриса, народе сръбскій? Францъ Јосифъ I., царъ твой прозва се твоимъ великимъ войводомъ; царъ твой земљи оной, на којој живишъ и за коју си толику крвцу източио, назва: Войводствомъ Србиомъ и тамискимъ Банатомъ! —

Умрлогъ войводу текъ у вече донесоше у варошъ. Сви чланови окружногъ одбора панчевачкогъ, многи офицери и отмени грађани иџаху за покойникомъ са обореномъ главомъ и са упалъны фенѣри. Сутра данъ слегао се и осталный народъ, да види и целива мртвога войводу свога; а 17. Децембра у 10 сатій пре подне нагрне и мало и велико, народъ и войска, да испрати любимца свога. Командуюћи ђенералъ Баната грофъ Пире башъ у тай данъ случайно дође изъ Темишвара и са обрштаромъ Маерхоферомъ иџаху за сандукомъ покойника, когъ опоя плачнимъ гласомъ многобройно свештенство.

Войводу сръбскогъ оплака у панчевачкој успенској цркви парохъ Василие Живковићъ, а съ њиме плакаше и народъ, кои га слушаше! После опела испратисмо тело њгово до Тамиша, а одъ туда до Земуна саяна пратня, где га прихвати патриархъ сръб-

скій и опреми кости войводине у свету обитель Крушедолску, где іоштъ млоги земски остатци тихо почиваю, мошти они мужава и славни Срба, коима се и данасъ народъ сръбскій кланя.

У твой спомень посвећуемъ врсте ове рано преминувши добрый войводо и твоме га имену наменюе ученикъ твой съ поштованѣмъ, любви и захвалношћу! —

ТРЕЋИ ДЕО.

Ѓенералъ Тодоровићъ. — Офензива. — Веселъ ради победе у Бачкој
— Нов. Сегединъ. — Повратакъ Книћанина и Србјанаца. — Падъ Сенто-
маша. — Како се Тодоровићъ натрагъ повукао. — Царска војска оставља
Банатъ. — Южна војска. —

Ц. к. полковникъ Маерхоферъ примио е привре-
мену управу.

Текъ што е непријатељ докучио, да е Пупљикацъ
умро, похита, еръ мисляше да е војска ради смрти
нѣгове забунѣна, да намъ и последнѣ прибежиште у
Банату отме. У Новомселу, што лежи две милѣ одъ
Панчева идући у Вршацъ, стаяо е ц. к. капетанъ Фи-
липъ Шарићъ са два батальона белоцркванске реги-
менте и едномъ батериомъ топова. У Црепаи, лево одъ
Панчева, беше уенералъ Книћанинъ са 5000 Србјанаца
и са трећимъ и четвртимъ батальономъ Панчевачке ре-
гименте. Као резерва за обадва поменута оделѣња стаяо
е капетанъ Михлъ Јовановићъ са 3 батальона Ва-
радинаца у Францфелду. У Панчеву беху остали Ср-
бјанци, една дивизия народны улана, 8 компанѣя гра-
ђанскогъ батальона (ландвера). Нека оделѣња овога

батальона заузме у полукругу мостове, што воде преко Надела у Баваниште, Новосело и Црепаю. За леђи имъ стаяше широка ритъ и Дунавъ, преко коегъ ниси могао више прелазити, еръ се ледъ поче већъ хватати. Само еднимъ но врло опаснимъ путемъ могла бы се наша войска патрагъ повући, а тай путъ води преко Паланке и Базіяша дужъ Дунава у Ердель. Неприятель е на своме левомъ крилу — у Белоцркви — тако мало войске имао, да бы насъ ньоме при повлаченю едва узнемиравати могао.

19. Децембра 1848. яви намъ капетанъ Шарићъ, да е неприятель подъ Кишовомъ управомъ изъ Вршца до Петровасела дошао, и да се 20. Децембра за цело судару надати имамо.

БИТКА КОДЪ НОВОГСЕЛА.

Полковникъ Маерхоферъ даде заповестъ, да се 20. Децембра у ютру сва войска кодъ Новогсела скупи. Книћанинова бригада, у кою и я за тай данъ определѣнъ будемъ, пође у 5 сатій изъ Црепае. Юштъ на по пута чуемо пуцняву кодъ Новогсела. Капетанъ Шарићъ, кои е врло незгоданъ положай у виноградима имао, буде после дугогъ и храброгъ браненя одбиенъ. Неприятель дође већъ до села и запали 10 — 12 кућа. Међутимъ приспе Михлъ изъ Францфелда, Маерхо-

Феръ, кои е лично биткомъ упраляо, са поединимъ оделѣњима изъ Панчева. Варадинци заузму винограде, што су с' ове стране села, наместивши се вертикално према друму. Шарићъ чаркаше јоштъ еднако у селу. Непријатељ посла са свога десногъ крила две дивизије хузара са 4 коняничка топа с' томъ намеромъ, да село обиђу, па онда да удари на Шарића с' бока и с' леђа. Башъ у тай махъ, кадъ е то оделѣнѣ у средъ села дошло, указа се и Книћанинова бригада на боишту. Оба граничарска оделѣња беху у затворенимъ дивизионимъ колонама, а Србијанци у првој и другој линији. Пошто мы избацимо неколико топова, а непријатељско оделѣнѣ повуче се натрагъ. С' десне стране беше бригада са центрумомъ у саюзу. За време пуцања изъ топова, поче се непријатељ силно изъ села развијати. —

Нашъ центрумъ и готово сва оделѣња буду изъ својей незгодны положая кренута, и стану се натрагъ повлачити. То повлаченѣ беше доста петактично. Они, што су изъ Панчева дошли, пођу опетъ къ Панчеву, а капетанъ Михљъ къ Францфелду. И Книћанинова бригада дође у тай нередъ. Цела равница беше пуна оны, што су се натрагъ повлачили, — бегунцима не могу се назвати — еръ се они само зато почеше натрагъ повлачити, што небеху вични войничкомъ реду, никако зато, што су се непријатеља бояли. Наши уђаху коракъ по коракъ натрагъ, и кадъ годъ бы непријатељска коняничка оделѣња насрнула, свагда бы се они у четице скупили и непријатеља одбили. — У томъ обштемъ нереду опазимо на краю левогъ крила три затворене дивизионе колоне, где у виду степена, има-

юћи топове међу интервалима, оне што се натрагъ повлаче, одъ непријатеља чуваю.

То е био трећий батальонъ панчевачке регименте, подъ управомъ ц. к, капетана Адама Косанића. Батальонъ е остао кодъ Францфелда затворенъ; дотле га е непријатељ пратио, нехотевши га далъ гонити. Уместо да е непријатељ управо друмомъ ишао, како бы безъ сумњѣ јоштъ истога дана у Панчеву многу штету починио, пође онъкъ Францфелду, кадъ виде затворени батальонъ, а и то како се наша војска с' бока креће. Близу села удари една дивизия хусара на Србијанце, где е и Книћанинъ био. Они се одмахъ скупѣ учетице и одбию непријатеља.

Сва оделѣња србске војске ставе се иза Надеља. Полковникъ Маерхоферъ учини нуждна разположења, а непријатељ остане у Францфелду, да после добивене битке одпочине. Више е узрока било, што су учинили, те е непријатељ нашу војску одбио. Ево какви су то узроци были. Наша војска, стаяла е на врло незгоднимъ местима, бригаде нису у едно време на боиште дошли, млога оделѣња наше војске нису ни знала шта е битка (оделѣња, што су намъ најдоцније у помоћ дошла, была су сада први путъ у ватри.) Непријатељ пакъ имађаше много више топова и коняника, а узъ то беше и равница безъ икаквогъ заклона. С'тога, што е наша војска тако брзо тактичный редъ напустила, ние се могао управитель ни у сутрашню одудну битку уздати, еръ е сва прилика была, да ћемо непријатељу пасти у руке, или да ће насъ у најгоремъ случаю на Дунавъ натерати. Маерхоферъ, кои е

у овомъ тренутку врло велику одговорностъ на себе примио, морао є као управитељ по ономе судити, шта є у истини, а особито по войничкомъ реду и послушности наше войске; ерѣ су то пайглавниа условя за добарѣ успехъ, а ние се смео ослонити на одушевљѣнѣ, кое ће може бити сутра нашу войску разпалити. Та два условя одузеше намѣ свуколику надежду. И я постадохъ тужанъ збогъ начина нашегъ данашнѣгъ воеваня; и я се никаквомъ успеху више ненадахъ, и ако ми є доволно позната была храбростъ и постоянство наше войске а и то, како пуна честолюбя будући, єдва чека, да се с' неприятелѣмъ огледа.

Войска буде уређена; преднѣ страже намештене, а они войници, кои намѣ за сада нису одъ нужде были, оду у варошь. Люта зима настаде, какове іоштѣ давно ние было.

ОПИСЪ ПАНЧЕВА.

Пре но што почнемъ далѣ приповедати догађав, валя ми описати положай Панчева, што се найдуже у Банату држало после Темишвара, одкуда є аустриско-србска войска оружя, одеда и ране добыяла. Овде се лише топови одъ 6-фунти. Општине даваше на ту цель звона и разна посуђа. И ако ови топови башѣ нису

безъ мане были, имадосмо одъ нѣи ипакъ велике користи. Войска е отуда добыла 8 топова. Овде се правше лафете и картачи. Магазинъ за оружѣ и цебану стаяо е подъ надзоромъ грађанина Косте Јовановића и отликоваше се особитимъ войничкимъ редомъ. Панчево е слободный войничкѣй комунитетъ са 2000 кућа и 12.000 становника, у виду дугулястогъ петоуголника. Юго-западна страна, коя е найдужа, има одъ прилике 4500 корака. Панчево лежи на левой обали Тамиша, одъ прилике на еданъ сатъ одъ нѣговогъ утока у Дунавъ. Варошь е отворена. Око края вароши куће су понайвише трскомъ покривене, па зато доста слабе, аль унутра, особито око две пияце, врло су чврсте. Улице нису згодне за битку, а и споля ние варошь тако утврђена да бы се бранити могла. Изванъ вароши засађени су друмови дрвима, а предъ тѣй дрва вуку се шанчеви. Изъ вароши воде петъ главны друмова и то овако: юго-источно у Старчево, источно у Баваниште, северно-источно у Новосело, а северно у Црепаю и Ябуку. юго-западно води врло хрђавъ путъ у Земунъ, кой лежи две милѣ одъ Панчева. Тай путъ води преко Овче и Борче, што у ритѣ лежи, и нѣиме се само при сувомъ времену може путовати. Међу Панчевомъ, Земунѣмъ и Београдѣмъ може се и водѣмъ путовати, што е много болѣ по сувимъ путемъ. Између старчевачкогъ и баваништкогъ пута води еданъ дрвима засађенъ путъ у Войловичку шумѣ. Идући овимъ лежи с' леве стране усамлѣно, войничка чврсто зидана болница, а с' десне стране народанъ вртъ и грађанско стрелиште. Одъ баванишкогъ до црепайскогъ пута то е линия одъ 3200 корака

(изъ среде тогъ пута води вертикално путь у Новосело, а тай се путь и фронтомъ може назвати). У паралели съ тимъ фронтомъ тече, у колико се то овде казати може, блатави, трскомъ обрасли Надео. Надео, кои е одъ прилике 50 — 60 стопа широкъ, 5 — 6 стопа дубокъ, тече доста кривудаюћи юго-источно око войловачке шуме. Три моста одъ камена воде преко Надела, и то кодъ баванишкогъ, новоселянскогъ и црепайскогъ пута. Осимъ мостова немогу коняници и тешка кола нигде, а пешаци само гдегде преко Надела прећи. Са обе стране Надела простиру се виногради са поединимъ кућама. Одъ црепайскогъ пута до ябучкогъ ђерма, где е на близу и Тамишъ, има одъ прилике 1500 корака. То е левый бокъ, што се насланя на Тамишъ и ябучкимъ друмомъ простиру се на 3600 корака виногради. У томъ растојаню скопчава исту вышу обалу Тамиша са Наделомъ прсобранъ, кои по гдегде бедема има. У лето 1848. године направише панчевачке власти тай прсобранъ. Ту беху и мали затворени шанчеви, збогъ кои ниси могао тако лако до ова два друма доћи. Ту и кодъ бедема беху направљена згодна места за топове. Прсобранъ беше одъ прилике 6000 корака дугачакъ. Земљиште, што е испредъ вароши, было е до поменуте шуме и винограда отворено. Децембра месеца направише се за свакиъ случай мали шанчеви. Ево где су ти шанчеви были. Изванъ вароши, где починъ новоселянскій путь, у углу на црепайскомъ путу, на ябучкомъ путу и у среди око едне дударе. По своме природномъ положаю може се само наделска линия, дугачкиъ шанацъ и войловачка шума бранити,

алъ бы на ту цель више одъ 40.000 войника требало. И то се јоштъ мора у обзиръ узети, да е у то време Надео замрзнутъ быо, тако да се преко нѣга јхати могло.

Ево колика е наша войска была: 7 батальона граничара, еданъ батальонъ панчевачке грађанске войске (ландвера), 6000 добровољаца изъ Србіе (мала одељња одъ нѣи беху јоштъ на путу), 34 топа, одъ кои су 30 трифунтовна была; свега дакле имали смо 15.000 войника, а осимъ тога могао си и све панчевачке грађане рачунати, еръ су само жене и деца смела у Београдъ и Земунъ избећи.

Кишъ е пакъ оволико имао: 8 батальона пешака, 8 ескадрона хусара, 24 топа (међу нѣима беше еданъ 12фунтовный топъ и две коняничке батерије, одъ кои е сваки по 8 топова имала), свега дакле 10000 изабране войске. Непријатељска сила беше према нашој, да се онъ никаквомъ успеху ние могао надати. Найманъ јоштъ едаредъ толико бранилаца имао е непријатељ противъ себе. Кишъ, кои е 20. Децембра у 10 сати у вече одъ шпиона докучіо, колика е у насъ войска, ние се никаквомъ успеху више надао, онъ е опетъ и противъ свое вољъ на насъ ударити морао, еръ е остао при већанію у манѣни, будући е и нѣговъ подуправителъ противъ нѣга гласао.

Тогъ истога вечера сазове полковникъ Маерхоферъ све батальонске управителѣ у едну колебу, да држе ратно веће и упита ихъ, хоће ли се сутра тући, или имъ се валя ноћу преко Базиаша дужъ се-

ченѣвогъ друма у Ердель повући? „Ако се наша войска,“ рече полковникъ, „мисли опетъ тако борити, као што є то данасъ было, и ако управители нису уверени, да є свакій войникъ готовъ погинути или победити; онда онъ зато гласа, да се у Ердель повучемо.“ И я пристанемъ узъ нѣга.

Книћанинъ, капетанъ Косанићъ и већина даду свой гласъ зато, да намъ валя неприятеля дочекати.

Свршивши то, заключимо, да напустимо крайню линию и Надео збогъ превеликогъ простора, и да се ближе вароши повучемо. За тимъ похитамо одмахъ, да учинимо нужна разположеня за сутра. Ево што смо наредили. Книћанинова бригада да поседне фронтъ према Новомселу и винограде, што су у той околини; десно одъ Книћанина да поседне капетанъ Марићъ са граничарима белоцркванске регименте, болницу, народанъ вртъ и стрелиште; капетанъ Косанићъ да се намести лево одъ нѣга па до Тамиша са два батальона панчевачке регименте, едномъ дивизиомъ Варадинаца подъ управомъ Петра Јовановића и едномъ дивизиомъ панчевачке грађанске войске. Капетанъ Михљъ да буде као резерва са 3 батальоне Варадинаца и 6 шестфунтовны топова иза средине фронта, а то є на разкршћу новоселянскогъ пута и оногъ, што води одъ гробля ерарномъ „баухофу.“ Найпоследне бы наређено, да већій део грађанскогъ батальона на великой пияци остане. Мы се надасмо, да ће неприятель на фронтъ ударити.

БИТКА КОДЪ ПАНЧЕВА.

Дошао е и 21. Децемберъ. Густа магла паде на Панчево. Патроле намъ яве ноћу, да е непријатељ помоћу. Ябучана на три места шанчеве пробио. Безъ сумњѣ ние смео непријатељ ићи на Надео, кои е онда замрзнутъ быо, или е може бити хтео, да му Ябука за леђи остане.

Нашъ се планъ тимъ у толико променио, што е Книћанинъ са своимъ Србијанцима к' углу црепайскомъ отишао, оставивши Варадинцима фронтъ. Поручикъ Лазићъ бранио е са четвртимъ панчевачкимъ батальономъ малый шанецъ (Flesche), кои е ту изкопанъ быо. Подпоручикъ Павао Путникъ стаяо е за њимъ. као резерва. Капетанъ Косанићъ, кои управљаше трећимъ батальономъ, и капетанъ П. Јовановићъ, кои е имао подъ својомъ управомъ одну дивизию Варадинаца и одну дивизию грађана, заузму винограде, што су међу ябучкимъ друмомъ и Тамишомъ.

Текъ што самъ я око 6½ сати у ютру дошао иза шанца, кодъ ябучкогъ ђерма, а оно се указа едно оделѣнѣ хусара на равници, коя се предампомъ простираше. У 7 сати стаяше већъ непријатељ на едно 1000 корака предъ нама, у два пешачка и едномъ коняничкомъ одѣлѣнью за бой намештенъ. Топови беху на крилима и у интервалима. Еданъ ескадронъ хусара чаркаше противъ нашегъ левогъ крила и фронта, а еданъ батальонъ пешака и една дивизия хусара са 4

топа добию налогъ, да се довуку до Тамиша, па онда пробивши левый бокъ, да уђу у варошь. Мы наместисмо све по 4 топа у полу затворене редуте, а осимъ тога поедине, у еднакомъ растојаню, иза шанчева. У шанчевима међу топовима и некимъ оближнимъ рупама было е просты граничара и официра, селяка, свештеника и вештака. Ту е био и советникъ изъ Србије Лаза Зубанъ, подпредседникъ карловачкогъ одбора Яша Живановићъ, а осимъ нѣи было е јоштъ много чиновника изъ Панчева са разнымъ оружјемъ.

Готово кодъ свию већий топова были су царске топцие, кое смо пре краткогъ времена добыли. Нашимъ 12фунтовнимъ топомъ отворисмо бой. Сада се просу жива ватра изъ топова. Десный неприятельскій бокъ учини јуришь на винограде, алъ га и ту срећа прескочи; еръ га врлый Косашићъ, кои е своимъ воицима увекъ за узоръ юнаштва служю, и по другій путь одбие. Више се кућа иза наши леђа запале, алъ мы зато у никакву забуну недођосмо. Неприятель се намести у две колоне за јуришь. У тай махъ дође и поручикъ Ефта Баранѣъ; я га учинимъ пажљивимъ на положай неприятеля и пошлѣмъ га команданту Маерхоферу. У свакой битки настане и нехотице некій одморъ, и што е почетакъ битке жешћи было, то се известниѣ томъ одмору надати можешъ. Тай одморъ нетрае више одъ едногъ трепутка. Топцие се уморе, цебана се потроши, што е при руци была. Садъ добие битка сасвимъ другій обликъ. Овай се тренутакъ мора употребити „..... и редко ће кад равнотежа или превага моралне снаге пре доћи, но што си се баръ

неко време у тактичномъ реду съ неприятелѣмъ огледао“ (види: „Войничко писмо едногъ умрлогъ“). Ту гледа неприятель да мало одане. Сада е свакомъ браниоцу дата прилика, да изађе изъ пасивитета, те самъ да удари на неприятеля. — После пуцняве, која е три сата траяла, настаде онай одморъ, о коемъ мало пре говорисмо. Я одездимъ са свога места поредъ наше линие поручику Лазићу. Книћанинъ пође съ десне стране са ц. к. подпоручикомъ Тодоромъ Стратимировићемъ и съ другима, кои се храброшћу отликоваше, бодрећи Србиянце на юришъ. Я му се придружимъ. Прислонивши се на црепайскій друмъ, иђасмо мы све напредъ, а люди се еднако мложише око насъ. На скоро за тимъ крену се сви Србиянци, а неприятель стане на ново на насъ пуцати. Онай ескадронъ хусара беше раштрканъ и поче се натрагъ повлачити. Мы гледасмо како капетанъ Косанићъ, капетанъ Пера Јовановићъ и топџискій управитель Панта Чарапићъ лево одъ насъ, у виноградима, неприятеля гоне. Насъ 6—8 коняника (Книћанинъ беше на челу пушећи изъ чибука) савиємо лево и дођемо предъ левый бокъ другогъ неприятельскогъ оделеня тако близу, да смо изъ пиштоля нанъ пуцати могли. Србиянци, што су за нама пешке дошли, почну изъ пушака, а коняници изъ пиштоля на неприятеля пуцати. Косанићъ гони јоштъ еднако неприятеля. Неприятельске колоне, што су за юришъ већ спремно стаяле, осврну се као по природномъ нагону; еръ су хусарске колоне, кое су треће оделѣнѣ сачинявале, већ бежати почеле. Сва е прилика, да су они безъ команде леђа окренули.

За пьима пође и остала войска. Книћанинъ пође за ньима у потеру, храбрећи непрестано свое войнике. Я се вратимъ натрагъ по топове. За тимъ дође Мархоферъ и Михлъ са своіомъ резервомъ. Пошто самъ узео 4 шестфунтовна топа, вратимъ се Книћанину. Неприятельска войска дође у najveћи передъ. Нама е врло добро дошло, што е неприятель три кланца за лећи имао. Хусари су већ давно крозъ шанчеве прошли были. Пешаци коє е грдна страва обузела, трчаху у najveћемъ нeredу къ прсобрану, а оданде стрмоглавце у шанецъ. То е траяло до ябучке шуме. Овде дође неприятель опетъ мало у редъ, еръ га е шума закланяла. Докъ е Книћанинъ неприятеля лево око шуме гонио, одемъ я десно са два шестфунтовна топа, и станемъ на десный бокъ пуцати; еръ е и неприятель десно савио быо, како бы се къ Францфелду повукао. На краю шуме демонтирамъ я неприятелю еданъ кавалѣрскій топъ. Текъ што избацисмо неколико топова, а неприятельске колоне стану бежати; коняници беху напредъ. Я пођемъ опетъ за неприятелѣмъ, пређемъ преко Надела, кой е онда замрзнутъ быо, и узевши 300 Србиянаца, што су подъ управомъ капетана Станойла изъ Панчева дошли, наместимъ топове на црепайскомъ друму, преко коєгъ е и среда неприятельске колоне прелазила, да самъ е топовима дохватати могао. Пошто избацисмо 16—20 топова, почне неприятель опетъ бежати. Садъ пођемъ преко ныва къ Францфелду; еръ е ту и неприятель, савивши десно, прећи морао. На друму, што води изъ Панчева овомъ селу, покуша една дивизия хусара, вальда што іой е

потера већъ додियाли, да удари на наше топове, алъ имъ картачи, кое самъ я на нѣи просуо, недадоше до цели доћи. Опетъ пођемъ десно къ Францфелдской шуми, коя на висини лежи; на путу сукобимъ се съ Кпићаниномъ, кои е у той намери съ неколико коняника къ шуми ишао. Дошавши до шуме, наступи и мракъ. Неприятель се кодъ Францфелда у толико нередовны оделѣня поделио быо, колико е путова на нѣивама было. Кавалѣрия е ишла раштркана путъ Новогсела. Нека оделѣня иђаху у najveћемъ переду изъ села, а кола часъ на едну часъ на другу страну. Вика, страхъ, кои самъ я своимъ топовима умножио, владаше у najveћемъ степену кодъ неприятеля. Кадъ е већъ тако мрачно было, да се ништа ние видло, уђемъ у Францфелдъ; за тымъ дође Лазићъ, Михлъ и друга оделѣня.

Кпићанинъ, кои е врло добро знао, да петреба пустити неприятеля да одане, гонио га е непрестано изъ пушака пуцаюћи, до Новогсела. Дошавши доведе упути се къ Црепан, кадъ алъ у еданъ махъ опази онъ едно оделѣнѣ хусара, могао е одъ прилике еданъ ескадронъ быти, где преко друма путъ Падине иде. Брзо дође онъ къ себи, па онда съ „хура“ удари на нѣи. За малый часакъ нестане неприятеля.

Данасъ се могосмо савршеномъ победомъ похвалити. Мы смо имали, што е готово невероватно, 7 мртви (међу нѣима е и една жена была, коя е у ва-роши преко улице прелазила) и 8 ранѣника. Осимъ ризичногъ губитка, быо, е моралны губитакъ неприятеля врло знаменитъ. Изъ писама, коя смо доцниє кодъ Вршца похватали, видесмо да е 21. Децембра непри-

теля до 800 люди стао, коє убиєны, коє помрзнуты, коє опетъ таковы, што су нестали. Свако писмо жигосаше Киша, као издаицу, кои є Мађаре Србима продао.

И одъ себе се разуме, да се радость и веселѣ, коє є онда у аустриско-србской войсци и у Панчеву владало, неѡа описати. Са великогъ веселя неосећаемо ни оне люте зиме, кояє у очи 22. Децембра была:

Одъ овогъ дана бесмо дуже времена одъ неприятеля мирни. Неприятель, когъ є главна царска войска притисла, изчекиваше помоћи изъ Бачке и Баната.

23. Децембра прими ц. к. ђенералъ Тодоровићъ управу надъ аустриско-србскомъ войскомъ.

Полковникъ Маєрхоферъ буде глава ђенералномъ штабу. Капетанъ Јованъ Станойловићъ, кои є изъ Италиє дошао, управляше службу офицера у ђенералномъ штабу.

Време одмора употреби се на то, да се войска на ново уреди. Войска положи заклетву нѣговомъ величеству цару Францу Јосифу. Оружѣ буде поделѣно, чебана и одећа приправљѡна. Што се одеће тиче, было є доста оскудно. Было є войника, кои по найвећој зими само мало худы опанака имадоше. У некій ние было зимњи панталона, у некій опетъ горњи хальина. Вароши, међу коима се Панчево одликоваше, давали су одеће и обуће, колико се годъ набавити могаше. Набавляиѣ ране было є врло тешко и само на Панчево и нека суседна места ограничено, алъ се опетъ и тимъ неколико хиљада людїй седамъ месецы издржавало. Найпоследє се и тай изворъ изцрпао. Сѣ тога и морадосмо сада више земљишта заузети, и офензивно се

држати. Мы смо знали, да е кнезь Виндишгрець отишао на горню Тису, а и то да ће неприятель еданъ део оне войске, што е противъ насъ стаяла, главной войсци придружити. Тимъ намъ се олакша офензива.

И опетъ наша войска досада ние у станю была, да се лати офензиве. Едва што е могла чувати маньи, али према нѣнимъ силама, превеликїй просторъ одъ Паланке, Алибунара, Перлеза, Сентомаша до Осека. Истина и то е было одъ превелике користи, ерѣ смо тимъ толику неприятельску войску забавляли. Али како бысмо бранили толики просторъ, да смо га случайно освоили? Мы смо, истина, добыли тисуће войнике изъ Бачке и Баната, алъ при свемъ томъ іоштѣ нисмо имали редовне войске, коняника и офицера у довольномъ брою. И ако су ствари тако стаяле, опетъ се мораде нешто радити збогъ набавляня ране и у споразумлѣню съ главномъ войскомъ, коя е напредъ ишла, збогъ саюза са Темишваромъ. Ђенераль се приправляше, да удари на Вршаць, будући лежи на друму, што води у Темишварь.

У Бачкой и Срему ние се ништа важно догодило. Наши станови морадеше се само противъ незнатны демонстрация бранити. Капетанъ Бигга бранио е Карловце и Сремъ.

Мы се заиста врло чудити морамо, како е могуће было са неколико стотина невежбаны, хрѣво или никако оружаны люди, што су у полукругу одъ Карловаца до Каменице намештени были, тако якъ градъ као што е Варадинъ, кои е осимъ тога іоштѣ и са великимъ становима кодъ Новограда и Футога у свези стаяо, пуны деветъ месецїй у шкрипу држати. Не-

знамъ, да ли е томе, што се србска войска у Срему, а збогъ тога и у Банату и Бачкой одржати могла, было узрокъ природный якій положай, или пакъ равнодушие и страхъ неприятеля? По моме уверению требало е неприятелю само десеть валяны батальона — а толико и јоштъ више было е у нѣга — па да отме шанчеве кодъ Карловаца и да покора учини.

Заиста е сама божия рука руководила свету стварь владоца, за кою се народъ радо жртоваше.

У прошлимъ столећима нагрнуше безбройни чопори Турака на Бечъ. Домаћи бунтовници у Угарской одкажу своје краљу покорность. Видесмо јоштъ онда, како се Срби у срећи и несрећи за Аустрију боре. Ништа се на свету није могло узколебати верность Србаля. И заиста е верность најчистия добродетель, еръ изъ побожногъ осећаня извире. Самъ Богъ узео е неприятелю, да награди верность и оданость къ цару и отачаству, душевний видъ, еръ да му е тога было, могао бы онъ млога одсудна предузећа у свою користь учинити.

Овай е ратъ, истина, тешке, веома тешке ране србскомъ народу задао, аљ е и повисио вредность царске милости. За доказъ, да се Србљи увекъ своимъ предцима и својомъ никадъ непорушеномъ верности заиста поносити могу, хоћу да наведемъ неколико речи министра Бартенштайна и Адлерштайна. Ево њ:

Београдъ буде освоєнъ, ђенералъ Штрасеръ у Босни убиєнъ а войска му раштркана. За обрану Будима није се ништа радило; Ердель стаяше подъ заштитомъ Турака; Банатъ и великій Варадъ у тур-

скимъ рукама, а готово сва горня Угарска пуна незадовольника и бунтовника. 25. Марта 1690. године дођу на позивъ краля Леополда I. 37.000 србскій породица*) са своимъ патриаромъ Арсениемъ III. „То е одъ тако велике, користи было“ вели Бартенштайнъ на стр. 17. „да е одъ тогъ времена царско оружје не само надъ Турцима, но и надъ бунтовницима а и Текеловимъ присталицама, кои су съ нима заеднички радили, одржало.

ВОЙСКА ИДЕ НА ВРШАЦЪ.

5. Јануара 1849. године дошао самъ у Самошъ, у бригаду Книћанинову, која се концентроваше, да иде на Вршацъ. У бригади, која е лево крило сачинјавала, беху трећий и четвртый батальонъ панчевачке регименте 6000 Србиянаца и 12 топова.

У центруму съ главнимъ квартиромъ, коимъ управљаше ђенералъ Тодоровићъ, была су 3. Варадински и 2. белоцрквански батальонъ, една дивизия народны улана и 12 топова одъ шесть фунти. Центрумъ имађаше да иде друмомъ новеселскимъ преко Алибунара и Карлсдофа.

*) У одной породици было е 20 — 30 особа, као што е то и данасъ у Србији и Црнојгори. Може се дакле узети, да е ту едно 60.000 оружаны было.

Десно крило, коимъ управляше Сава Јовановићъ, мајоръ изъ Кнежевине, узъ коегъ е и капетанъ Станойловићъ стајо, имаѣаше 5000 Србиаца и 6 топова. То крило добие налогъ, да иде изъ Долова управо къ Николинцима и да се тамо главной войсци придружи.

6. у 6 сати у јутру крене се бригада Книћанинова изъ Самоша. Мы поѣосмо истимъ путемъ, коимъ е недавно и Дамянићъ са своимъ паликуѣама ишао, оставивши свуда, а особито у Иланци трагове за собомъ. Око 3 сата приспесмо у Селеушъ. Книћанинъ оде одмахъ у Алибунаръ у главный квартиръ, и я оде шњимъ. Овде у овомъ разореномъ селу наѣмо едну депутацию граѣана изъ Вршца, кои намъ рекоше, да е већий део неприятеля отишао изъ Вршца, оставивши само едно мало оделѣнъ за собомъ, молећи насъ, да царска войска оде тамо. Сада изгубисмо наду, да ѣмо се съ неприятелѣмъ огледати. — Ђенералъ Тодоровићъ остаде опетъ при томъ, да се по военимъ правилама Вршцу приближимо.

У 5. сати у вече поѣмо изъ Селеуша. Мракъ беше већъ наступио. Мы преѣосмо Сент-Михаль, каналъ и Сент-Јаношъ. У овомъ последнѣмъ месту остане Миливой Петровићъ са трећимъ батальономъ; четвртый батальонъ подъ управомъ капетапа Клинга и сви Србиацци оду у Зичидорфъ. Я и поручикъ Барайићъ одемо са 6 коняника напредъ, да приправимо село за дочекъ наше войске, коя и тако цео данъ по готово ништа вла ниє. Идући тако по густомъ мраку не чусмо нигде живе душе; само шкрипутанѣ снега прекидаше ту дубоку тишину. Око едногъ сата доѣмо близу едногъ села;

то намъ казаше лаянѣ паса и велике ватре, што су у полукругу гореле. — Я оставимъ свою дружину и станемъ се са великомъ пажњомъ селу приближавати. „Ко е то!“ повиче неко, кадъ већ близу нѣга дођохъ. „Царскій офицеръ,“ одговоримъ я доста строгимъ гласомъ, и заповедимъ му да ми се приближи. То беше еданъ становникъ изъ Зичидорфа, кои стаяше на стражи. Известивши га о долазку наше войске заповедимъ му, да одведе мене и Баранѣа у најближу кућу. Србианце оставимъ да стражаре. Еданъ човекъ оде одмахъ по сеоскогъ судца. Становници ове куће, у кою смо дошли, плакаху и дрхтаху одъ страха. Врло насъ е много труда стало, докъ утишасмо жене и девојке. Одъ судца докучисмо, да ће непријатељска войска сутра долазећа изъ Вршца, преко Зичидорфа прећи. У Зичидорфу беше непријатељска болница. Судаць добыве налогъ, да увери становнике, да имъ Книћанинова войска никакве штете нанети неће. У 3 сата дође и бригада. Наместивши преднѣ страже, станемъ умиривати люде, кои на натоваренимъ колима са своимъ породицама плачући бежаху. Плачь и лелекъ, што долазаше одъ ты люди, цепаше ми срце. Око 4 сата легнемъ на сламу, да се мало одморимъ; на ело ние готово нико ни мислио. И коньима беше пужданъ одморъ.

Око 6 сати почну добоши лупати. — Алъ на полѣ какавъ призоръ! — Наше преднѣ страже зауставише сва кола, коя су за бежанѣ спремна была, и доведоше ѿ као пленъ на пияцу. Ту беху 30 — 40 кола са постельомъ и разнимъ покућанствомъ, а изъ тогъ вашара вирише застрашена деца. Са светлећимъ

очима стаяху Србијанци око кола гледајући непрестано на красне коњѣ. Свакомъ си изъ погледа читати могао: „Да су мени ови красни коњи, а пртлягъ на часть другоме.“ По улицама врвише коњи са заставицама. Едни водише коњѣ, други рогату марву, а неки опетъ чопоре разне живине. Многи опетъ ездеше на неукимъ коњима учећи иѣ своимъ ориенталскимъ бакарліяма правилима яханя. Той грдной гунгули придружи се іоштъ рзанѣ, мучанѣ, виканѣ. Све то тако изгледаше као на каковомъ вашару, што ихъ можешъ по маѣарскимъ местима видети. Книћанинъ се указа — а гунгуле нестаде. У првомъ тренутку стаяху Србијанци као громомъ поражени а у другомъ у найвећемъ реду. Становници, што су их Србијанци допратили, оду своимъ кућама.

БИТКА КОДЪ ВРШЦА.

У 7 сати пође бригада далѣ. Книћанина пратише благослови становника изъ Зичидорфа. Велико Вршачко блато, преко коегъ иначе неможешъ прећи, беше тако замрзнуто, да смо преко пѣга управо нашимъ предмету ићи могли. Одељивѣ, што е у Сент-Јаношу оставило, имало е налогъ, да у хипотенузи дође главной войсцы, пошто мы кодъ Зичидорфа вертикальный угао направимо. Мы дођосмо већъ до разкршѣа близу Мар-

гите, а одъ оногъ оделѣня ни трага іоштъ не видисмо. При свемъ томъ морадосмо опетъ далѣ ићи. Око 12 сати, пошто већъ бару пређосмо, опазимо на 2 — 3000 корака мале патроле хусара по брежуљцима. На скоро за тимъ яви намъ наша аван-гарда, да цела непријатељска сила изъ вароши излази, и да се на висинама намешта, вертикално на положай наше войске. Читавъ караванъ кола, са кошувовимъ присталицама, бежаше путъ Моравице и Темишвара. Међутимъ дође и Миливой са топовима у касу за нама, а Косанића видесмо, како намъ се лагано приближуе, еръ се блато већъ поче открављивати. Книћанинъ гледаше, да се што пре опрости леда и да ступи на суво, и ако е ту са свимъ непријателю изложенъ быо. Башъ у край блата бежаше едне мале висине, на којој е непријатељ стаяо, у Вршаць. Десно одъ те кућице, мало на страни, опазимо еданъ шанецъ безъ войника; мало далѣ одъ шанца беше една шумица.

Лево, едно 600 корака одъ поменуте кућице беше еданъ лепо зиданый летњи двораць. Поредъ тогъ дворца, идући мало стрмено преко винограда, може се до највише точке доћи, одъ кое се она, одъ непријателя заузета висина, къ нашемъ фронту спушта.

Средиште бригаде прислони се узъ кућицу, а у онај двораць оде одмахъ една дивизия немачко-банатскій граничара подъ управомъ Барайћа, којој на скоро друга дивизия у помоћ оде. Барайћъ добые налогъ, да поседне винограде до врха, будући непријатељ ову точку іоштъ заузео ние. Десно крило стаяше, неимаюћи никаквогъ заклона, као и сре-

диште непријатељскимъ куршумима изложено. Непријатељ поче пуцати, а мы му одговорасмо изъ наши топова. — Баранѣ се попе на висину. — Кадъ виде то непријатељ пошлѣ одмахъ еданъ батальонъ пань, те га тако силнимъ картачима изъ винограда изтисне. И трећа батальонска дивизия подъ управомъ капетана Клинга, оде Баранѣу у помоћъ. Овомъ биткомъ дође непријатељско десно крило напредъ, а лево остаде на свомъ месту. Тимъ дође фронтъ тако косо, да и мы према томе нашъ положай преиначити морадосмо. — Србиянци, кои на десномъ крилу безъ заклоне стаяху, похиташе ономъ редуту и шумицы (што смо ѿ мало пре смоменули), како бы тимъ већи одпоръ непријатељу могли дати. И средиште немогаше више одолети непријатељскимъ куршумима, кои као киша падаху, већъ похита да заклоне тражи. Само се јоштъ држаше лево крило четвртогъ немачко-банатскогъ батальона. Непријатељ се скупљаше непрестано око куће. И ту смо точку морали изгубити. Топови, кои су готово половину коня изгубили, пуцаше јоштъ единако са оногъ места, где су у првѣй махъ намештени были. Десно и лево одъ кућице стаяо е Миливой са 6 топова. Едно 400 корака десно одъ нѣга, стаяше Книћанинъ у средини своихъ соколова са 6 топова, недајући непријатељу да дође напредъ. Книћанинъ беше себи чврсто предузео да спасе топове, или славно да погине. То псто мышляху и нѣгови соколови. Будући Косанинъ јоштъ приспео ние, то неимадосмо ни едне компанье у резерви. Србиянци су истина свое заставе на шанцу и у край шумице истурили, алъ то

беше врло далеко за наше батерие, које су безъ коня остале. Прво непријатељско оделѣнѣ купише се непрестано у све ужемъ кругу око Книћанина и нѣговихъ батерия. Безъ коня будући, немогосмо наше топове натрагъ одвући. Овај тренутакъ беше за очајванѣ. Већ дођоше и момци, што су насъ послуживали, до судара. Известный Тодоръ Ковачевићъ, који беше секретаръ у Книћанина, мораде око топова да послужуе. Я упремъ очи на небо и станемъ се Богу молити. Кадъ опетъ бацымъ погледъ онамо, одъ куда Косанића изгледасмо, стаяше онъ већ кодъ кућице са своимъ батальономъ у највећемъ реду, очекујући далѣ налоге. Я опетъ одмахъ къ нѣму и садъ почнемо у затвореной колони напредъ юришити. Зато што е непријатељско десно крило у прву линию дошло, беху непријатељска оделѣня на 600 корака едно одъ другогъ удаљена, еръ е друго оделѣнѣ остало у свомъ првомъ положаю на висини.

У ту празнину одведемъ я храброгъ Косанића. Косанићъ удари на бокъ и на леђа првогъ непријатељскогъ батальона, а овај поче лево све више попуштати, докъ се мы на савъ махъ съ непријателѣмъ не сударисмо. Садъ текъ стаде непријатељ бежати, а Срби га, изъ гласа вичући, гонити. Наши момци гоне непрестано непријателя; куршуми падаю као киша, а Србијанци са ятаганима у руцы юрише напредъ.

Кадъ дођосмо на висину, а оно стадоше танадъ, долазећи са десне стране, међу наше момке падати. Я познамъ одмахъ, да е то главно оделѣнѣ наше войске, те одемъ къ вароши. Кодъ узлазка у варошъ на-

Ћемъ ђенерала Тодоровића са своимъ штабомъ и войску, која се башъ почела развиати. То беше храбрый Михлъ, што в оне топове избацю, немогавши нашу войску, која се съ неприятелѣмъ измешала была, одъ неприятельске да разпозна. Пошто ђенерала о нашемъ успеху известимъ, пошлѣ онъ одмахъ еданъ батальонъ Варадинаца Книћанину у помоћъ, кои са 4 топа гоняше неприятеля путъ Маргитице. У повратку своемъ нађемъ 10 — 12 мртвы неприятеля, где предъ фронтомъ Варадинаца леже. Неприятель бы скученъ на друму, когъ су наше топцие на пишанъ узеле. Топови, што ий в Панта Чарапићъ собомъ донео, учинише пайвише, ерѣ одъ бригаде тешкомъ мукомъ само два топа могосмо донети. Мы гонисмо неприятеля до край блата, где се на лево путъ у Моравицу савия. Међутимъ наступи и мракъ. Книћанинъ остави сада неприятеля, па пође у Вршацъ. Око вароши яка пуцнява изъ пушака и топова. Кодъ улазка у варошь чекаше ђенералъ Тодоровићъ са своимъ свитомъ и съ варадинскимъ батальонима извешѣе капетана Шарића, кои е са неколико компанья отишао, да види где е битка. Битка беше на другой страни вароши.

Бунтовничкй вођа Дамянићъ беше определио 7. Январъ, да пође Моришу и главной войсцы, која е на средини Тисе стаяла; Тодоровићъ га предвари, и тако се мораве онъ, пре но што е смерао, кренути. Обколѣнъ будуѣи одъ Книћанина пође онъ путъ Моравице. Зато што е Дамянићъ пре пошао, закасни се белоцркваиска посада. У той посадной войсцы беше двадесеть осмый батальонъ хонведа са 8 топова и еднимъ

ескадрономъ хусара, кои башъ дођоше, кадъ нашъ центрумъ у варошъ улазити поче. Десно крило подъ управомъ мајора Саве Јовановића намести се јужно у вароши, да започне бой са белоцркванскомъ посадомъ.

То е било после подне. Бой беше врло жестокъ. Наши се морадеше натрагъ повући. Уследъ тога баца се непријатељ на јужно-источниј крај вароши, кои е цару неверанъ био, да се са Дамјанићемъ саједини, незнајући пакъ да е главно оделѣнѣ наше войске већъ напредъ отишло. Неколико компанија Варадинаца изъ ариергарде препрече Белоцркванцима путъ, и недадоше имъ да прођу крозъ варошъ.

Пуцњаву, што смо е мало пре чули, проузроковаше битка, која се на две стране сбыла. Јужно-источно одъ вароши сударише се варадинске компаније съ непријатељемъ и онимъ становницима, кои су свога цара изневерили, а на јужно-западномъ крају вароши беше опетъ бой међу нашимъ деснимъ криломъ, подъ управомъ Саве Јовановића, и непријатељемъ.

Капетанъ Милекићъ замоли ђенерала Тодоровића, да му допусти, да иде са своимъ батальономъ као авангардомъ у варошъ. Топови ћуташе, авангарда иђаше напредъ, а око 11 сати оде за њомъ ђенералъ Тодоровићъ, Маерхоферъ, Книћанинъ и остала войска. Войска уђе безъ боя у варошъ, будући су пре ње нека оделѣња отишла была. У тимъ оделѣњима беху, као што е већъ казано, Србијанци и капетанъ Шарићъ. Ј се вратимъ са трећимъ немачко-банатскимъ батальономъ натрагъ, да наместимъ предѣ страже. Око 2 сата одемъ и ја у варошъ. Неки већъ сплаваше, а

неки опетъ правише себи места за спаванъ. И десно е крило већъ дошло.

Ево што намъ приповедаше 8. у ютру управитель џебане, што е у резерви была. Око поноћи, кадъ се онъ съ колима одъ Влайковца Вршцу приближиваше, пређе една колона преко друма. Знаюћи, да е нашъ еданъ батальонъ у Вршацъ пошао и мислећи, да е путъ помео упути се са своимъ колима да стигне ону войску. Што се онъ више журише, да се нъой приближи, то се онъ више журише, да се одъ нѣга удали. Поменути управитель наше џебане немогаше себи никако то да разясни. На еданъ махъ нестане войске. Управитель нашъ остане мало, да се одмори, а кадъ данъ свитати поче, виде онъ, да е близу вршачкогъ блата, не далеко одъ Павлића а предъ собомъ на леду трагъ одъ оне колоне, кои се управо Зичидорфу повлачише. Кодъ другихъ незгода іоштъ бы намъ и то требало, да намъ двадесетъ осмый батальонъ хонведа, кои у своје бежаню кое куда тумараше, џебану однесе.

Тако паде аустриско-србскимъ войницыма срећа у део, да као победиоцы уђу у варошь. То осећаиѣ победе беше за насъ тако приятно, као што е утруђеномъ пешаку, кадъ коня узяши.

Мы смо изгубили 100 люди. Одъ овихъ пађосмо едно 30 Србиянца на краю оногъ неприятельскогъ предграђа у таквомъ станю, какво само найгадниа мрзость према неприятелю измыслити може. 28. хонведскій батальонъ, кои е са свое храбрости познатъ, нисе заиста тако погано дело могао учинити. Садъ дођосмо

опегъ у саюзъ са Темишваромъ. Бунтовници одоше са своимъ воѳомъ Дамяниѳемъ у Хацфелдъ а концемъ Януара у Стари Арадъ. Бачка войска, коя се 10. Фебруара у Чантавиру концентровала беше, оде у Сегединъ.

Неприятель учини са войскомъ, што е у Бачкой и Банату остала, овако разположенъ: една дивизия одъ 6000 момака оде одмахъ после битке кодъ Вршца подъ управомъ Храбовскогъ у Ердель къ Бему. Еданъ полкъ одъ 10.000 момака преѳе подъ управомъ Дамяниѳа и Вечея преко Мориша. Дамяниѳъ прокрчи себи 21. Фебруара на силу путь преко Тисе кодъ Чибакхаза и узме Солнокъ. Неприятель остави свой шестый полкъ подъ управомъ Гала у Банату и у Бачкой, да поседне Арадъ и да мотри на Моришъ до Ерделя; четвртый полкъ остави у Сегедину подъ управомъ Хадика, да чува ту точку, Суботицу и Моришъ до Макова.

У почетку стаяху предвойске овогъ полка у Канижи и Сиригу.

Пошто се Книѳанинъ неколико дана у Вршцу одмарао, поѳе са своима Србиянцыма у вел. Бечкерекъ и поседне у полукругу просторъ између Бечея и Тисе. Косаниѳъ оде у Кикинду. Ѓенералъ Тодоровиѳъ оде на скоро са главнимъ станомъ полка за нымъ, премести пакъ 17. Януара главный станъ у Хацфелдъ. У исто време оде Книѳанинъ, насланияѳи се лево на Тису, до Мокрина и главный станъ смести у Бешеново. Поедина оделѳня нѳгове бригаде, у коюй е было 12.000 момака, заузела су оба Бечея и Падей. Капетанъ То-

дору Лазичъ наврбовао е у целомъ сръбскомъ диштрикту 2 батальона доброволяца, кои су месеца Марта за нужду доста извежбани были, да су као преднѣ страже на Моришъ отишли. Месеца Априла видећемо ова два батальона, како се храбро боре. Я одемъ изъ Хацфелда у Бешеново. Осимъ трећегъ немачко-банатскогъ и шайкашкогъ батальона буду сва оделѣня ауструско-сръбскогъ полка, коя су кодъ Вршца была, са едномъ дивизиомъ царскога гарнизона у Темишвару, у еданъ полкъ сведена и на то употреблѣна, да се градъ Арадъ раномъ снабдѣ. Управитель полка быо е фм. Глазеръ, а ђенераль Тодоровичъ быо е управитель едне дивизие у томъ кору.

Съ тога, што се ђенераль самъ собомъ трудише, да граду ране набави, немогаше онъ правой алъ врло тешкой задаћи своіой, т. е. управи остале царске войске у Бачкой, Срему и Банату, коя е подъ нѣговомъ управомъ стаяла, доста пажнѣ поклонити. Како бы могао онъ, сада другомъ подчинѣнъ будући, онимъ истимъ коромъ управляти, кои е досада самосталанъ быо? Па све да е то и могуће было, колико беше ђенераль главный станъ (кои е кодъ Арада быо) одъ найкрайнихъ оделѣня кодъ Даля и Осека удалѣнъ? Зато и беху посаде у Сентомашу и Туріи браниоцы Ярка и оделѣня, што су кодъ Варадина и Дунава поставлѣна была, безъ икаквогъ надзора. Свакій управитель стана радише дакле или по своме собственомъ уверению, или онако, као што е войска захтевала, коя ние знала за войничкій редъ; зато се у Бачкой све ишло напредъ.

Изъ Сентомаша оде войска и негледаюћи на ону страну одъ Варадина, где е неприятель быо, у Сомборъ; тамо оде и войска изъ Срема подъ управомъ ц. к. маіора Драгића. Еданъ батальонъ Шайкаша, подъ управомъ капетана Давидовца, стаяше на десной обали Тисе према Бечею и Сенти. Остали Шайкаши, што су за пушку были, чуваше, колико е могуће было, Яракъ. Осимъ тога ние башъ ни едногъ батальона было, кои бы мотрио на Варадинъ. Управители редовны граничарски батальона немогу се корети, да су радили, што су хтели; алъ зато опетъ жарше и палише маня оделѣня, еръ неимадоше за управителъ ц. к. офицере или баръ такове люде, кои су знали за войничкій редъ. И то се мора іоште у обзиръ узети, да е међу тимъ маньимъ оделѣньима и ньiovимъ вођама и таковихъ людій было, кои су имали непоштены намера. На еданъ махъ беше Бачка пуна таковихъ людій, кои дођоше само да плячкаю.

Свакій држаше, да е полкъ разпуштень и да е рать свршенъ. Ц. к. фелдмаршалъ Нижанъ быо е у Осеку. Онъ е уверенъ быо, да управа полка іоштъ постои, и да ние сву свою пажню и делателность главной войсцы и дравской линіи обратио, заиста бы онъ войничкомъ строгошћу сва та злоупотребленя уклонио.

2. Януара дођемъ я у Бешеново, у Книћаниновъ главный станъ. 27. чусмо пуцняву кодъ Арада. Я самъ быо врло тужанъ, што и самъ нисамъ у битки са своимъ храбримъ друговима, одъ коихъ ће многи данасъ славно погинути. Моя се слутня обистини.

Нашой е войсцы за рукомъ пошло, те е градъ

раномъ снабдѣла. Моришъ е было замрзнуть. Изъ старогъ Арада поче неприятель бежати; 16 топова стаяху на оноу страной обали безъ велике заштите, на кое смелый Михлъ и нечекаюћи заповести са своимъ Варадинцыма юришъ учини. Капетанъ Шарићъ пође одмахъ за нимъ (онъ е гледао, да отете топове преко леда пренесе, одъ коихъ су найвећи у воду пропали), а Михлъ у своме юришу дође до пияце у Старом-Араду. Овде га изневери войничка обозрительность иль мысляше да е слабъ; еръ место да е неприятеля, кои е и онако духомъ клонуо, далъ гонио, остане онъ овде, пустивши узде изъ руку. Едно сарамерно мало, аль у овомъ тренутку доста смело неприятельско оделѣнѣ подъ Асталошомъ, кое е западно одъ Мориша предѣ страже чувало, а сада се крозь варошь повући морало, удари на наше, кои су доста раштркани были, и доведи ий у велику забуну. Међутимъ дође Шарићъ са неколико варадинскій оделѣня, аль се и онъ мораде патрагъ повући, кадъ виде да е неприятель нанъ съ бока и съ леѣа ударио. Капетанъ Шарићъ, нѣговъ побочникъ и Михлъ почеше последњи бежати. Една барикада стаяше имъ на путу, преко кое застрашени коньи несмедоше прескочити. Шарићъ сяши съ коня светуюћи Михла, да и онъ то исто уради. Докъ се Михлъ мучише, да пређе преко барикаде, пуче пушка изъ едне куће а онъ паде мртавъ на землю.

Михле! ты си было сувише смео, твоя слава према твоіой младости превелика, зато и немогаше дуже да трае.

Часть и слава твоіой успомени!

Пре но што почнемъ далѣ приповедати догаѣае на югу, валя ми бацѣти погледъ на велику царску войску.

ГЛАВНА ВОЙСКА.

Главный ѿ станъ у Будиму. Фмл. Бамбергъ гони Гергея преко Левоче. Шликъ иде 27. Януара изъ Кашауа и придружи се кодъ Лошонца главной войсцы. Гергей умакне преко Кашауа горной Тиси. Изъ Пеште крстаре маня оделѣня на све стране: У Ђенѣешъ, Чибакхазу и Солнокъ, небы ли што о неприятелю докучили и бунтовницама на путь стали.

Генераль Тодоровиѣ явля, да се съ полкомъ, кои рану набавля, саединио, и да ѿ намеранъ, ако буде могуће, ударити на Каньжу, како бы се што пре главной войсцы придружио. Кнезъ Виндишгрець опредѣли на ту цель првый полкъ, подъ управомъ бана Слациѣа, да иде къ Сегедину, где ће и едно оделѣнѣ Нижана доћи.

Нижанъ освои 1. Фебруара Осекъ и пошлѣ едно яко оделѣнѣ преко Батине и Бездана путь Суботице.

Међутимъ ѿ ц. к. полковникъ Мамула обколио Варадинъ яче и тешнѣ одъ каменичке стране, а капетанъ Бигга одъ карловачке стране и брега Везирца на шире.

23. Януара потукао е Бухнеръ кодъ Карлсбурга у Ерделю Бема готово до ноге, алъ будући ову победу ниє знао у свою користь употребити, могао се неприятель са 6000 людій, кои су у најодсудниємъ тренутку са Храбовскимъ изъ Баната дошли, 28. Януара не само на мосту кодъ Писка одржати, но и Бемъ, чия се войска већ раштркати хтеде, поредъ Карлсбурга у Колталъ и Шесбургъ отићи и одатле 27. Фебруара на Сибинь ударити.

У горе поменутомъ четвртомъ полку подъ управомъ Хадика, што е проћу Книћанина стаяо, было е:

I. Дивизия. Управитель: Млађий Галъ.

Главный станъ: Суботица.

2½ батальона пешака.

3 ескадрона.

6 топова.

II. Дивизия. Управитель: Игманди.

Главный станъ: Сегединъ.

7 батальона пешака.

4 ескадрона.

16 топова,

Свега дакле 9½ батальона пешака, 7 ескадрона, 22 топа.

Зато што су Срби пре времена ударили, нарастао е овай полкъ концемъ Фебруара на 16 батальона, 4½ ескадрона и 30 топова,

Изъ овога што рекосмо ясно се види, да е Фебруара месеца врло лако было освоити Суботицу, у ко-

іой су само 2½ батальона была, и коя се узъ то по своје положаю ние могли бранити.

Тако бы се исто и Сегединъ са северно-западне стране освоити могао, еръ га 5 батальона кодъ оно-ликогъ простора, заиста небы могла одбранити.

Кишаниново лево крило, коимъ е сенаторъ Лаза Зубанъ управляо, стаяше дужъ Тисе. Кодъ нѣга, као подуправителя разны окружия были су ови, што ћемо ій сада именовати. Миливой Петровићъ топцискій управитель, Сава Јовановићъ, Богданъ и Младенъ, Ракица и Периша Марковићъ, кои се храброшћу и поште-нѣмъ врло отликоваше, са своимъ добровольцима изъ крушевачкогъ и алексиначкогъ окружия. Оба ова окру-жия могу се у обзиру юнаштва и моралногъ владаня заиста поносомъ свию 10.000 Србиянаца назвати.

Зубанъ удари на Турску Канѣжу. Неприятель по-бегне у другу Канѣжу, аль напусти и ту іштъ и-стогъ дана.

Ова срећно и врло лако добывена победа охра-бри Зубана. Онъ истинна тактике познавао ние, аль е зато опетъ — и то му буди у часть речено — свое званѣ и будућность, као саветникъ у Кнежевини, ма-чемъ заменио, да брани онога, кои е и нѣму по ро-ђењу царъ быо и отачество, комъ е найвећа опасность грозила. Онъ е неуморнымъ трудомъ накнадио оно, што му е оскудевало.

Аль превелика ревность може често да шкоди, а храбрость, коіой се у почетку срећа смешила, участо-люблѣ да пређе и собомъ пропасть да донесе.

Зубанъ удари 30. Януара безъ налога и знаня генерала Книћанина на Сиригъ, кои лежи у углу између Тисе и Мориша, и освоивши га гони непријатеља до Новог-Сегедина. И то не бы доста, већъ алексиначки добровольцы юрише као лавови преко замрзнуте Тисе на Сегединт, да и нѣга освоє. У той великой вароши владаше страхъ и очаянѣ. Ноћъ недаде Зубану, да се бацы са шакомъ люди у челюсть ове вароши, изъ кое заиста никадъ изишао небы.

Овай по себи незнатанъ данъ, быо є узрокъ многой несрећи за аустриске Србе.

Преценъиванѣ, превелико честолюблѣ и неугасима жећъ едногъ човека за войничкомъ славомъ изазва войничку срећу, коя не само нѣму по и васцеломъ сръбскомъ народу одъ Сегедина леђа окрену. Богъ є душевной и телесной сили людской границе положио. Башъ у оногъ тренутку, кадъ ти є слава на найвишемъ степену, кадъ непознаваюћи нинакве границе, мыслишь, да си ты господаръ надъ околностима, и кадъ, опивенъ гордости презирешъ сваку Божию и людску помоћъ — башъ у томъ тренутку одведе те Божия рука опетъ у пређашню людску ништавостъ.

Такo се преломи Атилина снага кодъ Шалона, Наполеонова кодъ Москве, Монголаца кодъ Олумуца и лайтиногъ поля, Османлиа кодъ Беча а Карла Алберта кодъ Свете-Лучіє. Тако наиђу вали, кадъ мыслишь, све ће порушити, на стене и ту се преломе.

И неотице морамъ овде да се сетимъ оны речій, коима є Алп-Арсланъ, пайвећи владалацъ Селдшука,

умирући године 1072. гордогъ и честолюбивогъ човека
опоминяо :

„У мојој младости световаше ме некій мударацъ,
да Богу будемъ покоранъ, да се не уздамъ у своју
силу, и да ни најгорегъ непријатеља презиремъ. Ја
самъ пренебрегао ову науку, и зато сада по заслуги
примамъ казнь. Кадъ самъ јуче са едногъ узвишеногъ
места брой, редъ и храбростъ своје войске прегледао,
учини ми се, да земља под-а-многъ дркће, па онда
рекнемъ у себи: Заиста си ты краљ краљва, највећи
и најсилни одъ свију ратника. Сада пакъ нису више
они војници мои, ја умиремъ сада уздајући се у своју
собствену снагу одъ руке едногъ убице.“*)

Книћанинъ се врло разљутно, кадъ е чуо шта е
Зубанъ учинио; и ако овај врлий јунакъ ние имао
выши војнички наука, опетъ е добро знао, да е не-
што безъ знаня и волѣ нѣгове урађено, што ће се
тешко моћи поправити. Како смо у кругу одъ Аранке
па до обе Канѣже намештени были, и точке, где се
у Бачку прелази, утврдили, могли смо само потрећи на
непријатеља, изчекивати победу велике царске войске па
онда съ њоме заеднички радити.

Нападаемъ на Сегединъ — ово најважније непри-
тельско место — и опасности, што се отуда за непри-

*) Само у овомъ случаю ние знао Арсланъ себе као обично да са-
влада. Нѣгово великодушје према побеђеномъ непријатељу изневери
га сада, ерѣ место да награди храброгъ бравиоца града Берзема,
Јосифа Каразмиана, пресуди га на смртъ. Кадъ овај потеже мачъ
на Султана, хтеде Султанъ илѣ изъ освете, илѣ изъ суѣте, будући
е најбольи стрелацъ бмо, самъ да га убие. Алѣ е лоше среће бмо,
ерѣ му се нога омаче, стрела га изневери, а мачъ га убичинъ погоди,

ятеля родила, нарасла е врло пѣгова сила. За кратко време имаѣаше непријатељ јоштѣ едавпутѣ толико извѣжбаны батальона, а тымъ е не само у равнотежу съ нашомъ силомъ дошао, него е далеко надвисио.

Книѣанинъ посла едну дивизию немачко-банатски граничара подѣ управомъ капетана Виѣ Атанацковиѣа у Бебу, да буде као стража између нѣга и Зубана; а кадѣ 31. Јануара главна войска са главнимъ станомъ у Бебу доѣе, онда га посла Зубану у Сиригѣ.

У тай истый данѣ доѣемъ и я у Сиригѣ, да уредимъ войску, што е за обрану намештена была. Вредный Миливой беше веѣѣ почео копати шанчеве око села, кое доста удесно лежи.

1. Фебруара удари непријатељ, изишавши изѣ Новог-Сегедина, на Сиригѣ, чему се наша войска ние надала, освои га за неколико минута и запали. Книѣанинъ оде само са троицомъ на боиште, а я одмахѣ за нымъ са резервомъ и топовима. Текѣ што се ѣенералѣ указа, а битка се опетѣ понови; ерѣ за мало што пису непријатељски коняницы и топови Зубановѣ левый бокѣ обишли, и наше на Моришѣ патерали. Кадѣ я око 4 сата доѣохѣ, беше битка веѣѣ свршена, непријатељ у бежаню, а Сиригѣ — гориште. Нашѣ е губитакѣ быо великий. Капетанѣ Виѣа Атанацковиѣѣ држаше се са своіомъ дивизиомъ у виноградима, лево одѣ села, храбро до свршетка битке. Храбрый Ракца дошао е изѣ Сент-Ивана са своимъ Крушевчанима башѣ на време на боиште, и ние дао непријатељу, да обиѣе Зубановѣ левый бокѣ.

За тимъ одосмо у Сентиванъ, а одавде оде главна
войска у Бебу; едно оделѣнѣ оде у Ђалу и Кере-
стуръ, а друго веће подъ управомъ Миливоя и Зу-
бана у Оросламошъ.

Аван-гарда Книћанинова, кои е за цело време
воевана непобеђенъ остао, буде кодъ Сирига потуче-
на. Книћанинъ самъ спасао войску одъ пропасти, алъ
се рана не могаше опетъ са свимъ извидати. Наша
войска клону духомъ, а непријатељ се охрабри. И о-
пай страхъ, кои су Мађари одъ Србиянаца имали, из-
чезао е сада.

Наша е войска сада овако намештена была: Лево
крило у Беби, десно у Керестуру и Ђали; средиште
у Оросламошу. У Канѣжи беше едно мало оделѣнѣ. У
Турской Канѣжи пакъ капетанъ Давидовацъ са 1000
Шайкаша 600 Србиянаца и 8 топова. Ђенералъ То-
доровићъ стаяо е јоштъ еднако са својимъ полкомъ
међу Темишваромъ и Арадомъ. За управителя ђене-
ралногъ штаба дошао е мајоръ Марочићъ, кавалѣръ
ордена Марие Терезие, а на скоро за њимъ полков-
никъ Херди. Марочићъ оде ердельскомъ полку.

Скоро до конца Фебруара ние насъ непријатељ
више узнемиравао.

За то време догодила се промена у Книћаниновомъ
полку. Нѣговимъ добровольцѣма, кои су јоштъ у по-
четку рата дошли, и свакој новой подпори, морало
се време определити, докле ће воевати. Тако бы уго-
ворено, да дотле воюю, докъ недођемо до Мориша.
Мы смо мыслили, да ће се за то време и ратъ
у Угарской свршити. Моришъ е была граница оногъ

земљишта, што су Срби одъ свога владоца подъ на-
словомъ „Войводина“ искали и добыли. Башъ сада е
цару Книћанинова помоћ одъ najveће потребе была.
Ко да одржи Тису кадъ су граничарски батальони
подъ управомъ ђенерала Тодоровића кодъ Темишвара
за друге цели морали остати? — Добровольцы пакъ
мысляху на оно, што имъ е обећано. Великій део
Србиянаца потуцао се већъ 10 месеци по равницама;
одело имъ беше већъ похабано, а ново ние имъ се
могло дати, еръ и граничари имађаху свое собствено
домаће одело. И одъ себе се разуме, да е и онај не-
срећный удесъ кодъ Сирига великій упливъ на нѣи у-
чино. Неки се одъ нѣи явише, да хоће збогъ важны
домакій послова кући да иду. Книћанинъ ние имъ могао
на путъ стати. За тимъ се являху све више и више,
такo да е Книћанину само 7000 момака остало, а и
одъ тихъ почеше неки одлазити.

Книћанинъ сазове едномъ све добровольце у Ђали
око себе, и стане имъ беседити. Беседа е ова за бе-
седника и за слушаоце врло карактеристична, неће да-
кле згорегъ быти, ако е и мы нашимъ читаоцыма вер-
но саобшtimo. Книћанинъ сеђаше у колима, коя су за
путъ спремна была, пушећи изъ чибука. Око нѣга
владаше najveћа тишина. Книћанинъ поче овако: „Млоги
су се одъ васъ у последнѣ време явили, да хоће кући
да иду. Я имъ нисамъ на путъ стаяо, и ако самъ тре-
бао то чинити; еръ знайте, да кодъ куће нема нужде.
Само неки одъ онихъ што су отишли, имали су, може
быти, права узрока, а они други видеше — подобно
овцама — како они преко балвана скачу, па скочише

и они за њима. (Овде показа скокъ прстомъ на лесицама), шта ли ће светъ казати, кадъ види, какове сте кукавице? — Погледайте на Врачаръ, како србски добровољци.....“ Ту прекиде па онда настави овако: „Свакій човекъ тежи по нарави своіой да се одликуе („Тако е“) и то некій у добромъ, некій пакъ као хайдукъ у хрѣавомъ (Тако е!); ерѣ ко нема за ништа волѣ тай е подобанъ о...! (Обште одушевленѣ и смей). Я се надамъ, да ћете се вы и у будуће отличовати у добромъ т. е. у постоянству, у помаганю вашой браћи, што су овде у храбрости и послушности.“ (Хоћемо! Хвала на любви и на беседи!) Изговоривши беседу рече своимъ людима „Збогомъ!“ па онда оде.

Одъ овогъ дана ниѣ се нико више явио, да хоће кући да иде. Другій пакъ ударъ порешети разпорѣженѣ нашегъ полка.

Неки знадоше — безъ сумнѣ е то лукавство неприятеля было — да оцрне храброгъ Книћанина и њгове добровољце, кои су толике жртве принели, подмећући имъ опасне намере по Аустрию. Пошто е то кнезъ Карађорђевић чуо, заповеди Книћанину, да се одмахъ са своимъ добровољцима кући врати. Книћанинъ извести ѣенерала Тодоровића о последњимъ догађаима и о добивеномъ налогу, и замоли у њѣга одпустъ.

ѣенералъ Тодоровић повуче се са граничарима на Тису и намести главный станъ у Турску Канѣжу. Книћанинъ — овај врлий юнакъ у правомъ смыслу — каза намъ „Збогомъ“. Неописано високопоштовањ и

благодарность свию царски войника пратило е овогъ юнака. Добровольци одоше на пароброду у Београдъ.

У аустриско-србскомъ военномъ кору было е сада оволикe войске:

Варадинаца	3 батальона.
Изъ белоцркв. регим.	2 "
Панчевачке "	2 "
Шайкаша "	1 "
Ново организованы доброволяца изъ кикинд-скогъ диштрикта	2 "
1 Дивизия шварценберговы улана	2 ескадрона.
1 Дивизия народны улана	2 "
Топова	30

Свега 10 батальона, 4 ескадрона, 30 топова.

У Турскомъ Бечею, Великомъ Бечкереку и. т. д. почеше се истомъ граничарски батальони организовати, за коe е одъ кнеза Виндишгреца оружия измолити требало.

У шайкашкомъ батальону быо е еданъ батальонъ, кодъ Сомбора и Карловаца по еданъ батальонъ Варадинаца и еданъ изъ сремскогъ провинцияла; осимъ тога быо е у Сомбору јоштъ еданъ батальонъ Шайкаша и една дивизия сомборски доброволяца. Цео военный коръ имао е $17\frac{2}{3}$ батальона, 4 ескадрона и 70 топова. Овомъ войскомъ морао се бранити просторъ одъ 416 квадратны миля, а у средини тогъ простора беше Варадинъ са неприятельскомъ посадомъ. Наша е войска само са леве обале Дунава градъ обсела.

Наше су войске овако распоређене были:

Бригада подполковника Оцверека са 4 батальона на предњимъ стражама. Одъ ова 4 батальона были су

10 компанья са управомъ бригаде у Беби; 2 компанье подъ управомъ капетана Виће Атанацковића у Маломъ Сомбору на Моришу; 2 батальона у Сиригу. Дески, Сент-Ивану и у шумици, коя лежи на Тиси лево одъ Сент-Ивана. У Турской Канъижи, где е было главный станъ, было е еданъ батальонъ, у другой Канъижи 3, а у Керестуру 2 батальона.

Дивизия Шварценберговы улана отишла е подъ управомъ маіора барона Ширдинга у Оросламошъ. Я самъ было кодъ Оцверекове бригаде у Беби.

Између обадве Канъиже начинише наши мостъ одъ сплахова, а предъ мостомъ еданъ великій мостобранъ; око Србске Канъиже изкопаше у полукругу шанчеве.

Из Бачке намъ яви маіоръ Драгићъ, да е хтео са еднимъ батальономъ изъ сремскогъ провинцияла и еднимъ шайкашкимъ батальономъ, кои е подъ управомъ капетана Стеина, на Суботицу да удари, но да е было, кадъ е до Баймока дошао, одъ неприятеля, у когъ е 3000 войника подъ управомъ Гала было, одбиенъ. Ту е пало доста наши, а осимъ тога изгубилисмо и топъ одъ 18 фунтій, кои се у блато завалио.

У почетку Марта дошао е ц. к. подполковникъ грофъ Нижанъ са еднимъ оделѣнѣмъ киразира и батерие у Сомборъ, и примио е управу надъ целомъ войскомъ, што е ту была. У Сент-Томашу, овомъ важномъ месту, ние было редовне войске. Стаповници су истина оружани были, али нису имали воене управе. Већъ су почели и шанчеве затрпавати, као да е престала опасность. У Деспот-Сентивану, Кули, Сивцу и дужъ францовогъ канала было е јоштъ поедини србиянски оде-

лѣня, која нису хтела по Книћаниновомъ налогу изъ Бачке да иду.

Што се шайкашкогъ батальона тиче, где се наша војска најдуже држала, могла бы га два батальона заедно са тителскимъ платовомъ узети. Видели смо већъ како е наша војска распоређена била. 27. Фебруара изгубили смо Сибинь, а с њимъ читавъ Ердель. Бемъ употреби своју победу на то, да организуе новъ полкъ, съ коимъ е на Банатъ ударити намеравао.

На северу беше већъ 28. Фебруара првѣй военный коръ подъ баномъ Ђлачићемъ у Кечкемету. То су доказали шпиони ђенералу Тодоровићу. При свемъ томе опетъ се немогаше ђенералъ са Баномъ саединити, еръ оно неколико граничарски батальона, кои неимадоше ни хальина ни оружя, нити бы смели поредъ Сегедина проћи, где е непријатељ быо, нити бы царской војсцы башъ одъ велике користи были. Одъ веће е важности быо пасивитетъ Тодоровићевъ, еръ е съ тога непријатељска војска кодъ Сегедина и моришовогъ ушћа морала остати. Докъ е царска војска одъ Кечкемета преко Нађкереша до Хевеша намештена стајала, мотрећи на Чибакхазу, Солногъ и Боро слово дође Морицъ Перцель сасвимъ изъ ненеда на јужно боиште, да се ту, пошто е кодъ Мора потученъ быо, опетъ утврди. Нѣгови маршови, нѣгова удараня и демонстрацие быле су безъ икакве свезе и само су у толико одъ главне непријатељске војске зависиле, што е офензива, коју е главна војска 5. и 14. Марта са успехомъ започела, и нѣга охрабрила. те е и онъ могао чаркати. Онъ е себи скупио неко-

лико батальона доброволяца. Са овимъ добровољцима и съ полкомъ, што е био у Сегедину, гледао е онъ да отера аустриско-србскій полкъ съ Мориша.

У Сиригу управляше нашимъ еднимъ оделѣнѣмъ капетенъ Милекићъ, у Зомбору на Моришу, капетанъ Вића Атанацковићъ.

10. Марта чусмо яку пуцњаву изъ топова одъ Макова и Зомбора, а немогасмо нигде битке да видимо. Я пођемъ одмахъ са еднимъ баталономъ Варадинаца, што е као резерва био, путъ Зомбора у помоћъ, па онда похитамъ испредъ батальона и кадъ до места дођохъ, видехъ, да е у непријатељскимъ рукама, а наша војска да се разбегла. Кола са цебаномъ отишла су у Бебу. Поедина оделѣња повукла су се у Сен-Миклушъ натрагъ. Непријатељ беше изъ ненада ударио. Онъ е прешао преко горнѣгъ Мориша, да га наше преднѣ страже нису могле спазити, и приближио се, идући крозъ шуму дужъ леве обале, нашемъ десномъ крилу. Истомъ онда почео е онъ изъ Макова ударати (а тимъ е и пажню наше војске на себе привукао) кадъ е Атанацковићъ приметио, да е съ леђа обколѣнъ. Непријатељ ние истина имао више одъ по батальона, алъ и то е довольно, кадъ е едной дивизији за леђи. Битка е была врло жестока. Само е малимъ четама пошло за рукомъ, да се крозъ непријатеља пробию. Найхрабрија чета беше она, којомъ управляше Паво Путникъ. Као кодъ Ярковца, тако нехтеде ни сада овај младый ратникъ ништа о предаи да чуе, већъ крчише мачемъ себи путъ крозъ непријатеља. Многи су одъ насъ погинули; неки су опетъ допали

робства. Међу овимъ последнима беше и поручикъ За-
вишићъ. Овде не беше за мене више никакви посла.
Батальонъ Варадинаца, што самъ га я собомъ повео,
беше јоштъ врло далеко. Я се вратимъ натрагъ къ
нѣму, а у то се зачу и пуцњава кодъ Сирига. Я по-
ђемъ одмахъ са своимъ батальономъ къ Сиригу. Кадъ
дођохъ на висину у Дески, видимъ како се наша вой-
ска, што е у Сиригу была, къ Дески повлачи. Две ди-
визие хусара са по батерије обколише левый бокъ, те
гонише тако войску съ бока и съ леђа на Моришъ.
У то дође и подполковникъ Оцверекъ на боиште и
стане самъ управљати. Два сата држала се наша вой-
ска у Сиригу. Повлачући се крозъ Деску, покуша Оц-
верекъ опетъ да стане. Неприятель е пакъ нашу вой-
ску тако обколио, да е већ и излазакъ изъ Деске, кои
е на истойной страни быо, затворио. Само јоштъ ба-
ионетомъ могао е Оцверекъ себи путъ да прокрчи. У
той забуни наместимъ я свой батальонъ на по сата
јужно одъ Деске, дакле за леђи оной неприятельской
колони. Срећомъ наиђемъ овде на наша 4 топа одъ
6 фунтій, кои су јоштъ за времена избегли, и у Бебу
се вратили. Пошто избацихъ неколико топова, разбеже
се неприятельска кавалѣрия. Оцверекъ буде ослобођенъ.
За тимъ се повуче онъ къ југу, а ми одемо у Бебу.

14. Марта добиѣмъ я налогъ, да идемъ са едномъ
дивизиомъ пешака, еднимъ криломъ улана и два топа
у Зомборъ, да пребацимъ посаду преко Мориша и да
казнимъ становнике збогъ плячканя. На путу чуѣмъ пуц-
њаву иза моихъ леђи кодъ Ђале. Я продужимъ свой
путъ, разтерамъ едну чету коняника и запалимъ не-

колико кућа на крају вароши, које су и онако већ давно напуштене биле. Ђала је горела у пламену за моимъ леђима, а топови су ђутали. Може бити да је непријатељу битка кодъ Макова изъ ненада дошла, еръ место да је напредъ ишао, вратио се онъ натрагъ у Сегединъ. Непријатељ смераше, да данасъ са више страна на насъ удари; еръ на десной обали Тисе ударила је една јака колона на Кањижу. Наша посада буде узбиена, а село стаде на савъ махъ горети. И мостъ одъ сплахова буде покваренъ.

15. Марта концентрова се коръ подъ управомъ ђенерала Тодоровића кодъ Бебе. Полковникъ Херди требао је да доведе шайкашке батальоне онимъ путемъ, што води изъ Керестура амо. Нашъ полкъ повуче се напредъ до Сирига и насипа, који је међу Сиригомъ и Новимъ Сегединомъ. Непријатељ, или болъ да рекнемъ, слаба посада остане у Сегедину. За то време иђаше Перцелъ на савъ махъ крозъ Бачку, да дође у саюзъ са Варадиномъ. Идући у Оросламошъ опазимъ една кола са две особе, где иду изъ Бебе путъ Сегедина. Ја пошлѣмъ одну патролу за онимъ колима, алъ она стадоше къ Сегедину бежати, чимъ патролу угледаше. После краткогъ времена опазимо мы еднога човека ономъ истомъ страномъ, који пешке одъ Сегедина къ нама трчаше. То беше кочияшъ одъ онихъ кола. Истий кочияшъ возио је едногъ Земунскогъ грађанина, по имену Анагноста, који је као куриръ одъ кнеза Виндишгреца са депешама ђенералу Тодоровићу оправлѣнъ био. Они држаху нашу патролу за непријатељску, и тако падну непријатељу у

руке. Кадъ виде Анагноста, да га е едно оделѣнѣ хусара обколило, стане се онъ са Срблянцемъ, што га е пратио, бранити. Обоица буду страховито изсечени, а Анагноста к томе іоштъ и ухваћенъ. Срблянаць се бранио до мрака. Пођу дође истый Срблянаць са силнимъ ранама у нашъ станъ и приповеди намъ, шта имъ се догодило. Неприятель е Земунца погубио.

Мы смо главный станъ у Канъижу преместили. Ту се на близу и войска улогорила.

После овы несрећны догађая напустише Срби, кои су у суседнимъ местима становали, свое куће и побегну. Кадъ годъ бы неприятель на кое место ударио, свагда бы многи становници, были они стари или млади, жертвомъ нѣговогъ беснила постали. И одъ себе се разуме, да се на тай начинъ ние ни една србска породица неприятелю на милость и немилость могла предати. Свакій е тражио заштите и спаса кодъ войске. Перцель се трудио, да изврши верно оно, што е Кошутъ рекао: „Србе треба изкоренити.“

18. Марта добиѣмъ налогъ, да идемъ у Сомборъ, где узъ грофа Нижана едно оделѣнѣ добиѣмъ. Сада се радило око тога, да мотримо на Францовъ каналъ и да Сомборъ одржимо, преко коегъ смо были намерни, да се са главнымъ войскомъ саединимо.

Мени е веома жао было, што морадохъ одъ свогъ саданѣгъ команданта отићи. Подполковникъ Оцверекъ быо е узоръ своимъ подчинѣнимъ. У битки быо е онъ вавекъ првый, а узъ то и добре волѣ. За страхъ ние онъ знао. Ванъ битке беаше онъ найлюбезни

човекъ и найнежнии отаць. У битки се необзираше онъ никадъ на свой животъ. Често бы онъ овако говорио : Мы сви принадлежимо цару и отачеству , порядку и закону, а тако исто и наше породице.

У овомъ тужиномъ времену упознамъ се на преднимъ стражама са Ђорђеѣмъ Гривичиѣемъ*), ц. к. поручикомъ кодъ Ђенералногъ штаба. Неће се безъ сумнѣ нико чудити, ако речемъ, да смо врло добри приятели постали. А заръ и може за насъ войнике, кои се и онако са толикимъ неволяма боримо, веће какве насладе быти одъ увереня, да смо свою дужность испунили, и да имамо каквогъ верногъ приятеля.

18. у вече одемъ у главный станъ и приявимъ се командиру. Добивши одъ нѣга нуждне налоге, кременъ се сутра данъ на путь и приспемъ, прешавши Падей и Беодру, у вече у Бечей. Овде паѣемъ капетана Бугарскогъ изъ панчевачке регименте, са едномъ дивизиомъ граничара, кои су косама и копльима оружани были.

20. приспемъ преко Србскогъ Бечей, око коегъ се почеше редути копати, Фелдварца и Турие у Сентомашъ. Овде изгледаше веома пусто. Тогъ истога дана дође намъ вестъ, да в Перцелъ са еднимъ военимъ коромъ у Кули, Кишкеру и Деспот-Сентивану. Мы смо пакъ имали само одну дивизию Варадинаца, којомъ в управляо капетанъ Тодоръ Босниѣъ. Чимъ

*) 1859. године допао в онъ кодъ Солферино, юришеѣи на Медолу, тешко ранѣнъ робетва; сада управля региментомъ Царевича Рудолфа.

разабра Боснићъ за неприятеля похита одмахъ у Сентомашъ и заузме га. Поведина маня оделѣня Србиаца подъ булюкбашама буду одъ неприятеля кое куда раштркана. Ёдно оделѣнѣ оде Боснићу у помоћъ, а друго у Сомборъ.

14. Марта оставио є Перцелъ Банатъ и пошао журно у Варадинъ. Ту се саєдини са посадомъ Варадина. Будући є Перцелъ путемъ видео, да є читава линия дужъ Францовогъ канала и у обште цело южный део Бачке безъ заштите, то предузме себи, да освои Сентомашъ, коєгъ се некада страховито бояо. Но пре него што ќе нанъ ударити позове Сентомашане, кои се ништа бояли нису, да се предаду. Валяни Сентомашани, кои су Србима храброшћу својомъ толико пута образъ осветлали, нехтедоше о предаи ни да чую. По нашимъ средствама за обрану нисмо се истина морали предати, алъ бысмо требали најдуже за 48 сата, што намъ њ є дао неприятель да се промыслимо, Сентомашъ да напустимо, и да се иза Ярка повучемо. Као што већъ горе рекохъ, почеше се и оно неколико худы шанчева заронѣвати. У насъ ние више было до єдне дивизие редовне войске са 5 трифунтовны топова. Найвећа оскудица беше у џебани. Ёдва што є дошло на свакогъ човека по 100 фишека, а толико исто на свакій топъ.

Перцелъ є пакъ имао 8 батальона пешака, 6 ескадрона хусара и 24 топа.

Кадъ видехъ, да хоће Сентомашани при своєе заключеню да остану, употребимъ сва могућа средства, како бысмо се одржали. Найстаріи будући при-

мамъ я управу. Боснићъ ми беше у овомъ послу душомъ и срцемъ на руцы. Я одмахъ пишемъ патриарху у Бечкерекъ, да ми пошлѣ 2 топа одъ дванайстъ фунти. Едногъ курира пошлѣмъ по џебану, а другогъ полковнику Мамули съ молбомъ, да ми 22. Марта, башъ кадъ ће неприятель на насъ ударити, едно одѣлѣ коняника изъ Каменице пошлѣ, кое ће неприятелю за леђи демонстровати. Управу военогъ кора известимъ о догађаима и о припремама, коима хоћу неприятеля да дочекамъ. Я мышляхъ, ако и недођу топови и џебана на време, да ће и доцниѣ добро намъ доћи, еръ се надахъ, да ћу првый нападай неприятелѣвъ одбити. 21. Мартъ протекао є у приравляню. 22. Марта у 6 сатій у ютру обиђемъ шанчеве са Врбаске стране. Боснићъ заузме са едномъ компаньомъ Варадинаца, са 3 топа и становницама изъ Сентомаша ову страну, а я са другомъ компаньомъ граничара, 2 топа, 100 Србиянаца, са Сентомашавима и са неколициномъ гардаша изъ Кишкера мостобранъ са Варадинске стране.

ПАДЪ СЕНТОМАША.

Неприятель се већ кренуо. Една половина нѣговогъ кора иђаше на мостобранъ, а друга одъ Врбаса на западну страну. Оно мало џебане, што смо имали, беше у магацинима, кои су у шанчеви были.

Я чекахъ неприятеля на мостобрану. Нѣгови топови беху на три точке и сачинявали су полукругъ; на свакой точки была су по 4 топа. Три батальона стаяху међу батерияма, а четвртый остао е као резерва. Међу неприятельскимъ деснимъ криломъ и каналомъ, а то е на путу, што води у Турию, были су коняници, кои су часъ тамо часъ амо ишли. Тимъ своимъ кретанѣмъ дизали су они силанъ прахъ, когъ е ветаръ на наше шанчеве натеривао. У 7 сатѣ у ютру започео се бой. Наша танадъ нису ни допирала до неприятельски батерия. Мостобранъ буде обасутъ куршумима. Еданъ неприятельскій батальонъ стане се са еднимъ оделѣнѣмъ за чаркапъ одъ Турие шанцу приближавати. Наше едно оделѣнѣ, које е на той страни было, узбие неприятеля. Топъ одъ три фунте, кои е на фронту стаяо, буде намъ демонтиранъ, а еданъ магазинъ са барутомъ запалѣнъ. Битка е одъ прилике већъ три сата траяла, кадъ се тай магазинъ запалио. Неприятель дође са своимъ батерияма напредъ, а картачи стану као киша на насъ падати.

Кадъ се барутъ запалио, запалио се и еданъ топѣция, кои е съ тога одмахъ у каналъ скочио. Они, што су већъ были духомъ клопули, држаху, да е топѣция побегао, па стану и они бежати. Неприятель дође юришомъ до шанца, а они, кои су улазакъ у шанацъ бранили, напусте прсобранъ, и стану къ насипу бежати. Я пођемъ журно за њима и заповедимъ имъ, да оду одмахъ на свое старо место. На еданъ махъ нагрне читава страна натрагъ, свали мене, па одма пође преко мене к мосту. Докъ се я тешкомъ мукомъ подигохъ,

беху већъ 5—6 непријатеља у шанцу, а многи опетъ на прсобрану. Мостобранъ бы цео мртвима покривенъ. Еданъ се буљукбаша самъ убио, еръ нехтеде, да допадне робства. Наша војска бежаше преко моста, кои е водио преко канала. Я се дигнемъ и покушамъ, да скупимъ неколико четица кодъ моста и кодъ оны кућа, што су кодъ насипа были, па да бранимо прелазакъ. То мы не пође за рукомъ, еръ сви беху заплашени. Неколико офицера было е овде, алъ непријатељ иђаше већъ юришомъ на насипъ. Я одемъ у свой станъ где пађемъ спремна кола, алъ ни едногъ слуге. Чувши, да се непријатељ већъ приближувъ, полетимъ и я изъ куће и кадъ видехъ непријатеља на десной страни станемъ на леву страну бежати. Дрва, коима су улице засађене были, закланяле су ме одъ непријатељски куршума. Я савиемъ за ћошакъ, па пођемъ къ мосту, што води преко канала путъ Бечея. Само тимъ еднимъ путемъ могли смо и бежати. Цела поляна бы покривена колима, децомъ и. т. д.

Сви су морали крозь кривудаюћи се србианскій шанецъ проћи. Силанъ народъ закрчио е путове тако, да е свакій ствари, што е собомъ понео, морао оставити, и гледати, да себе и свою породицу спасе. Я скочимъ на прсобранъ, да онима, што су већъ изнемогли, у помоћ притечемъ. Мои яхаћи коньи беху на другой страни. Непријатељ се све више приближаваше и пуцаше на оне, што су на прсобрану были. Кадъ непријатељ већъ близу насъ дође, станемъ и я бежати на грдној поляни врвише бегунцы. Оно чега смо се бояли, ни е насъ ни мимошло. Сентомашъ, овај узоръ

србскогъ юнаштва, беаше у пламену. Еданъ старый свештеникъ иђаше пуњъ достојанства, бацаюћи кадъ и кадъ тужанъ погледъ на гореће место. И ако га е туга обхрвала, опетъ си му могао на челу читати, како се са достојанствомъ судбини предао.

Одъ Сентомаша до Бечей има 5 сати хода. Путь е раванъ и отворенъ. У вече приспемъ у Бечей, где нађемъ капетана Тодора Боснића. Дваредъ е онъ непријатељвъ нападай узбио, алъ кадъ е опазио за леђи едно непријатељско оделѣнѣ, онда се нашой несрећи досети. Онъ се мораде са своимъ момцима Кривае на трагъ повући. Неки пређу срећно преко воде, алъ више одъ половине нђгове варадинске компание и 200 сентомашки добровољца обколи непријатељ. Бесный непријатељ погуби Сентомашане поединце, а Варадинце у гомили.

У самоме месту изгинуше или погореше болници, деца, жене и старци. Обхрванъ душевнимъ ранама данашнѣгъ дана, пођемъ незнаюћи ни самъ куда, опетъ къ Сентомашу. Већъ се и сутонъ хватати поче. Горећи Сентомашъ беше многима одъ своихъ становника путовође у мраку, а многима опетъ беше онъ у место свеће, што се самртнику при издисаню ужеже. Идући тако, виђао самъ кадъ и кадъ, где по кои сенъ мимо мене прође. Еданъ, коє се пред-а-многъ чуло, показиваше ми путь у Сентомашъ. То беше еданъ деце, што иј е рука безбожника сирочади направила. Та се деца беху придружила своимъ срећнимъ друговима, алъ иј ныхове матере, коє су са велике бриге, како ће свою децу да спасу, до очаяня дошле, оставише

онако уморну на путу. Ђдно одъ ове деце — то беше девојчица одъ 2 — 3 године — узмемъ къ себи на коня, а оно, што е међу њима најоскудније било, подигне своје ручице, па ме стане овако молити*) „Немой ми майку убити, немой!“

Ко е после 4 месеца овимъ путемъ ишао, могао е на многимъ местима наћи расуте кости одъ нејке дечице. Заиста су то биле најневинне жртве, што иј е народъ србскій на олтаръ отаџства принео.

23. Марта оставимъ србскій Бечей и одемъ са своимъ слугомъ преко Кумана и Тараша на жабальску скелу. Овде нађемъ капетана Милекића, кои мотрише са еднимъ оделѣњемъ на Тису. У вече приспемъ у Ковиль. Шайкаши, којма е готово половина Србијанаца прибегла, беху као громомъ поражени. Као да су слутили, шта ће будућност донети.

Са варадински бедема јављаше топови, да е Сентомашъ пао. Да е Сентомашъ 1848. пао, а особито онда, кадъ е Банъ кодъ Столног Београда или кодъ Беча био, небы могао нико последице напредъ прохесапити. Сада е пакъ био Осекъ у царскимъ рукама, а десна обала Дунава одавде па до Пеште одъ непријатеља слободна. При свемъ томъ опетъ е падъ Сентомаша Србима тешке ране задао. Најкраснија места у Бачкой и шайкашкомъ батальону — само у овомъ последњемъ било иј е на 10 — постадоше гориштемъ.

*) Ово самъ дете предао едной Мађарици, кој е у Србскомъ Бечею заостала, молећи е, да ово сироче у заштиту узме, што е она и учинила; ер су га њгови родители 1852. кодъ исте жене нашли и собомъ у Сентомашъ однели.

Опустошенъ найбогатѣегъ предела и губитакъ 30.000 люди, које или мачъ непријатеља сустигао, или кои су при бежаню одъ нужде и болести поумирали, беху жалостне последице 22. Марта.

24. дођемъ у Карловце. Капетанъ Стеинъ, који е истогъ дана дошао изъ Сомбора, пређе преко Дунава и заузме Яракъ, који е онда у опасности био. На ту вестъ оде и Давидовацъ, по налогу ђенерала Тодоровића, своме завичаю у помоћ. 25. дођемъ у Каменицу, съ томъ намеромъ да идемъ у Сомборъ. Полковникъ Мамула каза ми пакъ, да е грофъ Нижанъ 19. Марта Сомборъ напустио, и да се са мајоромъ Драгићемъ у Батину повукао. Пошто ми та часть у део паде, да познамъ лично полковника Мамулу, и пошто самъ шанчеве прегледао, вратимъ се у Карловце съ намеромъ, да опетъ одемъ ђенералу Тодоровићу.

26. Марта дошао е опетъ Книћанинъ на боиште; еръ немогаше више мирно гледати пропастъ Србаля. Онъ дође заедно са храбримъ Миливоемъ, алъ уместо нѣговихъ 10.000 момака беху само неколико стотина на путу.

ПАДЪ ЯРКА.

Истогъ дана видесмо, како почеше Госпођинцы — село одмахъ иза Ярка — горети. Перцелъ е са савинѣнимъ силама на средину шанчева ударио. Наша резерва није могла одмахъ у помоћ доћи, чимъ е не-

приятель ударио. Падомъ Ярка изгубише Срби и последнѣ свое закрилѣ. У Шайкашкомъ батальону, кои є и самъ неприятель „царскимъ вртомъ“ називао, владаше найвеће очаянѣ. Овай цео предео немогаше се више избавити. Книћанинѣ пошлѣ мене у Тителѣ са налогомъ, да запалимъ место, где се бродови граде и депо, а шайке коихъ є доста было, да пустимъ низъ воду, да небы само неприятелю у руке пале 27. до-
 ђемъ са 150 Србиянаца на пароброду у Тителѣ. Становници прелажаху гомилама преко Тисе и Дунава. Овомъ приликомъ неможе ми се на ино, а да неспоменемъ неуморногъ и племенитогъ капетана Сафрона, кои се даню и ноћу око тога трудише, да на своимъ паробродима войску и силне породице превезе и спасе. Онъ беше са своимъ бродовима живый мостъ преко млогій река за аустриско-србску войску, за Книћанинове люде, кадъ се дома враћаху, за тисуће бегунара и доцниє за южну войску бана Ђлачића.

Будући самъ ноћу у Тителѣ приспео преноћимъ на лађи. Сутра данъ дође јоштъ зоромъ Ђорђе Стратимировићъ, коегъ є Патриархъ као ванредногъ комесара послао, да сва могућа средства употреби, само да се неприятелю odporъ даде. Стратимировићъ ми саобшти свою идею, како бы се сада, будући є вода велика, а ради нѣ и бара, коя се западно око тителскогъ платова кривуда, Мошоринѣ и Вилово могли бранити. Зато ће добро бити, каза ми онъ, да се мы око та два места скупимо, и та два дефилеа бранимо. Я дођохъ, кадъ ми онъ то саобшти, у усхићенѣ.

Мы пођемо путъ Вилова узимаюћи све оружане

собомъ, што смо ий путемъ наилазили. У Вилову на-
ђемо капетана Костића и топџискогъ офицера Фили-
па Маринковића са топовима, кои су готово безъ
икакве заштите были. Са највећомъ радошћу при-
друже се нама сви становници.

Стратимировићъ заузме Мошоринъ, а ја Вилово.
Свакогъ сата множише се наша војска. Јоштъ истогъ
дана у вече ниси могао нигде човека видети, ванъ кодъ
Мошорина и Вилова. Мы пробисмо насипе, еръ е вода
долазила на северу изъ Тисе, а на југу изъ Дунава
у широку бару. Пошто пробисмо насипе, стане вода
куляти у катао, кои е између оба насипа. У 10 са-
тій у јутру ние се могло више преко बारे прећи.
Мы се трудимо даню и поћу, да утврдимо ове две
точке. Међу ове две точке намести се Миливой са
два повећа топа, да ономе, кои буде у већој опасно-
сти, у помоћ притече. Она два топа одъ 12 фунти,
што самъ молио, да ми се у Сентомашъ пошлю, дођу
сада у Мошоринъ. Кадъ угледаше Србијанцы та два
топа, они полете певајући къ њима. Срце намъ пли-
ваше у радости, видећи животъ и веселъ нашихъ
војника.

Ја пошлѣмъ едногъ младогъ, аљ при томъ врло
енергичногъ и храброгъ народногъ офицера, по имену
Силановића, са две компаније и два трифунтовна то-
па у шуму, која е предъ нашимъ дефилеомъ была, да
небысмо при копаню шанчева узнемирени были. У
Каћу, где ние было више становника, беаше у цркви
много џебане. Тоша Атанацковићъ, шайкашкій капларъ,
остао е овде са неколико момака и два фунташка

топа, да чува џебану, докъ се у Вилово препенесе. Овде су была два чамца, да у случаю нужде препенесу капларовъ главный станъ и топове. Неколико пута послао самъ и я овомъ каплару џебане за нѣгове фунташе.

30. Марта дође намъ една дивизия Сомборски доброволяца и 150 Србианаца у помоћь.

Истога дана чуемо мы пуцняву кодъ Каћа, — досада е было неприятель кодъ Госпођинаца — коя е мало траяла. Мы се чудисмо овой битки, а јоштъ више се чудисмо томе, што Перцель није већ одавно на насъ ударио, него намъ даде времена, да направимо шанчеве. Као што е већ речено, нѣговъ е логоръ было кодъ Госпођинаца. Патрола една однела е Перцелу ту вестъ, да е еданъ србскій станъ у Каћу, а другій кодъ Каћа. Текъ онда, кадъ су наши своя два топа неколико пута на исту патролу избадили, виде ова, да у нѣи има и топова. Главный станъ каплара Атанацкова беше у великой крчми, а предъ крчмомъ беше еданъ топъ. Овай бы топъ свагда явно свету, кадъ годъ бы се у крчми каква здравица назравила, а онай другій, што е на краю села было, свагда бы му се верно одазвао.

Перцель мышляше, да неможе никако овакій „логоръ“ оставити съ бока и за леђи, ако хоће на Вилово да иде. Онъ позове дакле свечано нашегъ каплара, да му се преда. Нашъ новый Леонида одговори са найвећомъ смелошћу да неће. Садъ пође Перцель у военомъ реду на Каћь. Отуда беше дакле она пуцнява, што смо е 30. чули.

И управитель нашегъ „логора,“ капларъ Атанацковъ, развие сву свою силу, избацы неколико пута своя два топа, па се онда неустрашимо повуче къ чамцима, (топове су однели момцы на леђи) где ние за нѣга више опасности было.

При овой веселой озбиљности изгубио е Перцелъ два дана, а зато смо се време мы довольно приправили.

29. позове Перцелъ све Шайкаше, да се предаду. 31. у вече улогори се непријатељ кодъ Сент-Ивана, башъ кодъ баре. Мы смо могли са платова све люде, што су у непријатеља были, преброити. Милivoй избацы неколико топова. Танадъ су башъ у средъ логора пала, алъ безъ икаквихъ последица.

Непријатељ е имао одъ прилике толико исто войске, као и кодъ Сентомаша: 8 батальона пешака, 8 ескадрона хусара и 24 топа.

Подъ мојомъ управомъ кодъ Вилова было е ово-лико войске: Еданъ батальонъ Шайкаша подъ управомъ капетана Костића, две компаније Сомборскій добровољаца, 600 Србиянаца подъ управомъ Дринчића, 80 Сентомашкій добровољаца на коньма, 13 топова подъ управомъ подпоручика Филипа Маринковића. Међу овимъ топовима быо е еданъ топъ одъ 18 фунтій, една хаубица одъ 10, 5 топова одъ 3 и 6 одъ едне фунте.

Одъ прилике толико исто войске могло е и у Стратимировића кодъ Мошорина быти.

Пре но што продужимъ приповедати догађав, нека ми се допусти, да опишемъ потанѣ наше положае, кои су одъ велике важности.

ТИТЕЛСКІЙ ПЛАТО.

Мало ниже одъ жабальске скеле повлачи се одъ Тисе блатава низа, која е одъ прилике 800 корака широка, управо къ югу, па се онда на едно 7000 корака југо-источно савија, те иде са више кракова у Дунавъ или у ритъ, кои е одма испредъ Дунава. Починиоћа одъ Тисе па донде, где се савија, позната е ова бара подъ именовъ „Дрварица.“ Овде е и насипъ, кои води у Жабаль и у Ђурђево. Јужно одъ насипа има више равны острова, подъ именовъ „Сигетъ,“ одъ коихъ су она острова, што су на пупчастомъ углу, међу Сент-Иваномъ и Виловомъ, великимъ дрвима покривена. Одъ Вилова води еданъ насипъ путъ Ковиля и Карловаца. У триуголнику, кои сачинява бара, Тиса и Дунавъ, лежи 14 хвати високій тителскій плато, као да га е човечия рука саградила. На источној страни више Титела, дужъ Тисе па до Камена, а то е одъ прилике дужина одъ 7000 корака, спушта се плато стрмо и перпендикуларно къ Тиси. Одъ Камена идући къ западу до Мошорина износи

стрмень 35—40 степена; одавде пакъ, правећи готово редованъ полукругъ, до Вилова (6000 корака) 30—35 степена; одъ Вилова къ истоку, идући поредъ Лока до средине пута међу Виловомъ и Тителомъ (5000 корака), нестает по мало стрмени, тако да су гдекоя места за све три феле оружја приступачна. Починюћи одъ Лока, где се дели нагибъ, до Титела, нестает стрмени, тако до готово никаквы сметля нема.

Плато е сасвимъ раванъ и го, изузимаюћи онај доста редкимъ дрвима засађени путъ, што води изъ Титела до Мошорина, а одавде у Вилово. Савъ е тај просторъ ораћа земля. Поједини ногоступи и повећи кланцы воде са висипе платова у низу, као што су три кланца кодъ Титела, Камена, Мошорина, Вилова и Лока. Кадъ човекъ погледа плато и ону мало пре поменутому бару, онда и пехотице мора помислити, да е и бара некада правый кракъ Тисе морала бити, а плато острово, као што е то и данасъ свакогъ пролећа. У повестници источно-римскогъ царства познатъ е овај угао између Тисе и Дунава подъ именовъ „Острово.“ Овај плато сачињавао бы са Перлезомъ — т. е. кадъ бы се Перлезъ яко утврдио — двогуби мостобранъ и быо бы сходанъ за највеће операцие у Бачкой и Банату. *) Плато стои са Яркомъ у страте-

*) Кадъ бы се узъ то и трећий мостобранъ кодъ Славкамена начинио да може войска и у Сремъ, онда бы овај просторъ кодъ другий околности, што љу иј мало ниже навести, јоштъ много већу стратегичну важность добыо. Ево какове су то околности. Широки ритови са едне и друге стране Тисе, преко конхъ се за време

гичномъ отношаю. Онде бы могла резерва стаати, а овде прва линия за обрану. Ко овај плато добро промотри, мораће заиста видети, да су га јоштъ Римляни на те цели употребљавали, и да е башъ на нѣму, кадъ годъ е суво време было, и боиште бывало. Заиста бы занимљиво было за хисторика описати догађае, кои су се збыли на овомъ простору. Овде ћу само нешто да наведемъ изъ Гибонове хисторие источно-римскога царства.

„Траянъ победи г. 100. п. X. Даке, кои су у данашнѣмъ Банату обитавали. На западу была е Тиса граница одъ стране Гота. Може быти, да е Траянъ овај угао, што е међу Тисомъ и Дунавомъ, противъ овихъ ратоборнихъ суседа утврдио, еръ мы читамо, „да е г. 297. царъ Диоклецианъ ова утврђења поновио“ (а не текъ начинио.)

Када оно г. 270. Аурелиянъ принуђенъ беше, да повуче легие изъ Дакие, ударише Готи и Сармати на Дакию. За времена Проба беху Готи савезници Римляна. Константинъ пређе г. 322. преко траянова моста и покори на ново Дакию.

Найратоборниѣ племе онихъ „Лимиганта,“ кои су ово име ради побуна противъ Сармата, што су надъ њима владали, добыли, заузели су были г. 357. кадъ ѿ е Константинъ опетъ Сарматима покорити хтео, „острово

велике воде неможе прећи; лакоћа, којомъ се неприятелю и кадъ е суво време, на путъ стати може, да се обалама Тисе приближи, угодна комуникация међу ове три точке помоћу мостова, или као 1849. помоћу пароброда и едне флотиле; најпосле и просторъ за войску одъ 200.000 люди.

на утоку Тисе у Дунавъ,“ а то е данашњи тителскій плато, а одавде пређу Лимиганти преко Дунава, да изъ ненада ударе на главну варошь у Срему (Митровицу). Константинови ковяници изсекоше иъ башъ на ономъ истомъ месту, на комъ е Лудвикъ Баденскій 1691. онако славно Турке победио.

Када оно позниѣ, при почетку пада источно-римскогъ царства, Готи и Хуни на наше пределе навалише, скупляху се они обично на тителскомъ платову. И садъ се іоштъ, са врло малимъ изузећемъ, види Яракъ у пређашњој својој величини.

1697. г. беше войска Мустафе II. одъ 17. — 26. Августа на тителскомъ платову улогорена, (и данасъ се іоштъ виде остатцы мостобрана предъ Виловомъ насипъ кодъ Мошорина начинѣнъ е у новие време); а принцъ Евђение стаяше онда са својомъ войскомъ кодъ Варадина. Съ тога што е Мустафа оклевао и свой планъ променуо, отишавши Тисомъ горе, да по савету Текелиномъ опетъ подигне народъ у Ерделю, кои се истомъ утишао беше, буде онъ 30. Августа одъ Евђения онако славно побеђенъ.

Толико о јужно-источномъ краю у Бачкој. 31. Марта скуписмо се у вече кодъ Миливоя и договорисмо се да іоштъ ноћу ударимо на непријатеља, како бысмо га ослабили, а тимъ му и на путъ стали, да неможе по својој намери онъ на насъ ударити. Око поноћи послѣмъ я одну компанью Шайкаша и 100 Србиянаца, кои ће зајединички са Силановићемъ на непријатеља ударити. У то исто време оде и едно яче оделѣнѣ изъ мошоринскогъ дефилеа. Колона, којомъ е

Силановићъ управляо, поплаши непријетельске предѣ страже, које безбрижно предѣ Сентиваномъ на слама-рама лежаху, веселећи се покрај вина са цурама, тако да су све напустиле и у Сент-Иванъ побегле. Будући смо мы у исто време на непријетельско лево крило ударили, то е забуна јоштѣ већа постала, и Перцелъ се мораде патрагъ повући. Истомъ кадѣ е свануло, виде Перцелъ, да га е шака люди гонила. Онъ развио за тимъ читаву своју силу, па пође на Мошоринъ, да освети нанесену му лягу.

ПРВА БИТКА КОДЪ МОШОРИНА И ВИЛОВА.

Я самъ међутимъ редуте довршио и са сеоске стражаре, која е на крају мога положая была, кровъ скинуо. 1. Априла зоромъ (башѣ на великій петакъ православне цркве) наредимъ, да деца и жене са покућанствомъ, што бы изгорети могло, на плато вањ пушкмета оду, да небы иначе войску плачемъ своимъ узнемиравали. Кадѣ све то наређено бы, зачу се и пуцњава. Моје три компаније стаяле су кодѣ Сент-Ивана. Я се решимъ, да на непријетеля съ бока и съ леђа ударимъ. Тимъ хтедохъ посади мошоринской посредно у помоћ да притечемъ. Я пођемъ самъ јоштѣ са две компаније Шайкаша, неколико Србиянаца и 3

топа изъ дефилеа, оставивши местну команду капетану Костићу. Текъ што самъ се на 1000 корака са ове стране Мошорина наместио, почеше се млоге јаке непријатељске колоне изъ села крећати. Бой ућута кодъ Мошорина, а непријатељ пође са целомъ силомъ својомъ на мене къ Вилову. Една дивизия хусара трчаше у касу са половиномъ каняничке батерије дужъ бере, да мой десный бокъ обколи, и да ми тако повратакъ къ дефилеу пресече. Я се нехтедохъ тући, већъ пођемъ брзо са својимъ топовима къ нашемъ положаю кодъ Вилова. Непријатељ ме пратише умеренимъ ко-ракомъ. При краю дефилеа измешаше се чаркаши изъ наше ариер-гарде. Я жртвуемъ ову последню компа-нью, и дадемъ знакъ, да се покваре мостови, што су на прокопима насипа были. Садъ се започе битка изъ топова. Непријатељ се намести око края дефилеа у по-лукругу. Пуцњава нехтеде престати. После два сата ударе два батальона едно за другимъ и дођу већъ до првогъ прокопа, алъ се опетъ морадоше натрагъ по-вратити.

После 3 сата прекине непријатељ бой, и стане се Сентивану повлачити. Она моя компанија, што самъ е быо жртоввао, нашла е за то време, истина до прсию по води газећи, у трски и рогозу заклона, па изађе сада, кадъ виде, да се непријатељ натрагъ повлачи, наполъ, и стане противъ нѣга чаркати.

Кодъ Вилова пало е 4 човека, а 6 буду само ранѣни. После толикой незгода, дође данъ победе. Ра-дость Шайкаша и млогій оны породнца, што су на плато избегле. неможе се описати.

2. Априла оде неприятель у свой станъ кодъ Каѣа. Подполковникъ Пуферъ, командантъ варадинске регименте, прими истогъ дана управу надъ шайкашкимъ батальономъ и позициомъ кодъ Вилова. 3. Априла оде мѣ я у Бечкерекъ, где е было главный станъ ѣенерала Тодоровиѣа.

Несреѣни удеси кодъ велике царске войске — она е дошла 2. Априла на десну дунавску обалу — имали су врло великѣй упливъ и на слабѣй коръ ѣенерала Тодоровиѣа. Едно место за другимъ мораве се напуштати. Жалостне вести долазише непрестано у главный станъ. И Ердель беше веѣъ у неприятельскимъ рукама. Бемъ поѣе веѣъ на Банатъ!

Као што е при другимъ веѣимъ операцияма, тако се мораве и сада при повлаченю кора одъ правы стратегичны начела одступити. По овимъ начелима требао е коръ къ Темишвару да иде, а узме ли се опетъ постанакъ аустриско-србскогъ кора у обзиръ, онда бы опетъ валяло сву силу употребити, да се србске породице, што ѣй е маѣарско министарство за бунтовнике прогласило и гледало, да потамани, у заштиту узети, а съ друге стране оне становнике, кои су, и сами у рату учествуѣуѣи, бежали, постепено бранити и закланяти. ѣенералъ Тодоровиѣъ држао се тврдо на Тиси. Свакѣй, кои е видео, како ѣенералъ свуда за войску згодна места тражи, како поедине позиции, као на прилику кодъ Канѣиже и великогъ Бечкерекѣа, утврѣуе, свакѣй се надеждомъ питаше, да онъ победу главне наше войске кодъ Пеште очекуе, а тимъ и то, да ѣе се неприятель повуѣи.

У оно време, кадъ се банъ Ђлачићъ са јужномъ войскомъ Дунавомъ къ Осеку кренуо, стаяла Тодоровићева войска овако :

Капетанъ Лазићъ съ еднимъ батальономъ добровољаца и еднимъ криломъ народны улана у Башанду ; подполковникъ Оцверекъ са еднимъ батальономъ изъ панчевачке регименте и 4 топа у Бечею. У Бечкереку было е главный станъ ; ту су были граничари изъ белоцркванске регименте и еданъ батальонъ добровољаца подъ управомъ поручика Виће Бесарабића. У Ечки было е еданъ батальонъ изъ панчевачке регименте и една дивизия шварценберговы улана. Мајоръ Павелићъ стаяо е съ едномъ колономъ према Падею. Као прва линия према Сегедину стаяо е предъ Мокриномъ и Кикиндомъ „ландштурмъ,“ подъ управомъ Лазе Зубана, неимаюћи ни топова, ни цебане, нити пакъ едного редовногъ оделѣня. Тай „ландштурмъ“ беше само зато, да упропасти оне сръбске породице, што су кодъ куће заостале, предавши се неприятелю на милость и немилость. Овай народъ ни е никако было у станю, да даде odporъ првомъ нападаню неприятеля, кои пуць огорченя страховито таманише све, што му е шака пало. Таке е худе среће было „ландштурмъ,“ што га е Зубанъ предводио. У највећемъ очаяню бежале су сръбске породице у главный станъ, кои е у Бечкереку было. Ова варошь беше већъ препуна народа. Равница, што се къ Осеку пружа, беше покривена колима, людма, живиномъ и разнымъ покућанствомъ. Сви ови бегунари беху верни царски поданицы. Они су дали два валяна батальона добровољаца, а то е цветъ нѣ-

ове омладине было, и заиста бы јоштъ и више дали, само да е у њи више оружја и официра было. А где бы иначе и могли они наћи заклона одъ тако варварскогъ непријатеља, ванъ подъ крилима царскогъ орла и подъ штитомъ царскогъ ђенерала? Алъ при свемъ томъ опетъ се ние ова сеоба народа онако, као што бы ваљало, узела у обзиръ. Осимъ оногъ налога, да Зубанъ побуни народъ, ние ни една речъ овимъ несрећнимъ людма речена, да ће иј ко бранити, илъ ако е то немогуће, да се кући врате и непријателю на милость и немилость предаду. Да е то было, могла бы се и войска слободниѣ кретати, еръ іој небы оне силне породице на путу стаяле. Безъ икаквогъ савета будући, следовали су они своме нагону. Таку племениту дужность извршише они 800 Руса према становницыма Сибиња, кои су нама привржени были, кадъ се, само да спасу варошь, са много ячимъ неприятельмъ у бой упустише. Кадъ се оно 17. Януара 1849. мађарскій вођа Дамјанићъ изъ Вршца кренуо беше, иђаше предъ њымъ друмомъ читавъ караванъ бегунара, што су узъ Мађаре пристаи. Онъ се ние морао упуштати у бой са Книћаниновомъ бригадомъ, коя се преко замрзнутогъ Вршачкогъ блата њму приближаваше. У њѣга е было више войске и ваљаны коняника, а у насъ никаковы. Алъ се онъ при свемъ томъ опетъ западио одъ друма намести, и борише се читава два сата, а зато време могоше се бегунари спасти.

Верни царски поданицы мораю се ради собствене користи и збогъ тога, што се те околности

опетъ повратити могу, у заштиту узети, илѣ имъ се баръ добаръ советъ дати мора.

Пошто Перцелъ одъ Мошорина и Вилова одбиенъ буде, покуша онъ, да остане неко време кодъ Каѣа, алъ кадъ га подполковникъ Пуферъ онако жестоко кодъ Ярка потуче, паѣе онъ за болѣ отиѣи у Банатъ.

Неприятельска войска, коіомъ е Хадикъ управљао, удари на наше кодъ Канѣиже. Мајоръ Павелићъ држаше се са своіомъ шакомъ люди тако ваљано, да га неприятель, у кога е 4 пута више войске, а особито коняника (у Павелића беше само едно крило Шварценберговы улана) было, ние смео преко оногъ градогъ простора гонити.

Перцелъ покуша, да преѣе на силу кодъ Бечея, алъ почемъ га е Оцверекъ одбио, преѣе онъ више горе преко Тисе, саѣдини се са Хадикомъ, па удари онда на Лазића, кои е у Башанду био, обколивши га са свию страна. Храбрый Лазићъ удари у затвореной колони баіонетима на неприятельску батерию и разтера топциѣ. Ту е онъ себи путъ прокрчио и немислеѣи на то, да баръ еданъ топъ у знакъ победы собомъ понесе, премда башъ ни неприятель небы тако лако допустио, да онъ то учини. Безъ сумнѣ е и неприятелю мило было, што ние батерию изгубио, па га зато и ние хтео далѣ гонити. Кадъ виде храбрый управитель едногъ крила народны улана (народный подпоручикъ, по имену Граулихъ, родомъ изъ Беча), да су га хусари обколили, удари съ пиштолѣмъ у руцы на нѣи, алъ га среѣа изневери, врѣ на скоро паде ранѣнъ и ванъ себе на землю. Кадъ опетъ къ себи

дође, беше већъ ноћъ наступила; недалеко одъ нѣга горела е стражарска ватра. Онъ лежаше безъ халбина, а око нѣга многи народни улани. Глава му беше пуна рана. Тешкомъ мукомъ приближи се онъ ватри и види, да су то непријатељви војници, што око ватре седе. Перцель заповеди, да се Граулихъ съ места убиє, алъ се нађе еданъ офицеръ, у когъ е племенитиє срце было. Истий офицеръ представи Перцелу, да овај, што га онъ хоће на смртъ да осуди и тако свои рана преболети неће, и замоли га, да му допусти, да га сме патрагъ одвести. Тако дође Граулихъ у Кикинду. Негованъ будући одъ оны, што су цару верни остали, дође онъ опетъ на снагу, и кадъ дође вестъ, да се едно оделѣнѣ Хайпаове войске приближує, зароби онъ ону шесторицу, што су га чували, и яви се управителю царске войске, да е онъ народанъ подпоручикъ Граулихъ, кога су већъ давно међу мртве броили. Кодъ толикіѣ незгода, што ѿ е претурио, беше онъ увекъ најболѣ волѣ. Съ тога што се мислило, да е онъ погинуо, ниє могао царскимъ офицеромъ постати, алъ се надамъ, да е нѣгова храбрость до сада већъ по заслужи награђена.

По свршетку рата измоли Граулихъ у Хайпау милость за свога негдашнѣгъ избавителя, когъ е сада военый судъ на смртъ пресудио. Граулиховъ избавитель буде безъ икакве казни одпуштень.

Падомъ Башаида мораве Оцверекъ и Бечей напустили. Ту намести сада Перцель свой главный станъ. Тодоровићъ се реши, да удари на непријателя на отвореномъ полю. Тога ради прими Книћанинъ управу

у Шайкашкомъ батальону, а подполковникъ Пуферъ оде са два батальона Варадинаца къ полку. Овай последний одржао е 10. Априла на Ярку победу, што смо е већъ споменули.

БИТКА КОДЪ МЕЛЕНАЦА.

17. Априла у подне пође военый коръ изъ Бечкерека къ Меленцыма са овимъ распоредомъ: Бригада подполковника Пуфера: 2 батальона Варадинаца, 1 батальонъ доброволяца подъ управомъ Бесарабића, едно крило Шварценберговы улана и 6 топова подъ управомъ подпоручика Гаковића.

Бригада подполковника Билека: Два белоцркванска батальона, 6 „цугова“ Шварценберговы улана и 6 топова подъ управомъ подпоручика Впоровскогъ.

Бригада подполковника Оцверека: 2 батальона изъ панчевачке регименте, еданъ ескадронъ народны улана и 6 топова подъ управомъ подпоручика Алберта Клайна.

Ова последня бригада требала е да обиђе неприятелѣвъ десный бокъ и да дође преко Елемира, алъ будући е доцканъ дошла, зато е само мало могла у бою учествовати.

У Бечкереку остаде као посада еданъ батальонъ доброволяца подъ управомъ капетана Лазића са еднимъ ескадрономъ народны улана. У насъ е было свега 7 батальона, 3 ескадрона и 18 топова одъ 6 фунти. У

неприятеля пакъ 6 батальона, 8 ескадрона и 24 топа, а међу овима 8 одъ 12 фунти.

Одъ Меленаца до Бечкерека има една миля. Путь е правъ и раванъ, а одъ прилике у средини пресеца га друмъ, што води изъ Янкаида у Елемиръ, подъ вертикалнимъ угломъ. Десно одъ овогъ разкршћа на едно 800 корака лежи еданъ маюръ, што га зову „Кишова одая.“ Кодъ овогъ маюра судари се наша коняничка патрола са едномъ дивизиомъ пешака. Ови стану бежати, кадъ насъ опазише. Мы видесмо, како савъ неприятельскій станъ на оружъ скочи. Видећи стратегичну вредность овогъ места, управи подполковникъ Пуферъ свою бригаду къ пѣму, и ту се намести. Близу маюра намести онъ у прво оделѣнѣ за бой два батальона Варадинаца, а у друго еданъ батальонъ доброволяца. Батерию намести десно одъ маюра на врло незгодномъ месту, еръ близу батериѣ беху пластови одъ сламе. Лево одъ бригаде стаяо е подполковникъ Билекъ, а нѣгови топови на левомъ крилу и међу бригадама. Една дивизия Шварценберговы улана остала е као резерва. Две дивизиѣ Варадинаца заузеле су еданъ, шанцемъ и живимъ плотомъ окруженный вртъ, а она друга оделѣня ове регименте стаяла су као што е већъ речено, у дивизионимъ масама у првомъ оделѣню за бой. Подполковникъ Оцверекъ беше текъ на висини елемирской, а неприятель управи свой главный нападай на маюръ. Две дивизиѣ хусара са 4 топа и една дивизия пешака пођу съ десне стране, да насъ обколе.

После краткогъ времена почну они пластови го-

рети, а батерия се повуче натрагъ. Садъ стане непријатељ сву ватру на вртъ просипати.

Са висине едне спазимъ я на еданъ махъ, како се наше едно оделѣнѣ, што е на левомъ крилу, натрагъ повлачи. Я одездимъ одмахъ тамо и нађемъ ту, где су куршуми као киша падали, ђенерала Тодоровића, мајора Яноша и подполковника Билека храбрећи войнике, кои су већъ духомъ клонули, да оду опетъ у прву линию, где е подпоручикъ Вноровски са особитомъ храброшћу на непријатеља ватру просипао. На скоро за тимъ видесмо, како се оба варадинска батальона, која су непријатељве јуришеће колоне изъ врта и мајора изгнале, врло брзо натрагъ повлаче. Подполковникъ Пуферъ употреби сва могућа средства, да заустави войску, и да е одржи у тактичномъ реду. У овомъ комешаю нађемъ я поручика Бесарабића на старомъ месту са добровольцыма; нѣгове батальонске колоне стаяху у тако тактичномъ реду, као да су на месту, где се вежба. Текъ што рекохъ добровольцыма, да јуришимо на мајоръ, а они са „хура“ полету нанъ. За неколико минута беше опетъ мајоръ у нашимъ рукама, а непријатељ се стане натрагъ повлачити. Я оставимъ Бесарабића, да поседне мајоръ и да га брани, а я одемъ, да явимъ, што се збыло.

И Варадинцы пођу опетъ напредъ. Садъ поче и наша колона, која е отишла, да обиђе непријатеља, на нѣговъ десный бокъ изъ топова пуцати. Непријатељ се стане са свию точкака натрагъ повлачити. Известивши о догађаима ђенерала Тодоровића, кодъ кобгъ самъ нашао и Ђорђа Гривичића, поручика кодъ ђенерал-

ногъ штаба у Оцверекowej бригади, одемъ полковнику Хердию, кои е резервомъ управляю, и кажемъ, да пошлѣ баръ одну дивизию коняника оной неприятельской колони у потеру, што е хтела нашъ десный бокъ да обиђе.

Мы смо дакле победили. Алъ се победомъ, коя се само са пешацыма и єдномъ дивизиомъ коняника добыв. прела 8 ескадрона хусара на отвореной равници неможе користити, ерь ий човекъ несме далѣ гонити, а гоненѣмъ дође се текъ до праве користи. Тодоровићевъ коръ могао се у своие саданѣмъ станю истина одржати, алъ ние могао земльишта освоити; онъ е могао свое топове сачувати, алъ ние могао одъ неприятеля задобыти. Нѣговъ коръ репрезентовао е борбу торона противъ тркача (Läufer) и копъица. На скоро дође и ноћъ. Неприятель оде у Бечей, а мы у Бечкерекъ. Нашъ е губитакъ быо знаменитъ. Чонка, капетанъ у белоцркванской регименти, погинуо е у овой битки, а поручикъ Коста Ђурићъ быо е ранѣнъ. 18. Априла на подне донесе намъ една патрола, коя е Бегеюмъ горе отишла, вестъ, да е вданъ летећий Бемовъ коръ къ Бечкереку пошао и да е сада кодъ Клека. Крозь то се увери Тодоровићъ, да се нашъ саданѣи положай неможе одржати. Нашъ коръ пође юштъ и-стогъ вечера у Томашевацъ. Я самъ добыо налогъ, да останемъ са оба батальона доброволяца и 6 топова као арьер-гарда и да се око 10 сати крнемъ. Збогъ многій незгодны околности изгледаше „маршъ“ нашегъ кора у Томашевацъ као какво найнеуредниє бежанѣ. Моя два батальона беху већъ спремна, алъ я

несмехохъ кодъ таковы незгодны околности поћи, бо-
сћи се, да и моя млада войска, коя текъ одъ два ме-
сеца постои, у тай нередъ недође. Узъ то дође јоштъ
око 9 сати у вече воєный лекаръ Гмайнеръ и яви ми,
да е болница за ранѣнике јоштъ овде и да ние ништа
наређено, куда да се опреми. Да бы се редъ одржао,
становници примирили, а и болница у заштиту узела
заклучимъ, да се кодъ Клека улогоримъ. Болницу о-
правимъ на дереглиама у Тителъ. 19. Априла у 6
сати у јутру дадемъ налогъ, да се кренемо, и тако
дођемо, невидевши нигде непријателя, у најболѣмъ
реду и добре волѣ у Томашевацъ.

Бемъ е истина већъ было кодъ Темешвара, алъ и
царска войска, што е у Ерделю была, долазаше већъ
изъ Влашке преко Оршаве, да се съ нама саєдини.
Тако беше јоштъ надежде, да ћемо, у саюзу съ Те-
мешваромъ, моћи Банатъ одржати.

Мостъ, што е было кодъ Томашевца преко Тами-
ша саграђенъ, буде до пола покваренъ, и лева обала
заузета; мајоръ Павелићъ буде са єднимъ граничар-
скимъ батальономъ изъ панчевачке регименте и єднимъ
криломъ Шварценберговы улана у Алибунаръ посланъ,
да закланя бокъ, кои е према Вршцу было. Вршчани
измоле за команданта царскогъ капетана Ђѣту Ба-
раића. При свой храбрости немогаше Барайћъ безъ
войске и безъ топова стати непријателю на путъ, кои
се Вршцу приближаваше. Кадъ се 3 непријательска
батальона изъ Бемовогъ кора предъ Вршцемъ указа-
ше, повуче се Барайћъ у Избиште; но чувши, да е
непријатель ударио на воденицу близу Войводинаца,

где се мелело брашно за царску войску, пође онъ 22. Априла са 12 момака тамо, да га отера. Ту га срећа изневери, еръ га тапе изъ пушке башъ у трбухъ згоди, и тако издану овај врлий юнакъ сутра данъ у Избишту. Полковникъ Херди називаше Баранѣа своимъ највренимъ официромъ. Онъ е то и заиста био. Не само најхрабри, него и најплеменити беше онъ међу нама. Неимаюћи никакве страсти беше Баранѣа храбаръ, алъ и великодушанъ према приятелю и неприятелю; онъ беше такавъ, еръ немогаше другчи да буде. Сваки, кои га е познавао, морао га е и любити. Карлсдорфска обштина, где е 1848. Баранѣа командантъ био, молила е за милость, да она Баранѣа у нѣговой болести негуе. У нѣму изгубисмо верногъ и племенитогъ друга. Дичи се Избиште, што ти е та часть у део пала, да хранишъ кости врлогъ юнака Баранѣа! Слава и часть нѣговой успомени!

Генералъ Тодоровићъ мораде се башъ онда, ради изгублѣногъ здравља, са бойнога поля повући. када е царъ нѣгове заслуге наименованѣмъ за фелдмаршал-лайтнанта наградити благоизволео

Полковникъ Пуферъ прими управу кора. Полковникъ Херди мораде ради вышегъ некогъ налога отићи у Бечъ.

Пуферъ беше са своимъ главнимъ станомъ у Самошу, мајоръ Павелићъ у Алибунару; подполковникъ Билекъ са два белоцрванска и еднимъ панчевачкимъ батальономъ у Томашевцу, да брани мостъ.

БИТКА КОДЪ ТОМАШЕВЦА И УЗДИНА.

25. Априла у ютру укаже се Перцелъ са своимъ коромъ у бойномъ реду на оностраной вышой обали Тамиша, на ономъ истомъ месту, где е пре неколико месецій Книћанинъ неувеле лаворике стекао. Брапиоцы моста, кои безъ икаквогъ заклона (неприятель е 1848. обе шуме изсекао) неприятельскимъ топовима изложени беху, едва се еданъ сатъ држаше и онда се къ Уздину повуку. Текъ што е првый тонъ пукао, а полковникъ Пуферъ изађе са своя два батальона Варадинаца и доброволяца, 6 цугова Шварценберговы и народны улана и пође путь Уздина. Кадъ се Уздину на едно по сата приближимо, опазимо неприятеля у виноградима, што су међу Томашевцомъ и Уздиномъ, и подполковника Билека, кои нехтеде ни стопе земљишта неприятелю да уступи.

Полковникъ Пуферъ намести свою войску изпредъ села, а подполковникъ Билекъ дође на лево крило, лево одъ друма, што води у Томашевацъ. У среди стаяху оба варадинска батальона подъ управомъ маіора Яноша, на десномъ крилу батальони доброволяца и Шварценбергови улани подъ моіомъ управомъ, кою самъ у име управителя кора извршивао. Ово е крило наслонѣно было на одну ветренячу.

Храбрый Лазићъ иђаше са своимъ батальономъ, а маіоръ Ширдингъ са Шварценберговимъ уланима напредъ, гонећи лево неприятельско крило къ Тамишу. До

више одъ по пута у Томашевацъ, друга половина улана учини подъ управомъ ритмайстора Бучковскогъ три сѣйна атака на петъ пута већѣй брой хусара и доведе већъ и резерву непријатеља у забуну. Наше лево крило, на кое е непријатељ јоштъ живљу ватру изъ топова просипати стао, стане се за то време натрагъ повлачити. Кадъ виде Пуферъ, да се лево крило никако више неможе у редъ довести, пошлѣ мене, да небы Лазићу и Ширдингу путъ къ нама одсеченъ быо, са налогомъ, да се и они натрагъ повуку. Битка се немогаше више поневити и тако се повуче нашъ коръ безъ икаквы сметня одъ стране непријатеља преко Сакула и Баранде.

У овой битки пао е мајоръ Јаношъ, кои е средиштемъ управљао, смртно ранѣнъ куршумомъ изъ пушке. Сутра данъ умро е онъ у Панчеву. Нѣгова тужна породица пренесе земне остатке нѣгове у Кнежевину и преда ѣй матери земљи. Осимъ многѣй войника, што су у овой битки пали — понавине одъ Шварценберговы улана и добровољаца — изгубисмо јоштъ и еданъ демонтованый топъ и ... Банатъ.

НАША ВОЙСКА ОСТАВЛЯ БАНАТЪ.

26. Априла око 4 сата у јутру пређе наша војска кодъ Опова преко Тамиша и рита, кои е ради превелике воде на две милѣ широкъ быо. Вредномъ капетану Стеину мора се у похвалу уписати, што е са

своимъ Шайкашима врло много мостова преко рита направио, те тако е наша војска око 6 сати у вече могла на дунавску обалу кодъ Сурдука приспети. Я самъ водио стражић оделѣић.

Мајоръ Павелићъ, кои е одъ насъ одсеченъ био, прешао е кодъ Ковина у Смедерево, одъ куда е после неколико дана преко Београда у Карловце дошао и ту се са нашимъ коромъ саединио. Половина становника напустила е Банатъ, еръ су готово све србске породице — изузмајући оне, које су се, немогавше ради велике навале преко воде прећи, непријатељу на милость и немилость предале — у Кнежевину и у Срему заштите тражиле. До Срема и тителскогъ платова није могао непријатељ никако доћи. Полковникъ Мамула и Бига чували су и одржали едно, а Книћанинъ друго. Већ е и Банова южна војска изъ Осека приспела.

1. Мая 1848 заклуче аустриски Срби у Карловцѣма едногласно, да мађарскомъ злоупотребленю на путъ стану. Поједини војни станови извршише енергичномъ ^{не}умрлогъ патриарха Јосифа оно, што е карловачка скупштина заклучила. Ови су станови доцније подъ управомъ свогъ изабраногъ вође постали царскимъ коромъ. После године дана саедине се они са южномъ царскомъ войскомъ, да доврше ратъ противъ непријатеља закона и поредка.

Целу годину дана борише се Срби за обшту и свою собствену користъ самостално. Какова су сред-

ства имали и шта су у чисто войничкомъ погледу учинили, могао е читалацъ изъ досаданъи редова видети. У политичкомъ погледу пакъ види се како су Срби у срећи и несрећи своје цару верни остали. И ако су може бити поединимъ особама чисто народни интереси ближи били него общи државни, опетъ зато нико цара изневерио није.

Србски предци задали су цару Леополду тврду веру, да ће му верни бити — и били су. Њихови унуци трудише се, да буду вредни царске милости и свои предака; — и они остадоше верни.

Приповедивши све, што се кодъ нашегъ кора догодило, требао бы управо тимъ и да завршимъ; но будући е ратъ јоштъ трајао, то ћу читаоца јоштъ за мало стрпљивости молити, да му и остале догађае до свршетка рата приповедимъ.

Ја добьѣмъ вышій налогъ, да одѣмъ у Книћаниновъ станъ, кои е на тителскомъ платову быо. У ово неколико листова приповедићу, шта се овде догодило.

ЧЕТВРТЫЙ ДЕО.

Банъ Блацикъ. — Тителскій плато. — Свршетакъ

Неприятель поседне са 20 батальона Банатъ, а самъ Перлезъ, кои лежи према Тителу, са 4 батальона и 12 топова. Перцель дође опетъ у Шайкашкѣй батальонъ, увидиши безъ сумнѣ свою грдну погрешку, што ние одмахъ у почетку гледао, да освои плато. Овай плато и градъ Варадинъ были бы прибежиште за целу неприятельску войску, а тимъ бы се и ратъ за неколико неделя или месецѣй позниѣ свршио. Сада е већъ немогуће было освоити плато.

Книћанинъ беше разачео свой шаторъ између Вилова и Мошорина на краю брега, одъ куда е као соко и на найманѣ кретанѣ неприятельске войске свой погледъ бацао. У нѣговой войсцы, коя е иза мошоринскогъ дефилеа стаяла, было е 3 батальона Шайкаша, 2 батальона бачки доброволяца, 2 батальона нередовны срблянски войника — међу овима было е неколико коняника, една дивизия кавалѣрие, една батерия топова одъ 12 фунти и 10 манъи топова, међу коима е найвише одъ 3 фунте было. Свега е дакле у Книћанина было: 7 батальона, 2 ескадрона и 16 топова.

Пре него што е јужна војска преко Дунава прешла, шта е текъ 12. Мая почела радити, заузео е Книћанинъ позиции у риту кодъ Перлеза, кодъ Мошорина, Вилова и Камена. Ову последню позицију установио е полковникъ Пуферъ знајући добро, да ће непријатељ покушати, да овамо съ наробродомъ дође.

11. Мая дође изъ непријатељскогъ стана полковникъ Биштраповски као посланикъ. Онъ е дошао као да чини съ Книћаниномъ преговоре ради мира, алъ му на свакој начинъ беше главна цель, да прогледа нашу војску. Книћанинъ нехтеде о миру ништа да чуе. „Кадъ бы му и самъ царъ допустио,“ рече онъ посланику, „да пристане на условља, што му њ непријатељ поднаша, опетъ небы — показуюћи гарнизта, што су око њга — онъ пристао. На овако печовечногъ непријатеља мораю не само Срби но и цео светъ мрзити. Погледай тамо, па ћешъ видети тужне сведоке, кои сведоче, да е Перцель безбожникъ.“

Я одпратимъ посланика до преко насипа. По обичаю беху му очи свезане.

На она три места, где е насипъ просеченъ было, куляла е вода изъ Тисе, а то е по насъ врло добро было. Ту беху узане дашчице, преко коихъ се врло незгодно прелазило. — Кадъ дођосмо до тогъ опасногъ прелаза, кажемъ я посланику: „Чувте ли, како Богъ верность брани?“

ДРУГА БИТКА КОДЪ ВИЛОВА И МОШОРИНА.

Сутра данъ, т. е. 12. Мая удари неприятель око 2½ сата у ютру на Вилово, да намъ се освети, што му онакавъ одговоръ посласмо. Као што е то врло неспремно урадио, заиста се ни самъ успеху ние могао надати. Мало позние удари неприятель подъ управомъ самогъ Перцла на Мошоринъ. И то беше безъ успеха. Око 6 сати мораде се неприятель са обе точке по-вући, оставивши 6 раиѣны и 10 мртвы. Мы смо имали само едногъ мрвогъ и два раиѣна.

У то исто време избацио е неприятель неколико топова са ратне лађе на Каменъ, алъ се мало за тимъ и отудъ удалъи.

ТРЕЋА БИТКА КОДЪ ПЕРЛЕЗА.

Важни догађая было е кодъ Перлеза. Еданъ неприятельскій батальонъ юриши са 3 топа преко моста и пође дужъ насипа на нашу войску, која е у риту намештена была. Капетанъ Лукићъ, кои е едномъ дивизиомъ Белоцркванаца управляо, и капетанъ Гривичићъ и Ђурићъ не само, да су овај юришъ храбро дочекали, него су и неприятеля преко моста крозъ Перлезъ па до друма, што води у Ечку, отерали. Алъ

ово неколико стотина люди — резерва и подкрепљена отишла су за њима — нису могли одржати ово пространо место противъ непријатеља, комъ е јоштъ и резерва у помоћ дошла, него се повуку натрагъ. Одъ јужне војске дошао е само еданъ Бановъ батальонъ у Тителъ, алъ е за превозъ врло много времена требало. Најпосле дође и полковникъ Пуферъ, уклонивши све сметњ, на боиште. То е пакъ касно било. Гривичић, коимъ е рука ранѣна била, мораде се одмахъ у почетку битке са боишта повући. Заstraшенъ овимъ догађајима морао е непријатељ своју војску у Перлезу удвостручити а вишу обалу утврдити.

10. демонстрирваше непријатељ кодъ Вилова, а наши запале ракетлама Текию предъ Варадиномъ и отераю непријатеља до града.

ТРЕЋА БИТКА КОДЪ ВИЛОВА И МОШОРИНА.

14. удари Перцелъ са три батальона, две дивизије коняника и дванајстъ топа на Вилово и на Мошоринъ, алъ буде одбиенъ.

Ноћу у очи 14. почео беше непријатељ да гради кодъ Сент-Ивана мостъ одъ фашина, преко коегъ бы могао ићи на острово, што лежи у бари.

Кадъ самъ я око 2½ сата у јутру са 2 топа одъ дванајстъ фунти дужъ платова у помоћ ишао

Виллову, опазимъ я, да неприятель мостъ прави. Мостъ е већъ быо на 40—50 корака готовъ, алъ га неприятель немогаше продужити, еръ му моя два тона разтераше радине на све стране.

БАНЪ СЛАЧИЊЪ.

У тай истый данъ отишао самъ я у Сланкаменъ где самъ првый путъ Бана видео. Чисто несмемъ да говоримъ о овомъ славѣномъ юнаку. Царскій престоль и отачество быле су му найсветие ствари. Обе ове светинѣ виде опъ у опасности, зато и хтеде или да ѿ спасе, или славно да погине. Као царъ Фридрихъ II. (овай е быо у крстоносной войны) ишао е и онъ храбро своіой смерной мети, неплашећи се ни опасности ни анатеме. Уписуе ли се већъ благодарностъ у заслугу, колика е онда Банова заслуга у лето 1848. године была? Што се Банове личности тиче, онъ е свакогъ ѿоме обчарао, кои му е близу дошао.

21. Мая беше сва южна, за офензиву определѣна войска у стану кодъ Титела, а у тай истый данъ после подне запали неприятель, кои е онда пошао, немилице сва јоштъ неповређена села, поедине куће и цркве у Шайкашкомъ батальону.

Са тужнимъ, алъ уедно и озловређенимъ срцемъ

гледасмо мы изъ шатора пустошенъ бесногъ неприятеля.

За тимъ намъ дође вестъ, да в наша патрола, која е за неприятелѣмъ ишла, неколико паликуѣа у Жаблю ухватила, одъ коихъ е, пошто е неколицину на месту убила, три особе, међу којима се и жена една налази, довела.

Мы се сви чудисмо, како се и жена овимъ злочинцима могла придружити. И нечекаюћи кривце већасмо, шта да се съ њима ради. Едногласно бы решено, да се смрћу казне.

Кадъ стадосмо жену испытивати, рече намъ она, да е зато и она међу овимъ злочинцима, што е, безъ деце будући, изъ дужности свуда за своимъ мужемъ ићи морала. Њѣнъ е говоръ тако природанъ, миранъ, нежанъ и пунъ осећаня быо, да насъ е њиме све задобыла. Книћанинъ е одпусти безъ казни.

Овомъ тренутку имамо благодарити ово писмо, што е по Книћаниновомъ налогу Перцелу написано. У њѣму се огледа тужно оно време, алъ уедно и редка личностъ нашегъ врлогъ юнака Книћанина.

Я самъ уверенъ, да ће сви они, кои су Книћанина у рату поштовали и любили, кои су му верни приятелѣи были, по овомъ писму опетъ свога приятеля съ радошћу познати, кои се већъ у вечность преселио.

Господину Морицу Перцелу!

Злочинства, што су иѣ Ваши люди починили, гора су одъ злочинства Калигуле и Нерона. Вы нисте ви-

ше у станю — и кадъ byste хтели — да станете Вашимъ паликућама на путъ. Ваше разбойничке чете попалише, оплячкаше и опустошише све на такавъ начинъ, да и сами немаю згодна места, где бы се одморити могли, него мораю већъ одъ неколико дана по гориштима у Ђурђеву и Сент-Ивану као пси да се потуцаю. Заиста незнамъ, да ли да се лутимъ, или да Васъ сажалевамъ. Лутити се немогу, еръ бы то исподъ могъ достојанства было, а сажалевати Васъ немогу, еръ нисте сажаленя вредни. Я Васъ пытамъ, господине ђенерале, е ли то мађарска просвета у XIX. веку, да безбожне руке Ваши проклеты савезника Чивута и оны светски бунтовника Поляка ни наше свете храмове не штеде? Или желите ли Вы, да се поврате она времена, кадъ су Ваши предци Хуни изъ Азии долазили и, неимаюћи ни куће ни кућишта, по гариштима и лешевима газили и становали? И заиста, као да Вамъ е то намера! Еръ Вы сте насъ тимъ мериломъ мерили, алъ кадъ бысмо и мы то исто чинили, кадъ бысмо и мы Ваша села хтели палити, онда byste Вы и Вашъ народъ подъ ведримъ небомъ остали, алъ Вашимъ грешнимъ очима не byste у нѣгову вечность смели гледати. Я самъ быо кодъ Вашегъ Сегедина, алъ Вамъ не хтедохъ ни едне цркве оскврити, илъ упалити. Погледайте на Сиригъ, Каньижу, Бебу и т. д. Шта е другомъ народу, па быо онъ мой неприятель, свето, то и я као светиню сматрамъ и поштуемъ. Ты безбожниче! незнашъ за Бога ни за светиню. Кадъ сте се данасъ, ударивши заманъ на мене срамно на трагъ повукли, ухватила е моя патрола, коя е за Вама

ишла, у Жаблю много Ваши люди, кои су куће и цркве палили. Два су злочинца амо доведена, а они су други на месту убиени. Я ћу скоро са ђенераломъ Нѣговогъ царскогъ Величества на Вашъ Сегединъ поћи, алъ знайте! Ваше ћу цркве и села опетъ штедити, Ваши невини становници остаће опетъ неповређени, алъ паликућама и плячкашима неће се праштати. — Едну жену, што смо е заедно са злочинцима ухватили, шаљимъ безъ икакве казни са овимъ писмомъ патрагъ. Она е ишла за своимъ мужемъ — но я противъ жена не воюемъ.“

У Мошорину 21. Мая 1849.

Книћанинъ,
ђенералъ.

ОФЕНЗИВА ЮЖНЕ ВОЙСКЕ.

23. Мая у вече пређе южна войска виловскій дефиле, да иде у Бачку. Она се улогори кодъ Каћа. Я отпратимъ свогъ милогъ друга Гедеона Заставниковића, коегъ е читалацъ јоштъ изъ првы редова познао. Онъ е отишао са Отингеровимъ коняницима. Мени е врло жао было, што нисамъ и самъ могао са своимъ друговима напредъ ићи, већ што самъ по добивеномъ налогу морао остати, да бранимъ тителскій брегъ. Ђ капетанъ Станойловићъ остао е кодъ Книћанина, кои

є свой главный станъ у Тителу имао. На брегу беша разапеть Книћаниновъ шаторъ, одъ куда се савъ Банатъ и наша войска на другой страни Тисе видети могаше. У то време беснила є страховито колера у Тителу међу становницима и војницима. Изъ Книћанинове околине угрabila є ова страшна болестъ три офицера, међу којима є прва жртва био валяный младићъ Дугалићъ. Ово принуди Книћанина, да тражи на висини здравогъ зрака. Заиста є чудно да, кадъ є у Тителу колера силне жртве немилице косила, у рити, кои є изузимаюћи єдну пругу дужъ 3000 корака дугачкогъ насипа, савъ подъ водомъ био, болести ние было. Да бы се войска, коя є у логору кодъ Мошорина была, одъ болести зачувала, оде преко баруштине и наместе се у полукругу кодъ уласка у дефиле. Овде є био свежъ ваздухъ, а и добра вода. Трава и разно польско цреће была є војницима, кои су за здравимъ ваздухомъ чезнули, постеля. На очигледъ опоравляли су се војници.

26. Мая буде Перцель, кадъ є покушао ударити на нашу южну войску, кодъ Каћа и Ярка тако до ноге потученъ, да се одъ тогъ времена за нѣга ништа више ние чуло. Отингерови храбри војници изсекоше цео єданъ батальонъ. (То є био осмый батальонъ, у коємъ су саме паликуће были.)

Сутра данъ одпратимъ я Книћанина у Каћъ, где є Бановъ главный станъ био. Одавде одемо у Яракъ ђенералу Отингеру. Ноћу уочи 31. Мая и сутра данъ јоштъ светлише се небо одъ бомбарданя Новограда, на кои є неприятель са Варадина пуцао. И ова

се богата варошь претвори у гариште. Тунклеръ, капетанъ изъ жени-кора, добие налогъ, да утврди наше положав и да начини пространи мостобранъ проѣзу Титела. 29. Мая было е шанаць готовъ. У овой се радњи огледаше вештина капетана Тунклера.

12. Юния добиємъ вестъ, да ми е пала у део среѣна највише царске милости, којой се никадъ ни самъ надао. Снови, коє самъ прве, на бойномъ полю пробавлѣне ноѣи имао, обистинише се.

ЧЕТВРТА БИТКА КОДЪ ПЕРЛЕЗА.

14. Юния у ютру удари непријатељ одъ Перлеза на нашу войску. Десно одъ насипа, идуѣи одъ прилике 1000 корака низъ Бегей има еданъ врбакомъ заклонѣнъ угао. Овай угао нису ни наше преднѣ страже видети могле, ерѣ е и врбакъ подъ водољъ было, а къ нѣму само една узана пруга дужь канала водила одъ бегейскогъ моста, где су на оба края непријатељви топови намештени были. У томъ углу дакле начинио е непријатељ преко ноѣи два моста, преко коєгъ су 3 компанье пешака и едно крило хусара подъ заштитомъ непријатељске батерие прешле. Непријатељ учини юришъ на наша 4 предня топа. У то доба беше овде обично пажљивый и поузданный командантъ ба-

тальона и предњи стража Жупанѣвацъ, родомъ изъ Србиѣ, и царскій поручикъ Штуликъ са неколико топѣца и Шайкаша. Неприятель, у кога ѣ много више войника было, врло ѣ жестоко ударио, алъ се ова два храбра офицера са своимъ топовима юначки бранише. Међу њима беше и еданъ Турчинъ Хасанъ-Алићъ, кои ѣ войнике овимъ речма храбрио: „Съ каквимъ ћете образомъ Книћанину на очи доћи, ако топове изгубите?“ Узъ Алића беше еданъ младый ц. к. ловацъ, кои ѣ у првомъ батальону бечки добровольца быо. Онъ ѣ быо родомъ изъ Беча и звао се Карлъ Гайстъ. Онъ ѣ лежао у больницы, алъ чимъ ѣ првый топъ чуо, одмахъ ѣ полетио са пушкомъ у руци на боиште. Мала ова четица држала се читавъ сатъ. Я послѣмъ изъ резерве одну компанью Шайкаша подъ управомъ подпоручика Живковића и 100 Србиянца, коѣ ѣ преводио Дмитаръ Миятовъ и Груица Миленковићъ (Книћаниновъ побочникъ) съ тимъ налогомъ, да иду преко врбака управо къ неприятельскомъ мосту, па онда съ леђа нашь да ударе. Чимъ то неприятель опази, одмахъ почне у найвећемъ переду преко мостова бежати. Наша колона беше готово до пояса у води, алъ зато опетъ гонише неприятеля. Близу Бегея стадоше — и ако ѣ ту врба было — на насъ картачи и куршуми изъ пушака као клиша падати.

По брою мртвы и ранѣны може се найболѣ жестина ове битке, коя ѣ незнатно изгледала, оценити.

Мы смо имали 12 мртвы 40 ранѣны. Међу ранѣнима беше и Србиянацъ Жупанѣвацъ; Дмитаръ Миятовъ и Груица беху опасно ранѣны.

До 2. Мая ние се овде ништа важно догодило, аљ зато опетъ беху важни догађаи кодъ обе главне царске войске, одъ куда намъ гласови долазише. Хайнау беше већъ у Кечкемету, Паскиевићъ у Дебрецину!

По томе, како е Хайнау напредовао, могло се предвидети, да ће гонѣне непријатељске колоне са своѣмъ силомъ на јужну войску ударити. Банъ е 2. Јулиа прешао Францовъ каналъ, да удари на Хеђешъ, а башъ тај истый данъ беше непријатељ определио, да удари на све наше позицие. Последица хеђешке битке, у којој е непријатељ 22.000 войника имао (непоуздани шпиуни ценише непријатељску войску на 8000), беше та, да се јужна войска у пркосъ храбрости Ђлачића и нѣгови войника морала иза канала и Јрка повући.

ПЕТА БИТКА КОДЪ ПЕРЛЕЗА.

У тај истый несрећный данъ сеђасмо мы око 6 сати у јутру око Книћанинова шатора, безбрижно гледајући на Перлезъ, кадъ аљ на еданъ махъ сви непријатељски топови пуцати стадоше. То намъ е врло изненадно дошло. На едно 5 минута после ове забуне видесмо већъ, како наши, што су на краю насипа были, къ подкрепљѣнима нагле. Я полетимъ доле и, прешавши са топцискимъ управителѣмъ Пантомъ Чарапићемъ

преко Тисе, одемъ съ колима на боиште. Овде е пусто изгледало. — Одъ прилике 800 корака одъ наше пайкрайнѣ позициѣ, а то е кодъ моста, где се насипъ на десно савня, стаяла су наша 2 гвоздена топа одъ 12 фунти; у средини растојаня, кодъ едногъ малогъ моста на насипу, стаяла су 2 топа одъ 6 фунти и една хаубица; са свимъ напредъ была су она 4 горе поменуѣ топа. Сви 7 топова беху сада у непријателскимъ рукама, кой е одъ велѣ радости на нима яхао. Наша војска стаяше у највећемъ напреду и забуни око она два топа одъ 12 фунти, Србијанскогъ управитель Добрицацъ, шайкашкѣ капетанъ Стеинъ, поручикъ Штуликъ (овај е юначки пао 1859. кодъ Кома) и сви остали офицери трудише се, да збунѣну војску охрабре и одъ бежаня задрже. У овомъ тренутку приспемъ я са резервомъ. Садъ пређу сви на јуришъ. Шайкашкѣ поручикъ Атанасиѣ Ћурчићъ полети са неколико момака напредъ. Нама пође за рукомъ, те отmemo непријателю три топа, кои су најближи были.

Непријателъ хтеде да брани малый мостъ. Као што е некада Хорациѣ Коклесъ са своимъ друговима Спурциомъ Ларциомъ и Титомъ Херминикомъ, тако полетише сада Аугустъ Абтъ и Морицъ Голдштайнъ, кои су непријателскимъ компанияма управляли, храбрећи војнике напредъ и падну юначки бранећи мостъ. Мы учинимо јоштъ едавъ јуришъ, и за малый часъ беше мостъ, насипъ и изгубљени топови опетъ у нашимъ рукама.

Поручикъ Добрановски пође са Шайкашима о-

даиде, где су она два топа одъ дванаиствъ фунти была, у правой линіи газеѣи воду къ мостовима, што іѣ е неприятель саградио, и принуди тимъ неприятеля, чия е една дивизия хусара и онако веѣъ на овоностраной обали была, да почне пре бежати.

Наши буду опетъ у врбаку картачима дочекани. Оно, што смо пре изгубили, беше опетъ у нашимъ рукама; на овоностраной обали ние было више неприятеля. Мы смо имали 8 мртвы и 38 ранѣны.

Найхрабриѣ беше Ћурчиѣъ. Некій старый Бошнякъ, по имену Николиѣъ, убио е едиогъ неприятельскогъ подофицера, кадъ е овай на Ћурчиѣа пушку управио

Неприятеля е нашъ успехъ тако збунио, да се онъ, место што бы требао опетъ да управи на насъ топове, на чиние съ млекоѣъ, што су іѣ наши люди у хитњи оставили, наместио и све іѣ изпразнио. Да скупогъ доручка!

Кадъ се южна войска преко Францовогъ канала натрагъ повлачила пао е у отвореноѣ шанцу примерный и обште поштованый подполковникъ Оцверекъ и храбрый ритмайсторъ баронъ Фрайбергъ, кои е бую офицеръ кодъ Отингеровогъ ѣенералногъ штаба. У то време лежаше капетанъ Гедеонъ Заставниковиѣъ, кои е подъ Новим-Садомъ ранѣнъ, у Карловачкой болници.

3. Юлиа осветио е владика Крагуевиѣъ шанацъ око моста, што га е капетанъ Тунклеръ изкопао. При овой светковини буду и они, што су се 14. Юниа

кодъ Перлеза одликовали, медаляма за храбрость обдарени.

При той свечаности было е и маіоръ Петеръ, управитель топциске резерве у Тителу.

И одъ себе се разуме, да се при раздаваню медаля на Хасан-Алиѣа и храброгъ Карла Гайста забравило ние.

Банъ, забринуть будући ради цернираня града Варадина, еръ е Гионъ было у станю, да себи еднимъ одсуднимъ ударцемъ путь у Загребъ прокрчи, пређе са већимъ деломъ свое войске кодъ Ковиля преко Дунава и намести се кодъ Карловаца.

Ф.м.л. Дитрихъ примио е управу надъ тителскимъ платовомъ, а главный му станъ беше у Тителу. Ђенералъ Лангъ было е са едномъ бригадомъ у Вилову, а Книћанинъ у Мошорину. Кодъ Камена управляше шайкашкїй капетанъ Райчетићъ (пао е 1859. кодъ Солферины). Отингерова коняничка дивизия беше кодъ Титела улогорена.

Вредный Тунклеръ, кои бы свагда, чимъ бы првый топъ чуо, све справе за цртанъ бацио и са своимъ пионерима у бой полетио, почео е сада по стратегичнимъ правилима да утврди Мошоринъ. Нѣговомъ труду има Книћанинова войсва благодарити, што е 11. Юлия онаку заштиту имала.

Главна войска неприятелѣва беше кодъ Фелдварца; две бригаде беху кодъ Жабля, Ђурђева и Сент-Ивана. 7. Юлия цернирао е неприятель мошоринскїй дефиле. Гионъ и Кмети были су управители.

Мы добыємо вѣсть, да є Великій Бечкерекъ путь маѣарскій бежунара, што су изъ Сегедина пребегли. Неприятель чуваше прелазе преко Тисе кодъ Бечея, Фелдварца и союзъ са градомъ Варадиномъ. 11. Юля ударилъ онъ жестоко на Мошоринъ.

ЧЕТВРТА И ПОСЛЕДНЯ БИТКА КОДЪ МОШОРИНА И ВИЛОВА.

У тай истый данъ чуємо око 2¹/₂ сата у ютру жестоку пуцняву топова кодъ Титела, а мало за тимъ видимо, како се светле неприятельске батерие што су кодъ улазка у мошоринскій дефиле у полукругу намештене быле. Овай нападай быо є жешћи и одсудни него сви доякошњи. Већ се сутонь поче хватати, а єданъ батальонъ газеше лево и десно одъ насипа по баруштини. Кадъ стадоше наше топцие, коима су преднѣ страже за овай батальонъ казале, живу ватру просипати, мораде се батальонъ натрагъ повући. Они, што смо ий у бари похватали рекоше намъ, да є Фетеръ ньиовъ командантъ быо, и да є у нѣга 9 батальона и 15 топова было. — И ѣнераль Лангъ победио є неприятеля, борећи се съ ньиме юначки одъ 3 — 7 сати. Кодъ Титела, на Брзом-

Фоку, одржао се Лазихъ сѣсно са два батальона добровољца, а тако исто и Райчетихъ на Камену.

Мы држасмо, да е стварь већь свршена; ерѣ око 9 сати ние нигде више боя было.

Седећи при ручку у шатору, сназимъ я на еданъ махъ на десномъ крилу наше войске, коя се на 4000 корака простираше, на оностраной бреговитой обали колоне у живомъ движеню. Сви скоче на конѣ. Книћанинъ даде ми налогъ, да примимъ десно крило, а Станойловићъ лево. Книћанинъ самъ управляше средиштемъ, мотрећи као соко на све стране. Кадъ я на край левогъ крила дођохъ, просуо беше већь неприятель ватру изъ топова, и на 4 места беху већь юришеће колоне до средъ баруштине дошле. Свака е колона одъ прилике 300 корака одъ друге удалѣна была. Люди беху до прсию у води. Прва линия пуцаше присвемъ томъ, алъ непоуздано. Пета колона, у којой е 4 — 5 батальона было, газила е съ обе стране насипа идући управо на Книћанина. (Овде валя приметити, да Юлиа месеца, кадъ е велика препека, и вода опадне, зато е и бара, којомъ е дефиле заклоићь быо, плитка была. Само онай котао међу оба дефилеа быо е пунъ воде, ерѣ е вода крозъ просеке еднако долазила.) Неприятель беше већь на 40 — 50 корака одъ оностране обале; шта више крайня лева колона, где е одпоръ найслаби быо, текъ што ние на суво ступила. Башъ у томъ тренутку — то е предъ вече было — дође една коняничка батерия и една дивизия драгона подъ управомъ поручика барона Малцхама, когъ е ѣенералъ Лангъ по-

слао на боиште. Батерия се намести на десномъ крилу, где е найвише опасности было, а драгони оду са свимъ на край. Неприятель, кои се овде купити поче, побегне у бару. У читавой лини застави се неприятель, а мало за тимъ стане бежати. Топови пуцаше до мрклогъ мрака. Делекъ ранѣника, што су у бари заостали, показиваше право боиште.

Јоштъ никадъ нисамъ видео неприятеля, да се тако храбро борио. Та његова храбрость мора се у толико више хвалити, што е просторъ, на комъ е было 800 корака широкъ, а 4 — 4½ стопе дубокъ. У неприятеля было е 22.000 люди и 40 топова.

Безъ сумњъ е предній коръ, нестрпљивъ будући, о својој глави на насъ у јутру ударио, ерѣ е подпора текъ на подне стигла.

И наши војници, одъ Книћанина па до најпростиеръ војника, борише се тако јуначки, као да су знали, да ће ово последња битка у овомъ рату бити. Офицери, подофицери, прости војници па и сами седи старци изъ Мошорина и одъ бегунара, што су у Мошоринъ прибегли, надметаше се храброшћу у овој битки. Немогу а да не споменемъ неку редку појаву у овомъ боју. Цео просторъ, кои смо мы бранили, и на кои е данасъ неприятель био ударио, износи, што многи неће веровати, одъ острва „Сигета“ па до края десногъ крила одъ прилике 6000 корака. Одъ овы 6000 корака могу се 2000, што су на левомъ краю, истина само топовима бранити, аљ се зато опетъ едно оделѣнѣ вой-

ника и на тай просторъ употребити мора. Кодъ доякошњи боева стаяле су подпоре и резерва на друму, одмахъ за средиштемъ. Алъ збогъ начина данашнѣгъ непријатељскогъ нападая простираа се читава бойна линия у поменутой дужини, а съ тога бесмо мы принуђени, да резерву у прву линию одъ десне стране наместимо. Већъ око 3 сата ние се Книћанинъ више уздржавати могао. Сви се војници учврстише край баруштине, у колико е могуће было. Будући е средиште у највећој опасности было, еръ е нанъ најяча непријатељска јуришећа колона пошла, то су се војници врло близу едно другомъ прикучили; ванъ средишта стаяху војници у растојаню одъ 4 — 5 стопа. Око 6 сата беше већъ сва цебана што е при руци была потрошена. Нити е было близу одмене, нити пакъ каквогъ средства, коимъ бы се војницима могли фишеци додати. У той невољи сазове Книћанинъ два дечака, кои су ради „форшпана“ морали доћи. Обоици овы дечака — Проки Арсенову изъ Сивца и Яши Тучеву изъ Парабућа — небеше више одъ 13 година. Книћанинъ натовари кола нѣнова цебаномъ, па имъ заповеди, да однесу цебану до првогъ места, где буде офицеръ; а одатле ће опетъ лакше војници моћи добити. Ова два неустрашима дечака нехтедоше се тимъ задовољити, већъ оду са цебаномъ, необзирући се на танадъ, што су око нѣи као киша падала, до крайнѣгъ човека на десномъ крилу, па се онда радосно врате Книћанину питајући га: „Имали јоштъ што, да имъ заповеди?“

Топцие пуцаше са великомъ радошћу, а особито коняничка батерия, што е у помоћ дошла.

Сви ови, што љу ий сада наброити, отликоваше се особито у овомъ бою. Ево кои су: Капетанъ Стапойловићъ, Миливой Петровићъ, сви шайкашки офицери — међу којима опетъ поручикъ Ћурчићъ беше — побочници Книћанинови — а међу овима опетъ врлий Анђелко Миљковићъ — поручикъ Малцханъ — сви ови извршише на најодличније своју дужностъ. Као што се отацъ срећи свога сына радуе, тако се радоваше Банъ, кадъ е чуо за Книћанинову победу.

Ђенералъ Книћанинъ беше зато највишимъ одличиемъ у аустриской войсци — орденомъ царице Марие Терезие — обдаренъ, кое е у толико веће было, што га е изъ руку самога цара примио. Банъ му га придене у царскомъ предсобию и полюби га у знакъ братинства.

Нѣгово Величество обдарило е многе храбре войнике највишимъ одличиемъ; и она два храбра дечака добыла су сребрне медалъ „за храбростъ.“ Дао Богъ, те уживали радосно и весело своју срећу, а њинове украшене груди некъ свакомъ за доказъ службе, да владалацъ свагда верностъ и храбростъ награђуе.

18. Юлиа промотрио е Ф.м.л. Дитрихъ врло пажљиво жабальску околину.

24. Юлиа пошлѣ Книћанинъ едну коняничку патрулу, у којой е 8 Србиянаца было, и коју е одважний Велимиръ предводио, преко Чуруга и Фелдвара у Сегединъ къ врховномъ команданту Хайнау. Вели-

миръ е свомъ задатку сѣино одговорно. Онъ е дошао у Суботицу, где е већъ царска войска была, а одавде преко Сегедина у Бебу, где е био главный станъ.

Међутимъ дошао е 25. Юлиа еданъ летећий царскій коръ подъ управомъ подковника грофа Алтана, и несукобивши се съ Велимиромъ, къ нашој войсци у Мошоринъ. Долазакъ овогъ кора дочекаше војници и становници са особитомъ радошћу.

28. Юлиа оде непријатељ изъ Перлеза. 29. вратио се Велимиръ у Книћаниновъ станъ натрагъ, где е приповедао свое авантуре. Онъ е дошао дужъ леве тиске обале.

1. Августа отишла е южна войска преко Бечке-река къ Темишвару.

5. Августа чуемо за победу кодъ Темишвара и за догађај кодъ Вилагоша. Овимъ се оконча ратъ и престануше неволъ.

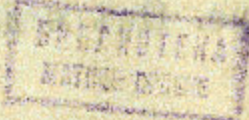
СВРШЕТАКЪ.

6. Августа 1849. скупиле се последній путъ храбри војници, да прославе најлепшу светковину. Двогуба е была ова светковина. „Преображенъ“ и „царевъ рођеня данъ.“ Топло се молише они Богу, управителю света, да сахрани и одржи цара Франца Јосифа I. на дику и поносъ поданика нѣговы. Алъ съ молитвомъ и благодарише Богу, што е овай злосрећанъ ратъ съ њиновомъ победомъ окончао. Радосно се вра-

тише борци своіой постойбини, да оставе мачъ, па да се опеть
плуга лате.

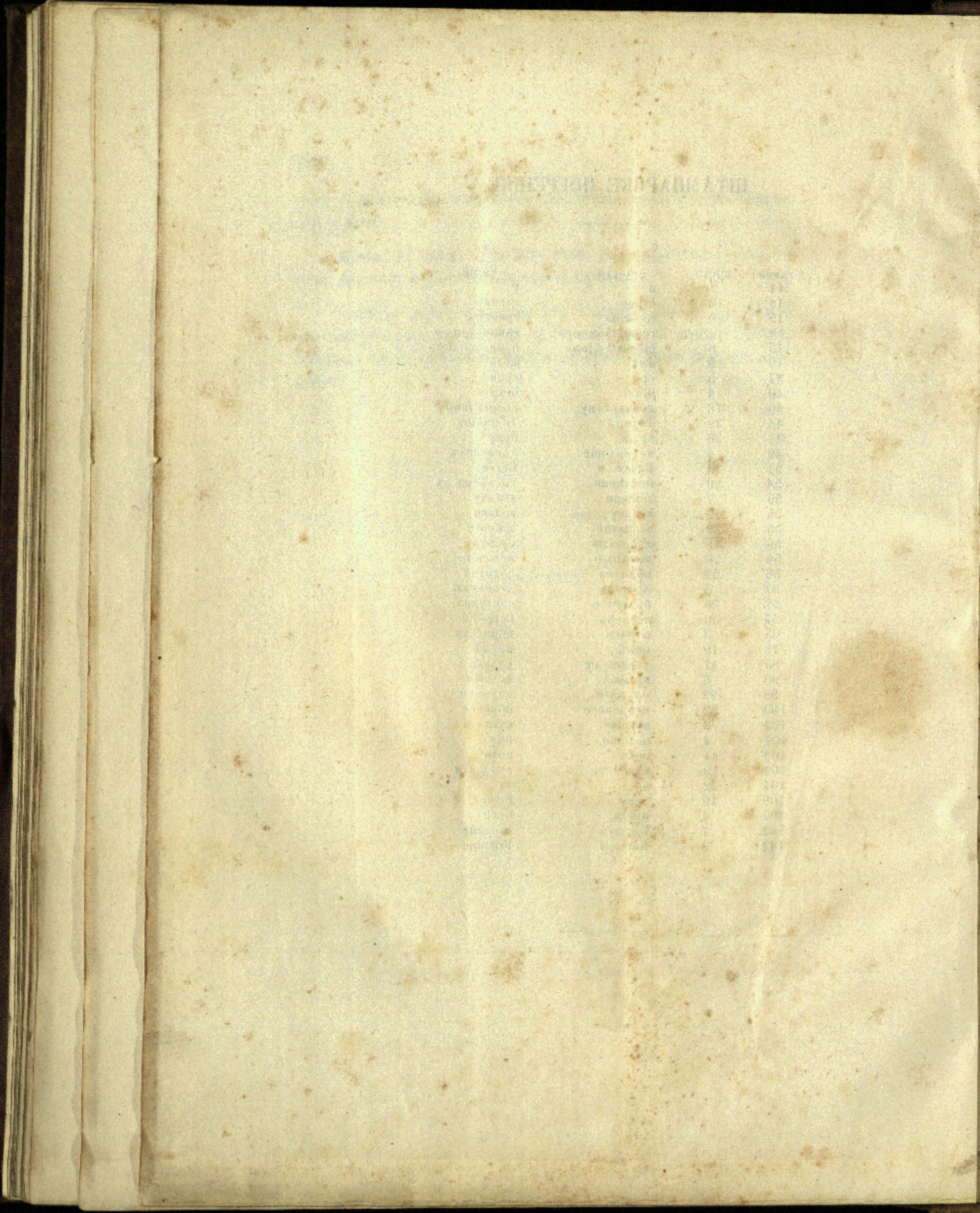
Време и трудъ залечиће раме. Скоро ће опеть у кра-
сной Аустрии радость и веселье наступити.

Цветаће наше, нама сада јошгъ милие отацтво, подо-
бно најкрасниємъ врту; еръ га брани пернатъ штитъ храбры
войника, негуе верность грађана а грее очинска любавъ вла-
доца! —

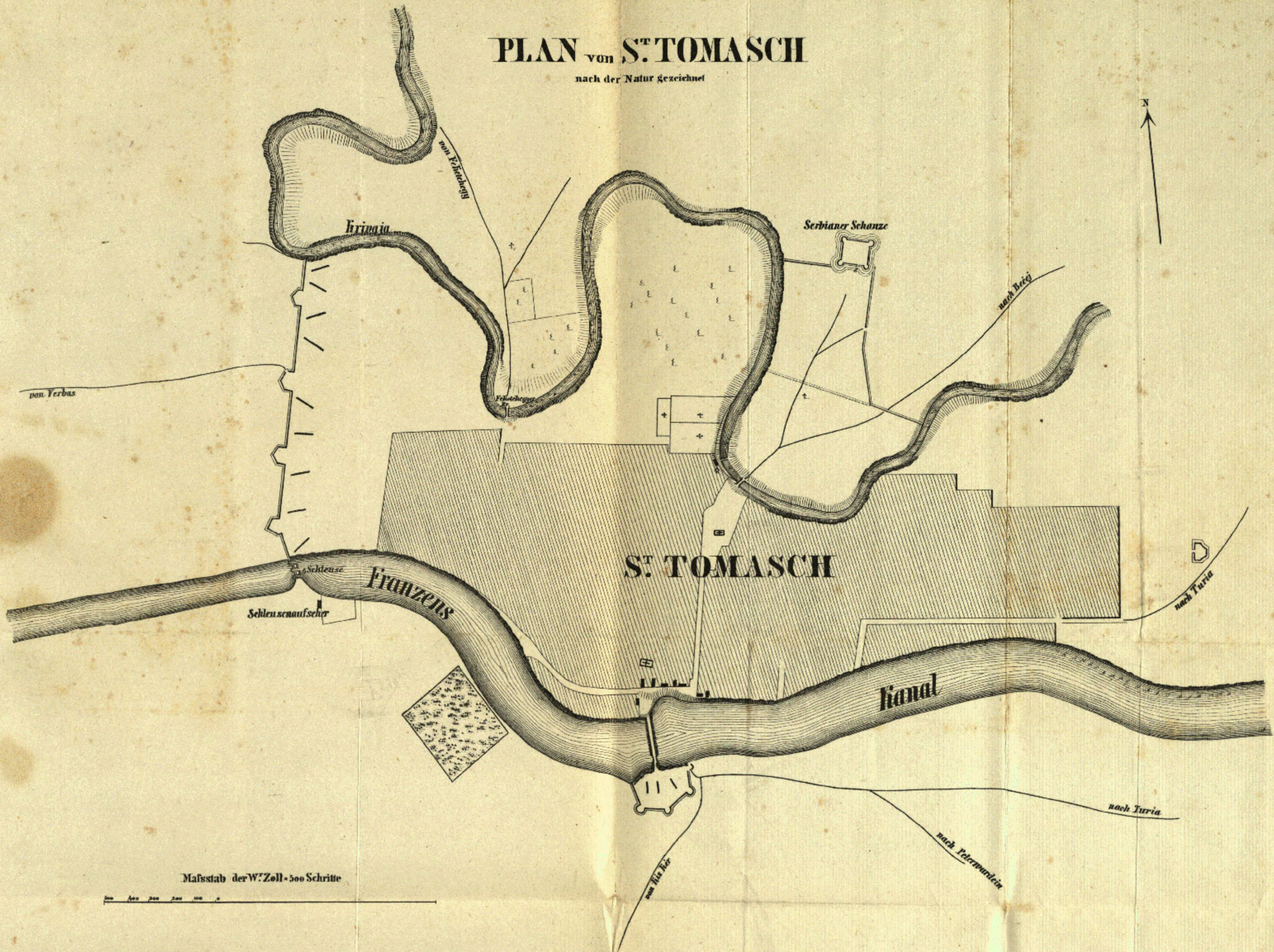
ШТАМПАРСКЕ ПОГРЕШКЕ.

Страна	врста	место	читай:
11	2	и	у
12	12	стено	стена
15	20	граница	граници
18	14	граничаре	граничари
19	6	брани и одржи	бране и одрже
19	9	желе	жели
37	5	срцу	срце
40	4	бегу	беху
40	16	непрестану	непрестано
43	23	Тодоръ	Тодоромъ
47	26	беше	беху
49	4	неимадоше	неимадохъ
51	23	Бечея	Бегея
54	20	посађена	посађена су
55	7	лежаше	лежаху
55	12	колику	колико
55	29	злопатне	злопате
56	18	нацртати	цртати
56	20	неколико	неколике
56	23	подпуна	подпуни
57	8	дубкимъ	дубокимъ
57	26	барутане	барутана
57	30	несрећа	несрећи
65	3	обрати	обратити
78	19	оржѣ	оружѣ
85	17	умакне се	умакне
90	6	великій	великій
98	22	оружати	одржати
100	22	непренесе	пренесе
102	3	вукше	вукао в
102	4	падоше	паде
103	11	поля	пола
104	19	сукубити	сукобити
104	22	на	за
108	10	беху	беше
109	4	свога	оста
142	7	Кашауа	Кошице
142	9	Кашауа	Кошице

PLAN VON S^T. TOMASCH

nach der Natur gezeichnet

Mafsstab der W^z. Zoll = 500 Schritte

RECEIVED
MAY 18 1882

DAS TITLER PLATEAU

nach der Natur gezeichnet.

Pl. N° 2

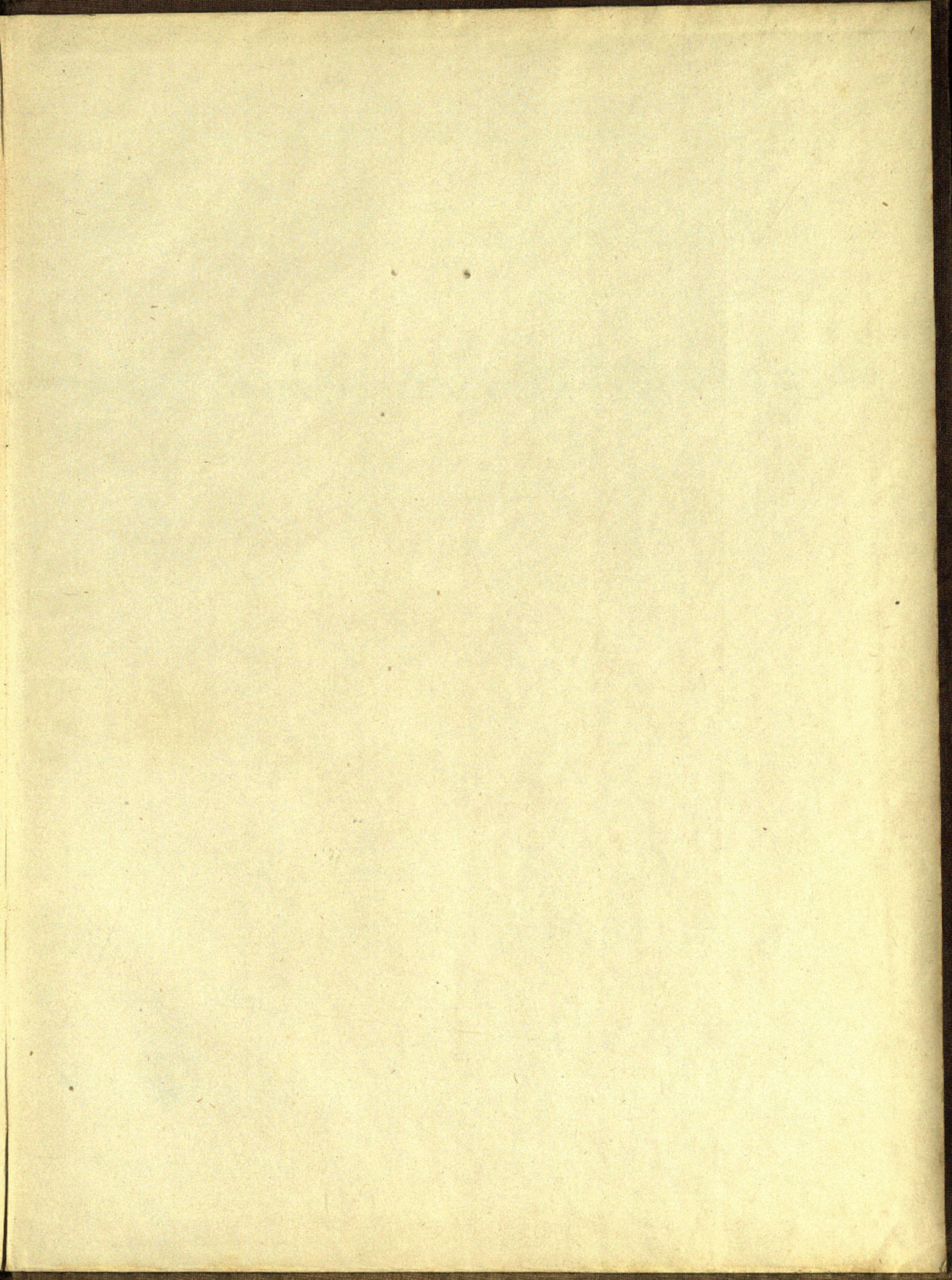

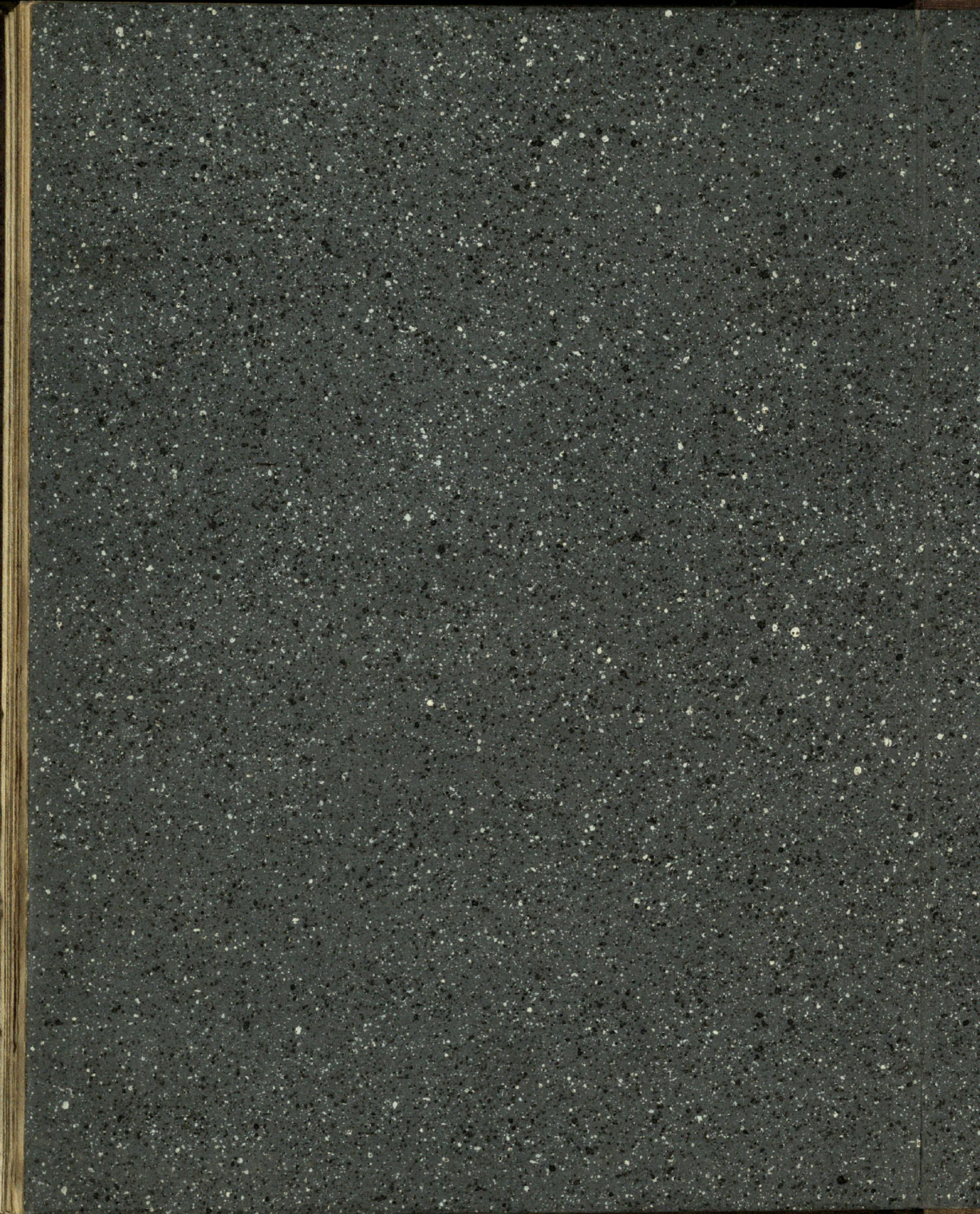
Mafsstab: der W.Z. 5000 Schritte

3000 2500 2000 1500 1000 500 0 500 1000 Schritte

Art. Titl. Anst. v. A. Hartinger in Wien

EXHIBIT
STATE OF NEW YORK

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

P₁₉ Cp III 65.1